

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

**NYSSALI GREGORY'NİN
ASKETİZM ANLAYIŞI**

Yüksek Lisans Tezi

AYŞE RABİA GÜLER

İstanbul - 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

**NYSSALI GREGORY'NİN
ASKETİZM ANLAYIŞI**

AYŞE RABİA GÜLER
(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman: DOÇ.DR. BİLAL BAŞ

İstanbul - 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Anabilim Dalı DİNLER TARİHİ Bilim Dalı TEZLİ
YÜKSEK LİSANS öğrencisi AYŞE RABİA GÜLER'nin NYSSALI GREGORY'NİN
ASKETİZM ANLAYIŞI adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 24.08.2017 tarih ve
2017-23/15 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans
Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 02.../10.../2017

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1. Tez Danışmanı	Doç. Dr. BİLAL BAŞ	
2. Jüri Üyesi	Prof. Dr. İSMAİL TAŞPINAR	
3. Jüri Üyesi	Doç. Dr. MUHAMMET TARAKÇI	

ÖZET

Nyssalı Gregory, dördüncü yüzyılda Kapadokya'nın Nyssa kasabasında piskoposluk yapmış bir azizdir. Nyssalı Aziz Gregory bir piskopos olmasının yanında bir teolog ve manastırcılık üzerine çalışmalar yapan bir ilim adamıdır. Pagan felsefesi üzerine yaptığı derin çalışmaları ve bu birikimi Hıristiyanlıkta mecz etmesi sebebiyle ona felsefeyi Hıristiyanlaştıran piskopos yakıştırmaları yapılmıştır.

Aile fertlerinin, bilhassa ağabeyi Basileus'un, etkisiyle asketik hayata adım atmıştır. Basileus ve Gregory Anadolu'da asketizmin kurumsallaşmasına önyak olmuş ve manastırcılık deyince akla gelen isimler olmuşlardır. İki kardeş bu yolla ortodoks bir manastırcılık anlayışı ikame etmeye çalışmıştır. Aziz Gregory'nin azsketizmle ilgili yazdığı eserler onun bu konudaki düşüncelerini anlamak için önemlidir. Asketizme neden ihtiyaç duyulur sorusuyla başlayan Gregory'nin asketik düşüncesi; bekaret, ruhun tekâmülü, ruhun tanrısal tabiatla özdeşleşmesi gibi temel kavramlar etrafında şekillenmiştir. Onun asketizm anlayışının prensipleri ve asketik yaşamın pratiğine dair yönlendirmeleri de bu kapsamda değerlendirilmelidir. Onun asketizm öğretisi manastır hayatını tercih eden keşİşlere bir dizi tavsiyeyi de ihtiva eder.

Anahtar Kelimeler: asketizm, manastır, Hıristiyanlık, Kapadokya, Kapadokyalı Babalar, Kapadokya teolojisi, Nyssa, bekâret, manevi tekamül, teosis, ruh, beden, düalizm,

ABSTRACT

Gregory of Nyssa was bishop of Nyssa in Cappadocia in the fourth century. He is a prominent theologian and ascetic who contributed to the establishment of ascetic theology and monasticism. Due to his in depth studies on pagan philosophy and employment of this tradition in explicating Christian doctrine he is called “the bishop who Christianized philosophy.”

Gregory took on ascetic life under the influence of his family members especially his elder brother Basil of Caesarea. These two brothers became the pioneers of institutionalizing of asceticism in Asia Minor; they established through monasticism an orthodox type of ascetic life. Gregory’s ascetic writings are primary sources for an understanding of this enterprise of orthodox asceticism. In these, Gregory explicates first and foremost the need for an ascetic life and then continues to explain the main concepts of asceticism such as virginity, perfection of the soul, the identification of the soul with the divine. His reconstruction of the principles of the ascetic life and instructions on the practice of ascetic life should be understood within this context.

Key words: asceticism, monastery, Christianity, Cappadocia, Cappadocian Fathers, Cappadocian theology, Nyssa, virginity, perfection of the soul, theosis, soul, body, dualism

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1
I. BİRİNCİ BÖLÜM: NYSSALI GREGORY’NİN HAYATI VE ESERLERİ ...	9
1.1 Nyssalı Gregory’nin Hayatı	6
1.2 Nyssalı Gregory’nin Eserleri.....	14
1.2.1 Dogmatik Eserleri.....	17
1.2.2 Kutsal Kitap Tefsirleri	1818
1.2.3 Asketik Eserleri	20
1.2.4 Vaazları ve Hutbeleri.....	23
1.2.5 Mektupları	23
II. İKİNCİ BÖLÜM: AZİZ GREGORY’NİN FELSEFİ VE TEOLOJİK GÖRÜŞLERİ	25
2.1 Aziz Gregory’nin Felsefi Görüşleri	25
2.2 Aziz Gregory’nin Teolojik Görüşleri.....	29
2.2.1 Teslis Doktrini	29
2.2.2 Kristolojisi	31
2.2.3 Soteriolojisi.....	33
III. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: NYSSALI GREGORY’NİN ASKETİZM ANLAYIŞI ..	36
3.1 Asketizm Nedir Ve Anadolu’da Asketizm	36
3.1.1 Genel Olarak Asketizm	36
3.1.2 Anadolu’da Hıristiyan Asketizminin Tarihçesi.....	40
3.2 Nyssalı Gregory’nin Asketizm Anlayışı	43

3.2.1 Nyssalı Gregory'nin Asketizm Anlayışının Arka Planı	433
3.2.2 Nyssalı Gregory'nin Asketizm Karşısındaki Tutumu	47
3.2.3 Nyssalı Gregory'nin Asketizm Anlayışında Öne Çıkan Kavramlar	49
3.2.3.1 İnsanın Tanrı Suretinde Yaratılması.....	50
3.2.3.2 İlk Günah.....	52
3.2.3.3 Ruh- Beden Düalizmi.....	54
3.2.3.4 Ruhun Tekâmülü Doktrini.....	55
3.2.3.5 İlahi Tabiatı Taklid (Theosis/ θέωσις).....	57
3.2.3.6 Bekâret (Παρθενία).....	58
3.2.3.7 Cinsellik ve Evlilik.....	62
3.3 Nyssalı Greogry'nin Asketizm Anlayışının Prensipleri	65
3.3.1 Asketizm Yolunu Yürümeye Niyetlenen Kimse Tanrı'nın İlahi Tabiatını Taklit Etmelidir (Theosis/ θέωσις).....	66
3.3.2 Ruhun Tekâmülünün sonu yoktur.....	70
3.3.3 Ruhunu arındırmak için asketik uygulamalar elzemdir.....	74
3.3.4 Asketik Disiplinin Başında Bekâret Gelir.....	79
3.4 Nyssalı Gregory'nin Asketizm Anlayışının Pratik Yönü	844
3.5 Nyssalı Gregory'nin Asketiklere Yönelttiği Eleştiriler	91
3.6 Nyssalı Gregory'nin Asketiklere Tavsiyeleri.....	96
SONUÇ	1000
KAYNAKÇA	106

KISALTMALAR

Bkz.	Bakınız
Bs.	Baskı
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
s.	Sayfa/Sayfalar
t.y.	Tarih yok
y.y.	Yayın yeri yok
s.y.	Sayfa yok

GİRİŞ

Her dinin kendi içinde mistik uygulamalarının olduğu bilinen bir gerçektir. Asketik uygulamalar, mistik tecrübeler, manastırda ömür süren keşişler, yüksek dağlara ya da mağaralara çekilen münzeviler bütün dini oluşumlar içinde mevcudiyet göstermiştir. Asketizm, dünyanın en kalabalık nüfuslu dinlerinden biri olan Hıristiyanlıkta da rağbet görmüştür. Asketizme duyulan bu alaka zaman zaman azaldıysa da hiçbir zaman tamamen yok olmamıştır. Hıristiyanlar arasında da inziva hayatına duyulan heyecan hiç bitmemiştir.

Tarih, Hıristiyanlığın ilk üç yüzyılında kanlı katliamlara şahit oldu. Birçok Hıristiyan imanının bedelini canıyla ödedi. Geçen yüzyıllar Hıristiyanlığın önce devlet himayesine girmesine sonra da devlet dini oluşuna tanıklık etti. Bu durum Hıristiyanlığın hızla yayılmasına ve Hıristiyanların sayıca artmasına ortam oluşturdu. Hıristiyanlığın devlet dini haline gelmesine paralel olarak asketizme rağbet arttı. Dördüncü yüzyıla gelindiğinde Hıristiyan dünyanın hemen hemen tamamında manastırlar ortaya çıkmaya başladı. Fakat asketizm hareketine olan ilginin bu tarihten önce; yaklaşık olarak üçüncü asrın sonlarında başladığı söylenebilir.

Kitlelerden rağbet gören asketizm uygulamalarının Anadolu'daki bayraktarlığını Kapadokyalı Basileus ve kardeşi Nyssa piskoposu Gregory (335-395) yaptı. Aziz Gregory Kapadokya'da yaşamış Hıristiyan bir din adamı, teolog ve asketikti.

Basileus ve Gregory içinde yaşadıkları dördüncü yüzyılda asketizm çağrısı yaparken hem manastırcılığın yerleşip kök salması için uğraş verdiler; hem de kendi kurdukları manastır anlayışının diğer manastırcılık sistemlerinin arasında yer bulabilmesi için çaba gösterdiler. Bir başka cephede de asketizme ve manastırcılığa muhalif akımlara karşı mücadele yürüttüler.

Dini çekişmelerin hiç eksik olmadığı böyle bir coğrafyada asketik uygulamaların gerekliliği ve mahiyeti tartışılırken; Nyssalı Gregory Anadolu tipi asketizmin genel çerçevesini oluşturan fikirlerini ustaca örmüştür. Nyssa piskoposunun asketizm, ruhu arındırma ve ruhun tekâmülüyle ilgili düşünceleri yaşadığı dönemde

geniş kitlelerce kabul görmüştür. İkame etmeye uğraştığı asketizm modeli Hıristiyan doğuda manastırcılığın esas çerçevesini oluşturmuştur. Çalışmamız boyunca birinci elden kaynakları kullanmaya gayret ettik. Aziz Gregory'nin asketik eserlerini titizlikle inceledik. Gregory'nin hayatı ve devrin olayları hakkındaki detayları ilgili ansiklopedilerden ve diğer eserlerden araştırdık. Gregory'nin eserleri üzerine yapılmış çalışmalar tezin hazırlanması esnasında işimizi kolaylaştırdı.

Kaynak taraması yaparken Aziz Gregory hakkında yapılmış Türkçe herhangi bir çalışmaya rastlayamadık. Teslis anlayışının oluşmasında ve erken dönem Hıristiyan manastırcılığının inşasında büyük rolü olan Nyssalı Aziz Gregory gibi bir şahsın Türkiye'deki akademik çevrelerce hiç tanınmaması bizi bu çalışmayı yapmaya iten sebeplerden biridir. Anadolu topraklarının, bilhassa Kapadokya bölgesinin Hıristiyan manastırcılığının adeta beşiği olmasına rağmen bu konuda hiçbir farkındalığın olmaması bizi bu yönde faaliyet göstermeye sevk etmiştir.

Nyssalı Gregory bir asır öncesine kadar pek tanınmayan Kapadokyalı Babaların arasında ismi geçse de ağabeyi Basileus'un gölgesinde kalmıştı. Daha sonra Gregory'nin eserleri üzerine yapılan araştırmalar onun teoloji, asketizm ve Hıristiyan düşüncesinin teşekkülü alanında ne kadar önemli bir isim olduğunu açığa çıkardı.¹ Bunda Virginia Wood Callahan'ın tercümeleri ve W. Jaeger'in çalışmalarının büyük katkısı olmuştur. Gregory hakkında araştırma yapan modern dönem isimleri denince akla ilk olarak T. F. Torrence, Peter Brown, Robert W. Jenson, Sarah Coakley, Brian Daley, David Brown, John Milbank, John Zizioulas, Nonna Verna Harrison gelmektedir. Bununla beraber Gregory'yi ele alıp onun eserlerini değerlendiren her araştırmacı onunla ilgili farklı bir görüş ortaya atmıştır. Onun Augustinci teolojiden ayrı bir yere konumlandırmak isteyenler olduğu gibi onu Grek Doğu'yla Augustinci Batı arasında köprü vazifesi gördüğünü iddia eden araştırmacılar da olmuştur. Bu tutum da Gregory'nin eserlerinin yorumlarının çok büyük farklılıklar arz etmesine sebep olmuştur. Morwenna Ludlow ise Gregory'nin eserlerinin Kutsal Kitap'ın yeniden okunması anlamına geldiğini söylemiştir.² Yorumlar arasında bu kadar büyük farklılığın

¹ Christopher A. Beeley, **Response On History, Theology and Scholarly Method**, Scottish Journal of Theology, 2011.

² Morwenna Ludlow, **Gregory of Nyssa: Ancient and (post) Modern**, New York: Oxford University, 2007.

olması Gregory'nin bulunduğu noktaya ilgili kesin bir yargıda bulunmayı güçleştirmektedir.

Biz çalışmamızda Nyssalı Gregory'ye ait eserlerin Virginia Wood Callahan'ın yaptığı Grekçe'den İngilizce'ye tercümelerinden istifade ettik. Bilhassa Nyssalı Gregory'nin asketik düşüncelerini işlediği *On Virginitiy, On What It Means to Call Oneself A Christian, On Perfection, On Christian Mode of Life* isimli eserlerine başvurduk. Modern dönem çalışmalarından Anthony Meredith'in *The Early Church Fathers: Gregory of Nyssa*'sının 2012 basımını kullandık. Meredith'in Nyssalı piskoposun hayatını, fikirlerini, teolojisini, kristolojisini, muhalefet ettiği akımları ana hatlarıyla değerlendirdiği bu eser en çok faydaladığımız eserlerden biri oldu. Lucas Francisco Mateo-Seco ve Giulio Maspero'nun hazırladığı *The Brill Dictionary of Gregory of Nyssa*'nın 2010 baskısı sıkça başvurduğumuz bir diğer eser oldu. Sözlük formatında hazırlanan bu kıymetli eser Gregory'nin eserlerinde geçen 300'den fazla kavramı ele alarak çalışmamıza ışık tuttu. Peter Brown'ın *The Body And Society, Men, Women and Sexual Renunciation in Early Christianity* isimli eserin 2008 tarihli baskısı Hıristiyanlığın erken döneminde manastırcılığın yayılışı ve toplumun buna gösterdiği tepkileri ele alış şekliyle asketizmi tarihsel ve sosyolojik boyutlarını işleyerek bize farklı bir bakış açısı sundu. Susanna Elm'in *Virgins of God, The Making Of Ascetism In Late Antiquity* isimli eseri erken dönem Hıristiyan dünyasında asketik oluşumların tarihi seyriyle ilgili faydaladığımız bir diğer kaynak oldu.

Nyssa Piskoposu Aziz Gregory'nin asketizmle ilgili tutum ve davranışlarını ele aldığımız çalışmamızda birinci bölümü Nyssalı Gregory'nin hayatına ve eserlerine ayırdık. Çok yönlü bir piskopos olan Gregory'nin farklı konulara değindiği eserlerini ismen ve kısa açıklamalarıyla zikrettik. Gregory'nin dini yaşantısının şekillenmesinde büyük tesiri olan ailesi hakkında bilgi verdik.

İkinci bölümde Aziz Gregory'nin felsefi ve teolojik yönüne değinerek onun teolojisini, kristolojisini ve soteriolojisini kısaca değerlendirdik. Onun felsefi ve teolojik görüşlerini temellendirirken neo-platonist akım ve Origeneci geleneğin izinden gittiğinin bilgisini verdik. Bu çerçevede Gregory için ruhun kurtuluşunun imkânına, bu yolda izlenmesi gereken adımlara temas ettik.

Üçüncü bölümün ilk üç kısmında tezimizin asıl konusunu teşkil eden Gregory'nin asketik düşüncelerine ayırdık. Öncelikle asketizm kavramından bahsettik. Gregory'nin yaşadığı yüzyılda ve bölgede mevcut asketizm uygulamalarının mahiyetini ele aldık. Nyssalı Gregory'nin asketizm anlayışını şekillendiren etmenler üzerinde durduktan sonra, Gregory'nin asketizme karşı genel tutumunu değerlendirdik. Nyssalı Gregory'nin asketik düşüncesinde öne çıkan kavramları ana hatlarıyla ele aldık. Gregory'nin asketik düşüncesinin bel kemiğini oluşturan fikirleri insanın tanrı suretinde yaratılması, ilk günah, ruh-beden düalizmi, ilahi tabiatı taklit etmek, ruhun tekâmülü doktrini, iffet ve bekâret başlıkları altında inceledik. Bu anahtar kavramların ışığında Gregory'ye göre asketik yaşamın prensiplerine yer verdik. Bunu yaparken Gregory'nin asketik eserlerinden istifade ettik. Devamında Gregory'nin asketizminin temel prensiplerini yine Gregory'nin kendi ifadeleri ışığında değerlendirdik.

Üçüncü bölümün dördüncü kısmında Aziz Gregory'nin asketik düşüncesinin pratikte neye tekabül ettiğini anlamaya çalıştık. Gregory, maneviyatı öncelediği, ruhun terbiye edildiği bir hayatı öğütlerken bunun keyfiyeti noktasında hangi tavsiyelerde bulunduğunu da belirttik. Bu bölümü oluştururken Gregory'nin ağabeyi Basileus'un manastırcılık konusundaki düşüncelerinden de istifade ettik.

Üçüncü bölümün devamında Gregory'nin asketik hayatı tecrübe etmekte olan münzevilere tavsiyelerine yer verildi. Üçüncü bölümün beşinci başlığı kendisi de bir münzevi olan Gregory'nin çevresindeki Hıristiyanlara –bilhassa keşişlere- yönelttiği eleştirilere ayrıldı. Bu bölümde ayrıca riyazet hayatını yalnızca dünyevi itibar elde etmek için kullanan bazı riyakâr asketiklere Gregory'nin yönelttiği eleştirilere yer verdik.

Sonuç kısmında Gregory'nin ağabeyi Basileus'la beraber inşa etmeye çalıştığı Ortodoks manastırcılık anlayışı üzerinde durduk. Gregory'nin kaleme aldığı eserlerde asketik düşünce öğütlenirken; asketik düşüncenin günlük hayata nasıl tatbik edileceğine dair hiçbir bilgiye yer vermediğini fark ettik. Gregory'nin asketik düşüncelerinin orijinalliğine ve onu bu düşünceleri ifade etmeye iten sebeplere yönelik bir tartışma açtık. Gregory'nin asketik düşüncesinin manastır hayatı içinde işlerliği olup olmadığı ve

kendisinin neden bu konuda yazmaktan kaçındığı konusunda tahminlerde bulunduk. Onun asketizm anlayışının hangi amaca hizmet ettiğini değerlendirdik.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında birçok kişinin değerli katkıları ve yardımları olmuştur. Öncelikle tez danışmanlığımı üstlenen ve araştırmalarım süresince rehberliğiyle çok önemli yardımları olan değerli hocam Doç. Dr. Bilal Baş'a çok teşekkür ederim. Çalıştığım süre boyunca benden yardım ve desteğini esirgemeyen sevgili eşim Muhammed Güler'e, üzerimdeki emeklerinden ve cesaret verici tavırlarından dolayı ebeveynlerim Deniz ve Sezgin Yücesan'a, bu zorlu yolda yanımda olan kardeşlerim Husameddin ve Fatiha Yücesan'a teşekkürü borç bilirim.

Bu çalışmanın Dinler Tarihi alanında yapılacak çalışmalara katkıda bulunmasını dilerim.

Ayşe Rabia GÜLER

İstanbul - 2017

I. BİRİNCİ BÖLÜM: NYSSALI GREGORY’NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1 Nyssalı Gregory’nin Hayatı

Nyssalı Gregory (335-395), Aziz Gregory olarak da bilinen Hıristiyan bir teologdur.³ Gregory’nin ailesi Anadolu’da Kapadokya bölgesine yerleşmiştir. Meşhur bir teolog olmasının yanında Kayseri yakınlarındaki Nyssa kasabasında piskoposluk yaparak kilise kariyerinde de görev almıştır. Aziz Gregory aynı zamanda, döneminin revaçta olan asketizm uygulamalarını tecrübe etmiş ve manastır alanında önemli çalışmalar yapmış bir münzevidir.

Nyssalı Gregory, Kapadokyalı Babalar⁴ olarak bilinen üç büyük Kapadokyalının en genç olanıydı.⁵ O, Kapadokyalı Babalardan biri olan ağabeyi Basileus gibi bir manastır kurucusu olmadığı gibi diğer Kapadokyalı Baba Nazienzuslu Gregory gibi etkileyici bir vaiz veya şair de değildi. Gregory, teolojik fikirleri birçok tartışmaya kapı açan bir teolog olmasının yanında mistik tecrübelerle önem veren etkileyici bir isimdi. Ayrıca meşhur üç büyük Kapadokyalı arasında en yeteneklileri Gregory’ydi.⁶

Gregory’nin diğer Kapadokyalı Babalarla 381 yılında İstanbul Konsiline katıldığı bilinmektedir.⁷ İstanbul Konsili’nde teslisin ana hatları ve esasları

³ Richard A. Norris, “Gregory of Nyssa”, **Encyclopedia of Religion**, C.6, Detroit: Thomson Gale, 2005, s.129.

⁴ Büyük Kapadokyalı Babalar olarak anılan üç kişi merkez Asya’nın Kapadokya bölgesine mensup doğulu üç kilise babasını işaret eder. Bunlar: Kayserili Büyük Basileus (ö379), kardeşi Nyssalı Gregory (ö.395) ve onların yakın arkadaşı Nazienzuslu Gregory (ö. 389/90)’dir. Konyalı Amphilochius (ö 395) de zaman zaman bu gruba dâhil edilir. Bkz. Wendebourg Dorothea, “Capadocian Fathers”, **Encyclopedia Christianity**, V.1, Leiden: William B. Eerdmans Publishing Company Brill, 1999, s.351.

⁵ David L. Balás, “Gregory of Nyssa”, **Encyclopedia of Early Christianity**, 2.Baskı, New York: Garland Publishing, Inc, 1990, s.400.

⁶ Johannes Quasten, “Gregory of Nyssa”, **Patrology: The Golden Age of Greek Patristic Literature From the Council of Nicaea to the Council of Chalcedon**, C.3, Notre Dame: Christian Classics, 1994, s.254.

⁷İstanbul Konsili: İmparator I. Theodosios’un çağrısıyla Macedonius hareketine karşı 381 yılında İstanbul’da toplanan konsildir. Papanın katılmadığı ve temsil edilmediği, başlangıçta sadece Doğu kilisesinin bir sinodu gibi

oluşturulurken Gregory burada etkin rol almış; teslisin ilkelerinin hem mimarı, hem de yorumcusu olmuştur. Gregory, doğu manastırcılığında mistik ve asketik geleneğin kurucusu olarak önemli şahsiyetler arasındaki yerini almıştır.

Bir ilahiyatçı olması hasebiyle felsefi meseleler doğrudan Gregory'nin ilgi alanına giriyordu. Felsefi meselelerde yaptığı çalışmalar onu bu sahada bilinen bir isim haline getirdi. Felsefi meselelere vukufiyeti onun teoloji alanında da söz söylemesine, Hıristiyan teolojisinin birçok meselesine çözüm bulmasına imkân verdi.

Gregory'nin doğumu, çocukluğu ve gençliği hakkında fazla bilgimiz yoktur. Bu konularda kendisi bize pek bir şey söylemez. Konuyla ilgili bilgiler kısmen kız kardeşi Makrina'nın hayatını anlattığı *De Vita Sanctae Macrinae* (Εἰς τὸν Βίον τῆς ὁσίας Μακρίνης/ Life Of Saint Macrina) isimli eserden edinilmiştir.⁸ Gregory'nin 335 yılında Kapadokya'da doğduğu tahmin edilmektedir. Bölgede Hıristiyan yerleşiminin tarihiyle ilgili net bilgi vermek mümkün olmasa da Resullerin İşleri ikinci bölümde Kapadokya'ya giden havarilerden bahsedilir. Bu vesileyle Kapadokya'nın bahsi geçer. Üçüncü yüzyılın ortalarından önce de Kapadokya'da bir Hıristiyan cemaatinin varlığı kesin olarak bilinmektedir.⁹

Bu coğrafyada Origen'e kadar uzanan bir zincirle soylu aileler arasında yaşanan bir Hıristiyanlık mevcuttu. Gregory, bölgenin zengin ailelerinden birine mensuptu. Ailesi, toprak sahibi, yerel otoriteyi temsil eden nüfuzlu ve muteber bir aileydi. Gregory'nin beş kız dört erkek kardeşi vardı.¹⁰ On çocuklu bu aile köklü olmasının yanında, oldukça katı, gelenekçi bir yapıya sahipti. Ailede fiziksel ve ahlaki devamlılığı sağlayan kadınlar kilit noktadaydılar.¹¹

düşünülen konsilde kutsal ruhun ilâhi tabiatı tanımlanmıştır. Bu konsil daha sonra ekümenik sıfatı kazanmış, Kadıköy Konsili (451) bunu tasdik etmiştir. Bkz. Ömer Faruk Harman, "Konsil", *DİA*, C.26, Ankara: TDV, 2002, s.177.

⁸ Ed: MG 46, 959-1000. – New crit. ed.: V. W. Callahan, 370-414. İngilizceye çev: W.K. Lowther Clarke, St. Gregory of Nyssa, The Life of St. Macrina (SPCK). London, 1916. Biz çalışmamızda Gregory Nysseni Opera, C. VIII, 1: Gregorii Nysseni Opera Ascetica ediderunt W.Jaeger, J. P. Canarvos, V.W.Callahan, Leiden, 1952 tarihli tercümeden istifade ettik. V. W. Callahan, "**St. Gregory of Nyssa, Ascetical Works, Life Of Macrina**", Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 1967.

⁹ Anthony Meredith, **The Early Church Fathers: Gregory of Nyssa**, New York: Routledge, 2012, s.1.

¹⁰ Meredith, *Gregory of Nyssa*, s.2.

¹¹ Peter Brown, **The Body And Society, Men, Women and Sexual Renunciation in Early Christianity**, 2. Baskı, New York: Columbia University Press, 2008, s.285.

Gregory'nin büyükannesi Makrina İmparator Diocletian (245-312) zamanında yaşanan baskı ve zulüm döneminde Hıristiyan olduğunu gizlemeyip imanını ilân etmesiyle ünlenmiş meşhur bir hanımdı. Gregory'nin annesi Emmalia ise, eşinin ölümünden sonra kendini Tanrı'ya adanarak inzivaya çekilen dini bütün bir kadındı. Emmelia'nın on çocuğundan beşi de manastırda uzlete çekilmeyi tercih etti.¹²

Gregory'nin babasının ismi kaynaklarda Büyük Basileus olarak geçer. Kız kardeşi Makrina, erkek kardeşleri Caesarea (Kapadokya) piskoposu Basileus, Sebaste (Sivas) piskoposu Petrus¹³ve Naucratius'tu.¹⁴ Erkek kardeşlerinin ikisi piskoposluk yapmıştı. Ablası Makrina ise azizelik mertebesine ulaşmış bir münzeviydi. Makrina'nın Gregory'nin yetişmesi üzerinde tesiri büyüktür. Bunun yanında Makrina, Gregory'nin asketik hayata karşı tutumunu da oldukça etkilemiştir. Bu etki Gregory'nin Makrina'nın hayatını konu alan "*De Vita Macrina*" isimli eseri kaleme almasında etkili oldu.¹⁵

Gregory'nin eğitim hayatı üzerinde ağabeyi Basileus belirleyici etkiye sahipti. Basileus, Konstantinopol ve Atina'da dönemin ünlü hocalarında tahsil görmüşken;¹⁶ Gregory, büyük eğitim merkezlerinde yüksek tahsil görmeyip,¹⁷ daha ziyade Kapadokya'daki bölge okullarında eğitim aldı.¹⁸ Ağabeyi Basileus'un onun eğitiminde emeği çoktur. Gregory de ağabeyini sıklıkla "üstadı" olarak anar.¹⁹ O, retorik ve teoloji alanında da büyük ölçüde ağabeyi Basileus'un etkisinde kalmıştır.

Gregory, kendi çabasıyla retorik ve bizim tabiat ilimleri olarak tabir ettiğimiz bilimleri de ihtiva eden tahsilini ağabeyinin yönlendirmesiyle başarılı bir şekilde tamamladı. Devrin gerektirdiği felsefe derslerini tahsil ettikten sonra, kilise kariyerine

¹² Mary Emily Keenan, "Ascetical Doctrine of St. Gregory of Nyssa", *Dumbarton Oaks Papers*, 1950, C.5, <http://www.jstor.org/stable/1291077>, s.170.

¹³R. F. Harvanek, "Gregory of Nyssa, St", *New Catholic Encyclopedia*, C..6, Washington: The Catholic University of American Press, 1967, s.794.

¹⁴ Brown, *The Body And Society*, s.285.

¹⁵ Norris, *Gregory of Nyssa*, s.129.

¹⁶ Meredith, *Gregory of Nyssa*, s.2.

¹⁷ Balás, *Gregory of Nyssa*, s.400.

¹⁸ Norris, *Gregory of Nyssa*, s.129.

¹⁹ Quasten, *Patrology*, s.254.

yöneldi ve lektör (kilisede okuyucu) oldu.²⁰ Sonrasında retorikçi babasının mesleğini icra etmek üzere kilisedeki bu görevi bıraktı.²¹ Kilise kariyerinde hızla yükselen ağabeyi Basileus ve diğer kardeşlerinin yolunu takip etmeyi reddederek dünyevi bir alanda kariyer yapmaya karar verdi. Retorik öğretmeni oldu²² ve Theosebeia isimli bir kadınla evlendi.²³ Gregory, evlenerek Nazienzuslu Gregory ve Basileus'un vazettiği münzevilik ve manastır hayatıyla ilgili fikirlerini paylaşmadığını göstermiştir.²⁴

Gregory'nin yaptığı evlilik neticesinde çocuğu olmadığı bilinmektedir. Onun, ailesiyle birlikte ikamet ettiği Venessa'da (Avanos) sakin bir hayatı vardı. Burası Kızılırmak yakınlarında bir yerleşim yeri idi. Kaynaklarda, Gregory'nin Avanos yakınlarındaki evinin terasında üzüm asmalarıyla sarılmış bir çardağı olduğu ve evinin havuzunda balık yetiştirdiği geçer. Gregory'nin Avanos'taki bu güzel evinin bahçesinde yarısı tamamlanmış bir şehit türbesi de mevcuttu. Gregory'nin evi Zilve ve Çavuşin kayalıklarına bir saat yürüme mesafesindeydi. O, bölgedeki mağaralara gidip orada yaşayan münzevileri ziyaret ediyordu.²⁵ Avanos'un kırmızı topraklarını seyretmek ve huzurlu iklimini solumak Gregory için tatmin edici bir hayat sunuyordu. Gregory'nin bu sakin hayatı uzun sürmedi. Eşinin ölmesiyle kısa süren dünyevi kariyerini noktaladı. Yaşadığı acı Gregory'yi Basileus'un Iris (Yeşilirmak) kıyısındaki manastırına çekilerek emekliye ayrılmasına sebep oldu. O, bir süre burada kendini asketik tecrübeler ve teolojik çalışmalara adadı.²⁶

Bu teolojik çalışmaların meyvesi olarak bilinen ilk eserini, asketik hayatı ve bâkire yaşamı metheden *De Virginitate* (Περὶ Παρθενίας/On Virginitate)²⁷ adlı eseri

²⁰ Balás, *Gregory of Nyssa*, s.400.

²¹ Harvanek, *Gregory of Nyssa*, s.794.

²² Quasten, *Patrology*, s.254.

²³ Norris, *Gregory of Nyssa*, s.129.

²⁴ Balás, *Gregory of Nyssa*, s.400.

²⁵ Brown, *The Body And Society*, s.286.

²⁶ Keenan, *Ascetical Doctrine of Gregory*, s.172.

²⁷ On Virginitate: Gregory'nin yazdığı ilk eser kabul edilmektedir. Ayrıca asketik eserlerinin de ilkidir. Ed. MG 46, 317-416.- New crit. Ed.: J.P. Cavanaugh, 215-343. Tercüme: İngilizce: W. Moore, LNPF ser.2, C.5, 343-371. Biz çalışmamızda W.Jaeger, J. P. Cavanaugh **Gregory Nysseni Opera**, V.W.Callahan (çev), C.VIII, 1: Gregorii Nysseni Opera Ascetica ediderunt, V.W.Callahan, Leiden, 1952 tarihli tercümeden istifade ettik. V. W. Callahan, "St. Gregory of Nyssa, Ascetical Works, On Virginitate", Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 1967.

kaleme aldı. O, bu eseri ağabeyi Kayseri piskoposu Basileus'un ricası üzerine yazdı. Onun bu çalışmasından kısa bir süre Basileus, Gregory'den tekrar yardım istedi. Basileus, Gregory'nin kilisede görev alması konusunda ısrar etti ve neticede Gregory'yi buna ikna etti.

Basileus, teolojik tartışmaların oldukça sert bir şekilde gerçekleştiği bir dönemde piskoposluk yapıyordu. İznik amentüsüne aykırı görüşlere adeta savaş açmıştı.²⁸ Bu konuda Basileus ve Gregory'nin en büyük muhalifi Aryüsçülerdi.²⁹ Basileus, Aryüsçülere karşı verdiği mücadelede kendine destek olacak bir piskoposa ihtiyaç duyarak Gregory'yi Kapadokya'ya ortalama 130 km mesafede bulunan İris (Yeşilirmak) nehri yakınlarındaki küçük bir kasaba olan Nyssa'ya piskopos tayin etti.³⁰ Böylece Gregory, 372 yılında Nyssa piskoposu olarak göreve başladı ve kilise kariyerine geri döndü.³¹ Gregory, Basileus'u kırmamak için bu görevi gönülsüzce kabul etse de³² bu konudaki isteksizliğini dile getirmekten geri durmamıştır.³³

Gregory'nin idarecilik alanında sergilediği tavır ağabeyini hayal kırıklığına uğrattı.³⁴ Gregory'nin Aryüsçülerle mücadelede şiddete başvurması üzerine Aryüsçüler onu kilisenin mali kaynaklarını kötüye kullanmakla suçladılar.³⁵ Aryüsçü piskoposlar, 376 yılında Gregory'nin gıyabında Nyssa'da bir meclis toplayarak onu görevinden azlettiler.³⁶ Aryüsçülere hâmilik yapan imparator Valens'in (ö.378) ölümünden sonra yerine Theodosius (ö. 395) geçti. İmparatorluk tahtına oturan Theodosius, Gregory'nin

²⁸ İznik Amentüsü: İmparator Konstantinos tarafından 325 yılında İznik'te toplanan I. Ekümenik Konsil'de alınan kararları içerir. Bu konsilde Hz. İsa'nın ilâh değil insan olduğunu ileri süren Arius'un görüşleri reddedilerek Hz. İsa'nın ulûhiyeti tasdik edilmiş ve iman esasları belirlenmiştir. Belirlenen iman esasları daha sonra iznik amentüsü ya da İznik Kredosunu olarak anılmıştır. Bkz. Harman, *Konsil*, s.177.

²⁹ Aryüsçülük: İskenderiye Patriği Aryüs'ün (256-336) fikirlerinden kaynaklanan harekettir. Teslisi reddetmemekle birlikte üç tanrısal kişiliğin aynı tözden geldiğini inkâr edip onun yerine Oğul ve Kutsal Ruh'un Baba tarafından yaratıldığı anlayışını koyuyordu. Dolayısıyla Oğul ve Kutsal Ruh, Baba'dan daha aşağı seviyededirler. Onun görüşleri 325 İznik Konsili'nde reddedildi. Bununla birlikte onun teolojisiyle alakalı tartışmalar yarım yüzyıl boyunca devam etti. Bkz. Doç. Dr. Kadir Albayrak, "İznik Konsili Öncesinde ve Sonrasında Heretik Hıristiyan Akımları", *Uluslararası İznik Sempozyumu*, (5-7 Eylül 2005), s.125.

³⁰ Norris, *Gregory of Nyssa*, s.129.

³¹ Harvanek, *Gregory of Nyssa*, s.794.

³² Harvanek, *Gregory of Nyssa*, s.794.

³³ Norris, *Gregory of Nyssa*, s.129.

³⁴ Balás, *Gregory of Nyssa*, s.400.

³⁵ Quasten *Patrology*, s.254.

³⁶ Norris, *Gregory of Nyssa*, s.129.

piskoposluk görevini ifa ettiği Nyssa'ya geri dönmesini emretti.³⁷ Gregory de Nyssa'daki makamını geri aldı.³⁸ Ortodoks kaynaklara göre Gregory'nin dönüşü Nyssalılarca bayram gibi neşeyle kutlandı.

Basileus'un Aryüsçülerin koruyucusu imparator Valens'in ölümünden birkaç ay sonra, 1 Ocak 379'da ölmesi Gregory'nin hayatında bir dönüm noktası oldu. Bu tarihten sonra Gregory, kilisede daha etkin bir figür haline geldi.³⁹

Basileus'un ölümü Gregory'de ağabeyinin izinden gitme düşüncesini harekete geçirdi. Gregory, ağabeyinin yarım bıraktığı işleri tamamlamaya koyuldu. Basileus, sağlığında Aryüsçülüğün bayraktarlığını yapan Eunomius'la çok mücadele etmişti. Gregory de bu konuda Basileus'un başladığı işi bitirmeye çalıştı. Aryüsçülerin lideri Eunomius'a karşı mücadele etti. Fakat Basileus Gregory'ye yalnızca Eunomiusçu sapkınları miras bırakmamıştı. Basileus'un uğraştığı kiliseler arası çekişmelere çözüm bulma işi de Gregory'nin omuzlarına yüklenmişti. Müteakip olayların gösterdiği gibi Gregory, kilise entrikaları sahasında da Basileus'un yerini aldı. Ağabeyinin yaptığı şekilde kendisini yardıma çağırın kiliselerin dostu oldu. Bu son dönemi Gregory'nin hayatının en verimli çağı oldu.⁴⁰

Eylül ya da Ekim 379'da Antakya'da Apollinarizmle⁴¹ alakalı bir sinod toplandı. Gregory, bu sinodda Pontus diyakozunun misafiri olarak hazır bulundu. Sinoddan çıkan karar gereğince Gregory Pontus'taki kiliseleri ziyaret etmekle görevlendirildi.⁴²

Gregory, Antakya'dan dönerken ölüm döşegindeki kız kardeşi Makrina'ya uğradı. Makrina, İris yakınlarındaki Annesi'de bulunan hanımlar manastırında

³⁸ Harvanek, *Gregory of Nyssa*, s.794.

³⁹ Norris, *Gregory of Nyssa*, s.129.

⁴⁰ Balás, *Gregory of Nyssa*, s.400.

⁴¹ Apollinarizm: Kurucusu Suriye episkoposu Apollinarius olan sapkın akımdır. İsa'yı ne tamamen insan ne tamamen tanrı kabul eden bu akım İznik Konsili inanç esaslarını İsa'nın tanrısallığına aşırı vurgu yaparak yorumladı ve kilise tarafından birçok defa mahkûm edildi. Bkz. Albayrak, s.124.

⁴² J. A. Stein, "Encomium of St. Gregory, Bishop of Nyssa On his Brother St. Basil, Archbishop of Cappadoican Caesarea. A Commentary, with a Revised Text, Introduction and Translation". Washington, D.C: The Catholic University of America, 1928, s.18., Balás, *Gregory of Nyssa*, s.400., Quasten, *Patrology*, s.254.

yöneticiydi. Piskopos Gregory, Makrina'ya yaptığı bu ziyareti ve onunla yaptığı konuşmaları *Dialogus de Anima et Resurrectione Qui Inscibitur Macrinia* (Περί Ψυχῆς καὶ Ἀναστάσεως ὁ Λόγος ὁ Λεγόμενος τὰ Μακρίνα/ Dialogue on the Soul and Resurrection)⁴³ isimli eserinde derledi.

Gregory bu dönemde büyük bir dönüşüm yaşadı. O zamana kadar pagan kültür ve felsefe mirasının devamı olarak yazdığı metinlerde artık yine Platon ve Plotinus'un kavramlarını kullanıyor fakat bunlar artık bambaşka manalara geliyordu.⁴⁴ O, felsefeye ait bu kavramları teolojide ve mistik anlatımlarda kullanmaya başladı. Yaşadığı bu dönüşüm eserlerine ve teolojisine de yansdı. Gregory'nin eserlerinde çokça yer verdiği ve merkezi bir kavram olarak kullandığı iffet (Παρθενία/Virginity) doktrini Annesi'de müşahede ettiği manastır hayatının etkisiyle ortaya çıkmış ve gelişmiştir.

Gregory, Makrina'nın son nefesini verişine şahit olduktan sonra bunun etkisiyle manevi bir dönüşüm yaşadı. Bu noktadan sonra o da mistisizme yöneldi. Asketizmi ve manastır hayatını manevi kurtuluş anlayışının merkezine taşıdı. Böylesi bir dönüşümü tecrübe ettikten sonra yeni piskopos seçimlerini yönetmek maksadıyla 380 yılının Nisan ayında Iborra (bugünkü Erbaa) ve Sebaste'ye (bugünkü Sivas) gitti.⁴⁵ Gregory bu yönde bir talebi olmamasına rağmen seçim sonunda Sebaste metropoliti seçildi. Bu görevi reddettiği halde birkaç ay boyunca orada alıkonuldu. Görevi kabul etmesi için yapılan ricaları neticesiz bıraktı. Gregory, bölgede geçirdiği birkaç ayın sonunda erkek kardeşi Petrus'un Sebaste'ye piskopos olarak atanmasından sonra⁴⁶ nihayet Nyssa'ya dönebildi.⁴⁷

Gregory, 381 yılının Mayıs-Haziran aylarında İmparator I. Theodosius tarafından tertiplenen II. Ekümenik İstanbul Konsili'ne katıldı.⁴⁸ II. Ekümenik İstanbul

⁴³ *Dialogus de Anima et Resurrectione Qui Inscibitur Macrinia*: Gregory'nin ölüm döşegindeki Makrina'yla ruh ve yeniden diriliş üzerine yaptığı konuşmayı kitap haline getirmiştir. Basil'in ölümünden hemen sonraya, 379 yılına tarihlenir. (Quasten, **Patrology**, s.261.) Ed. MG 46, 11-160. – Ayrıca bkz: J.G. Krabinger, Leipzig, 1837. Tercüme: İngilizce: W. Moore, LNPF ser. 2, C.5, 428-468.

⁴⁴ Brown, *The Body And Society*, s.286.

⁴⁵ Balás, *Gregory of Nyssa*, s.400.

⁴⁶ Balás, *Gregory of Nyssa*, s.400.

⁴⁷ Stein, *Encomium of St. Gregory*, s.18.

⁴⁸ Balás, *Gregory of Nyssa*, s.400.

Konsili 381 yılının Mayıs ayında ölen Antakyalı Meletius'un başkanlığında toplanmıştı. Meletius'un konsil devam ederken ölmesi üzerine yerine Nazienzuslu Gregory çağırıldıysa da o bu davete icabet etmedi. Bu esnada Nyssalı Gregory bir lider, teoloji alanında seçkin bir otorite ve ortodoks inancın yılmaz bir savunucusu olarak İstanbul'daydı. Gregory, Ortodoks inancın ve Basileus'un öğretilerinin temsilcisi kabul edildiğinden⁴⁹ konsilde kendisine görev verildi. Alanındaki engin bilgisi ve karakteri onu imparatorluk meclisi ve Theodosius nazarında öne geçirdi.⁵⁰ Bu nedenle imparator onu Nazienzus'lu Gregory'yle birlikte piskoposlar heyetine atadı.

Gregory, bu heyetin piskopos seçimlerinde ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözmek maksadıyla o sıralar Roma sınırlarına dâhil olan Arabistan eyaletinin başkenti Usra'ya gitti. Bu seyahat esnasında kilisedeki heretik akımlarla ilgili meselelerde arabuluculuk yapmak ve kendi kristolojik doktrinini temellendirmek maksadıyla Kudüs'ü ziyaret etti. Gregory, bu seyahatinden edindiği tecrübeleri eserlerinde paylaştı. Onun bu seyahati sonucu yaptığı çıkarımlardan en dikkat çekici olanı hacı olmak isteyen kadınlara tavsiyesiyle ilgilidir. O, hac ibadetini kadınların yapmasını uygun görmemiş, ahlaki tehlikeler ihtiva etmesi sebebiyle hacılık yerine manastır hayatını tercih etmelerini salık vermiştir.⁵¹

Gregory başkente geri döndükten sonra⁵² genç prenses Pulcheria ve İmparatoriçe Flacilla'nın ölümünü haber aldı. İmparator, Gregory'ye bu ikisinin cenaze merasimlerini yönetme vazifesini verdi. O da büyük bir titizlik isteyen bu görevi başarıyla yerine getirdi.⁵³

Gregory'nin 385 yılından sonraki yaşamı konusunda kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Onun yazın faaliyetleri, bilhassa mistisizm ve asketizm konularını içeren

⁴⁹ Harvanek, *Gregory of Nyssa*, s.794.

⁵⁰ Stein, *Encomium of St. Gregory*, s.19.

⁵¹ Balás, *Gregory of Nyssa*, s.401.

⁵² Quasten, *Patrology*, s.254.

⁵³ Quasten, *Patrology*, s.254.

“Ruhun Tekâmülü Teorisi” (Perfection of Soul) alanındaki çalışmaları bu dönemde hız kazanır.⁵⁴

Gregory’nin son yıllarında Apollinarianizm’e muhalefet ettiği bilinmektedir.⁵⁵ Nitekim en son yazdığı eserlerinde Apollinarianizm’e sık sık yer verir.

394 yılında doğu kilisesinin büyük lideri, Rufinus (335-395), İstanbul’da resmi bir sinod topladı ve resmi bir emirle Nyssalı Gregory’yi de sinoda çağırdı.⁵⁶ Gregory’nin son ortaya çıktığı tarih bu sinodun toplandığı zamandır.⁵⁷ Bu tarihten sonra Gregory’nin ismi vesikalarda geçmez. Hemen akabinde ölmediyse de muhtemelen 395’te ölmüştür.⁵⁸

1.2 Nyssalı Gregory’nin Eserleri

Gregory, teoloji alanında kıymetli eserler vermiş bir ilahiyatçıdır. Son derece zeki, çok yönlü ve bilge bir kişidir. Aziz Gregory, sahip olduğu birikimi kuramsal düzleme taşıyarak sistematize eden bir zekâyâ sahiptir. Gregory Pagan ve Yunan geleneğe mensup yazarları ve filozofları okuyup; birikimini Hıristiyan düşüncesiyle birleştirip Hıristiyan ilahiyatında çözümler yapar. O, ilahiyat alanında yaptığı çalışmalarda Clement ve Origen’in yolunu açtığı sistematik teoloji metodunu takip eder.⁵⁹ Gregory, bu yönüyle bu iki büyük Kilise Babası’nın sistematizasyonunun izinden giden derin ve bağımsız bir düşünürdür.

Origen’in yazdığı “De Principiis” sayılmazsa, Gregory, ortaya koyduğu düşünce sistemiyle Grek Kilise Babalarının en seçkini sayılabilir. Onun üzerinde düşündüğü ve ortaya koyduğu inanç sistemi kilisenin kabul ettiği sisteme çok yakındır. Gregory

⁵⁴ Balás, *Gregory of Nyssa*, s.401.

⁵⁵ Harvanek, *Gregory of Nyssa*, s.794.

⁵⁶ Stein, *Encomium of St. Gregory*, s.19.

⁵⁷ Quasten, *Patrology*, s.254.

⁵⁸ Stein, *Encomium of St. Gregory*, s.19.

⁵⁹ Origen: 185-254 yılları arasında yaşamış İskenderiyeli Hıristiyan teologdur. Neo-platonist ekolün öncülerindendir. Bilimsel anlamda Kitab-ı Mukaddes tefsirinin ilk kurucusudur. *De Principiis* en meşhur eserlerindedir. Bkz. Mehmet Aydın, “Hıristiyanlık, Kutsal Metinler ve Dini Literatür”, *DİA*, C.17, Ankara. TDV, 1998, s.343.

skolastiğin dayandığı Kilise Babaları sistematığının kurucularından biri olarak anılmayı hak eden bir isimdir.⁶⁰

Nyssalı Gregory, üç büyük Kapadokyalının en genci olmasına rağmen ilgi alanlarının genişliği ve başarılarıyla tanınan bir yazardır. Eserleri onun Basileus ve Nazienzuslu Gregory'yi de geçen derin bir düşünce iklimine sahip olduğunu gösterir. O, eserlerinde devrinin güncel entelektüel meselelerini ele alır. Ele aldığı meseleleri kuvvetli bir düşünce zinciriyle birbirlerine mükemmel şekilde adapte eder. Eserlerinde zihninin çalışma şeklini ve berraklığını mümkündür.⁶¹

Gregory, *par excellence* teologlar olarak anılan Basileus ve Nazienzus'lu Gregory'nin yanında yer alarak sapkın hareketlere karşı İznik amentüsünde yer alan dogmaları müdafaa etti. Teoloji, eskatoloji ve teolojik antropolojiyle ilgilendi. Devrinin bütün entelektüel meselelerine vakıf olan Gregory'nin en fazla ilgilendiği problem insanın Tanrı hakkında edinebileceği bilgidir. İnsanın Tanrı hakkında edinebileceği bilginin imkânı, derecesi, gerekliliği, doğası, kökeni, gelişimi Gregory'nin ilgisini çeken mevzulardı. İnsan Tanrı bilgisini ne kadarını nasıl elde edebilir, bu konuda mistik tecrübelerle ne kadar güvenebilir gibi sorular hakkında kafa yordu. Gregory, farklı türlerdeki eserlerinde bu konuları defalarca ele aldı.

Gregory, tanrı bilgisini elde etme konusunu ilk olarak Aryüsçülere reddiye niteliğindeki dogmatik eserlerinde tartışmaya açar. Aryüsçülerin Tanrı bilgisinin akılla elde edilebileceğine dair savlarını sert bir dille eleştirir. Nyssalı piskopos, başka eserlerinde de Tanrı bilgisini edinebilme vasıtası olarak asketik yaşamın önemine sık sık vurgu yapar. Kutsal Kitap tefsirlerinde ve asketik çalışmalarında sürekli Tanrı bilgisini edinme yolunda mistik faaliyetlerin önemi üzerinde durur.⁶²

Gregory'nin *Adversus Eunomium* (Πρός Εὐνόμιον/Against Eunomius)⁶³ isimli eseri patristik literatürde Aryüsçülüğe karşı yazılmış en etkili reddiye olup ayrıca

⁶⁰ Stein, *Encomium of St. Gregory*, s.20.

⁶¹ Quasten, *Patrology*, s.255.

⁶² Stein, *Encomium of St. Gregory*, s.20.

⁶³ Ed. MG 45, 237-1122. New crit. Ed.: W. Jaeger, *Contra Eunomium libri*. Berlin, 1921. *Tercüme: İngilizce*: H. C. Ogle, H. A. Wilson, M. Day, LNP ser.2, C.5, s.33-248, 250-314.

Gregory'nin en hacimli eseridir. En iyi dogmatik çalışmaları *Antirrheticus Adversus Apollinarem* (Αντιρρητικός προς τὰ Ἀπολλιναρίου)⁶⁴ ve *Oratio Cathetica Magna* (Λόγος Κατηχητικός ὁ Μέγας)⁶⁵'dir. *Diologus De Anima et Resurrectione qui Inscibitur Macrinia* (Περὶ Ψυχῆς καὶ Ἀναστάσεως ὁ Λόγος ὁ Λεγόμενος τὰ Μακρίνα) ise piskoposun felsefî eserlerinin düşünce derinliği ve zekâ bakımından ulaştığı en yüksek seviyeyi temsil eder. *De Virginitate* (Περὶ Παρθενίας/ On Virginité) ise onun asketizm konusundaki en mükemmel eseridir. Gregory'nin yazınsal aktivitelerinin en yoğun olduğu 379-394 yılları arasına denk gelir.⁶⁶

Gregory'ye atfedilen eserler listesinin otantikliği konusunda problem vardır. Bu listeler onun eserlerinin çoğunu içermez. Otantik liste aslında çok daha uzundur. Kronolojiden kaynaklanan sorunlar sebebiyle onları belli bir sıraya göre dizmek zordur. Gregory'nin eserlerinin çoğu olgunluk dönemine (382-394) denk geldiği için bu sorun kısmen halledilebilir. Aryüsçüler'e karşı yazılmış eserler büyük ihtimalle Apollinarisçi ihtilaflardan (tarih) önce kaleme alınmıştır. Gregory, *Explicatio Apollogetica In Hexameron* (Ἀπολογητικός περὶ τῆς Ἑξαήμερου)⁶⁷ ve *De Hominis Opificio* (Περὶ Κατασκευῆς Ἀνθρώπου)⁶⁸ tezini Basileus'un ölümünden kısa bir süre sonra yazmıştır. Mistik eserleri ise sonraki yıllara ait çalışmalardır.⁶⁹

Gregory'nin eserlerinin doğru bir kronolojisini vermek mümkün görünmemektedir. Onun eserlerinin kronolojisini oluşturma çabası tahminleri ve ihtimalleri arttırmaktadır. Bizim tezimizin konusunu oluşturan ve tezimize kaynaklık eden asketik eserlerinin ilkinin *De Virginitate* (Περὶ Παρθενίας/On Virginité) olduğu bilinmektedir. Bu eseri yazdığı 370 ya da 371 yılından sonra Gregory asketik eserler

⁶⁴ Ed. MG 45, 1123-1270. New Crit. Ed. F. Mueller, 131-233.

⁶⁵ Ed: MG 45, 9-106. – Ayrıca bkz: J.G. Krabinger, Munich, 1835. J. H. Srawley, **The Catechetical Oration of St. Gregory of Nyssa** (CPT). Cambridge, 1903. Tercüme: İngilizce: W. Moore, LNPF ser.2, C.5,s. 473-509. – J. H. Srawley, **The Catechetical Oration of St. Gregory of Nyssa** (SPCK). London, 1917.

⁶⁶ Stein, *Encomium of St. Gregory*, s.20.

⁶⁷ Ed. MG 44, 61-124. – G.H. Forbes, **Greg. Nyss quae supersunt omnia**, t. 1, fasc. 1. Burntisland, 1855, s.1-95.

⁶⁸ Ed. MG 44, 125-256. – G.H. Forbes, S.P.N. **Gregorii Nysseni quae supersunt omnia**, H.A.Wilson(çev), t. 1. Burntisland, 1855/61, 96- 319, LNPF ser.2, C.5, 387-427.

⁶⁹ Harvanek, *Gregory of Nyssa*, s.794.

yazmaya yirmi sene kadar ara vermiş görünmektedir. Gregroy'nin 379'dan sonra kaleme aldığı eserlerini doğru tarihlendirmek mümkündür.⁷⁰

Onun eserlerini birkaç ana başlık altında toplanabilir. Biz hepsine yer verme imkânımız olmadığı için her alanda yaptığı çalışmaların en meşhurlarını işaret edeceğiz. Bunun yanında tezimize kaynak teşkil eden asketik eserlerini tanıtmaya çalışacağız.

1.2.1 Dogmatik Eserleri

Bu gruptaki eserlerin çoğu karışıktır ve doğrudan çağdaşı olan sapkınları ve tartışmalı meseleleri ele alır. Teslisin unsurları, sapkın görüşler, ruh ve gayba dair diğer meseleler dogmatik eserlerinin muhteviyatını oluşturur.

1- *Adversus Eunomium* (Πρός Εὐνόμιον/Against Eunomius): Aryüsçü piskopos Eunomius'a karşı yazılardan oluşan toplamda 12 kitaplık reddiyedir. Bu reddiyeler muhtemelen 380-385 yılları arasında yazılmış olup dört tezden müteşekkil bir koleksiyondur.⁷¹ Eunomius, 383'te İmparator Theodosius'a Aryüsçü görüşlere dayanan bir inanç formülü sunmuştu. Gregory de bu eserle söz konusu Aryüsçü amentüye karşı detaylı bir reddiye kaleme almıştır.⁷²

2- *Dialogus de Anima et Resurrectione Qui Inscibitur Macrinia* (Περί Ψυχῆς καὶ Ἀναστάσεως ὁ Λόγος ὁ Λεγόμενος τὰ Μακρίνα/ Dialogue on the Soul and Resurrection): Gregory ve kız kardeşi Makrina'nın ruh ve yeniden dirilişle ilgili diyaloglarından oluşan bu eser⁷³ Platon'un *Phaedo*'sunun Hristiyan versiyonudur.⁷⁴ Bu diyalog, ağabeyi Basileus'un 379'daki ölümünden kısa bir süre sonra cereyan eder. Gregory Antakya'daki sinoddan dönerken manastırda idarecilik yapan kız kardeşi Makrina'yı ziyaret eder. O sıralarda Makrina Pontus'daki İris (Yeşilirmak) nehri üzerindeki manastırın yöneticisidir ve ölüm döşegindedir. Gregroy'nin kızkardeşiyle yaptığı konuşmaları derlemesinden sonraki gün Makrina ölür. Bu mülakat ruh, ölüm, yeniden diriliş ve her şeyin yeniden kuruluşu (ἀποκατασις/apocatastasis) hakkındadır.

⁷⁰ Quasten, *Patrology*, s.256.

⁷¹ Harvanek, *Gregory of Nyssa*, s.794.

⁷² Quasten, *Patrology*, s.256.

⁷³ Quasten, *Patrology*, s.261.

⁷⁴ Harvanek, *Gregory of Nyssa*, s.794.

Gregory mülakatta Makrina'nın ağzından konuşur. Eserde Makrina'ya atfedilen cümlelerin bir kısmı muhtemelen Gregory'nin kendisine aittir. Makrina, Gregory'ye diyalog boyunca üstad diye hitap eder.

3- *Contra Fatum* (Κατὰ Εἰμαρμένῃς/Against Fatum)⁷⁵: Kadere karşı ismindeki bu çalışma 382'de Konstantinopol'de yaşayan Fatus adlı pagan filozofa karşı yazılmıştır. Gregory astrolojik kaderciliğe karşı özgür iradeyi savunur. O, insanın doğumunun ve ölümünün yıldızların konumuna göre belirlenmesini saçma bulur.

4- *Oratio Catechetica Magna* (Λόγος Κατηχητικός ὁ Μέγας/ The Great Catechism): Dogmatik eserleri arasında en önemlisi *Katechesis*'dir. 385 civarında derlenmiştir.⁷⁶ Yahudiler'in ve paganların öğretileriyle zıt düşen; Gregory'ye ait bu eser Origen'in (ö 254) *De principiis*'i ile Şamlı Yuhanna'nın (ö 749) *De Fide Orthodoxa*'sının sistematik çalışmalarının ortasında bir yerde durur. Hıristiyan öğretisinin özeti niteliğindedir.⁷⁷ Bu eser aynı zamanda Origen'in *De principiis*'inden sonra sistematik bir teoloji oluşturma çabasında bulunan ilk eserdir. Gregory, paganların, Yahudilerin ve sapkınların da iddialarını dikkate alarak Hıristiyan dogmalarını detaylı olarak anlatır.

1.2.2 Kutsal Kitap Tefsirleri

Gregory çok sayıda tefsir yazmıştır. Gregory bu eserlerde İncil'in öğretilerini felsefeyle harmanlayarak sergilemeye gayret eder.⁷⁸ Gregory'nin tefsir niteliğindeki eserlerinde Origen hayranlığı göze çarpar. Onun hermenötik ilkelerini takip eder.⁷⁹

1- *De Hominis Opificio* (Περὶ Κατασκευῆς Ἀνθρώπου/On The Making of Man)⁸⁰: Bu ilk eser Basileus'un Hexameron üzerine vaazlarını tamamlama amacı güdülen ilk eserdir. Basileus'un taslağının devamı niteliğindedir. Gregory, bu eserlerle Basileus'un ölümüyle onun yarım kalmış işlerini bitirmeye niyetlendiğini gösterir.

⁷⁵ Ed. MG 45, 145-174. – Ayrıca bkz: P.C.Jordachescu ve T. Simenschy, *Sancti Gregorii Nysseni Contra Fatum. Chisinau*, 1938.

⁷⁶ Quasten, *Patrology*, s.256.

⁷⁷ Harvanek, *Gregory of Nyssa*, s.794.

⁷⁸ Harvanek, *Gregory of Nyssa*, s.794.

⁷⁹ Quasten, *Patrology*, s.262.

⁸⁰ Ed. MG 44, 125-256. – G.H. Forbes, S. P. N. *Gregorii Nysseni quae supersunt omnia*, Tercüme: İngilizce: H.A. Wilson(çev), t. 1. Burntisland, 1855/61, 96-319. LNPF ser. 2, C. 5, 387- 427.

Yaratılış Kitabında yer alan dünyanın yaratılışı hadisesini bilim ve felsefenin ışığında açıklar.

2- *Explicatio Apologetica in Hexaemeron* (Άπολογητικός περί τῆς Ἐξαημέρου)⁸¹: Yaratılış hakkındaki bu ikinci eser kutsal kitap metnindeki ve Basileus'un şerhlerindeki bazı yanlış anlaşılımları düzeltmek için yazılmıştır. *De Opificio*'dan hemen sonra yazılmıştır.

3- *De Vita Moysis* (Περὶ τοῦ βίου Μοῦσέως/ Life of Moses)⁸²: Bu mistik çalışmada Gregory, Musa'nın hayatını ele alır. Onun hayatının görünen yüzüyle beraber onun şahsında erdemli bir hayat rehberi sunar. Gregory'nin bu risalesi Kitab-ı Mukaddes iki çeşit tefsirine işaret eden iki bölümden müteşekkildir. Birinci kısım Musa'nın Çıkış ve Sayılar'dan sonraki gerçek yaşamını özetler. İkinci ve esas metin Musa'nın hayatının alegorik bir yorumdur. Musa'nın yaşamını mistik bir göç olarak değerlendirir. Musa'nın dini tecrübelerini, ruhun Tanrı'ya doğru yükselişini ifade eden sembolik safhalar halinde ele alır. Eserin tamamında Platon ve Philo'nun etkisi göze çarpar.⁸³ Gregory'nin bu eseri Kitab-ı Mukaddes'in hem lafzî hem manevi tefsirini yapar. Bu yönüyle mistik bir eser özelliği taşır.

Gregory, bu kitapta onun diğer eserlerinde sıkça karşımıza çıkan ruhun tekâmülü düşüncesi ekseninde Musa'nın hayatının her safhasını ayrı ayrı açıklar. Ona göre Musa'nın göçü mistik bir göçtür. Musa'nın yanan çalıda Tanrı'yı görmesi ruhun üst mertebelere yükselmesini ifade eder. Gregory bu şekilde Musa'nın hayatını safha safha mistik açıklamalarla ele alır.⁸⁴

⁸¹ MG 44, 61-124. – G.H. Forbes, **Greg. Nyss, Quae supersunt omnia**, t. 1, fasc. 1, Burntisland, 1855,1-95.

⁸² MG 44, 297-430. – New Crit ed.: J. Daniélou, **Grégoire de Nysse, La Vie de Moïse ou traité de la perfection en matière de vertu** (SCH 1), Tercüme: Fransızca: J. Daniélou (çev), Paris, 2. Baskı. 1955.

⁸³ Quasten, *Patrology*, s.259.

⁸⁴ Stein, *Encomium of St. Gregory*, s.23.

1.2.3 Asketik Eserleri

Gregory'nin asketik eserleri bizim tezimiz için önem taşımaktadır. Gregory'nin asketik yönünü ele aldığımız tezimizde bahsi geçen asketik eserlerini ilk elden kaynaklar olarak kullandık. Onun asketik yaşamla ilgili kaleme aldığı risaleler birkaç mesele üzerinde yoğunlaşır. Bunlar faziletler, insanın Tanrı'nın suretinde yaratılması, ruhun tekâmülü, Tanrı'nın ilahi tabiatını taklit, asketizm, iffet ve bekâret konularıdır. Piskopos, eserlerinde bu konuları uzun uzadıya ele alır ve asketik yaşamla ilişkilerini ortaya koyar.

1- *De Virginitate* (Περὶ Παρθενίας/ On Virginity): Gregory'nin bu eseri yalnızca asketik eserlerinin değil bütün eserlerinin ilkidir.⁸⁵ Tezin birçok elyazmasının olması onun ortaçağda çok yaygın olduğunu gösterir. İlk basım Johannes Livineus tarafından Antwerp'de 1574'te yapılmıştır.⁸⁶

Bekâret üzerine olan bu eser Aziz Basileus'un kurduğu manastırda yaşayan keşişlere hitaben kaleme alınmış bir söylevdir. Hatta J. Daniélou'ya göre bu eser önem sırasına göre birincidir. Tezin Basileus'un ölümünden önce, takribi olarak 371 yılında yazıldığı düşünülmektedir.⁸⁷ Gregory kitabın girişinde Basileus'un manastır hayatıyla ilgili *Rules*⁸⁸ kitabına referans verir. Gregory'ye göre bekâret (Παρθενίας); daha kutsal bir hayatın giriş kapısı olarak elzemdir. Bu eserinde evlenmeyerek bakire ve iffetli bir hayat sürmenin faziletlerinden bahsedilir. Gregory evlenmenin insanın başına getirdiği acı ve felaketleri sıralar.⁸⁹ Gregory bu eserinde bekâreti tavsiye ederken aynı zamanda asketik hayatı ve manastır yaşamını telkin eder.

2- *De Professione Christiana* (Περὶ τοῦ Τὸ Χριστιάνον Ὄνομα ἢ Ἐπάγγελμα/ On What It Means to Call Oneself a Christian)⁹⁰: Aziz Gregory, bu eseriyle arkadaşı

⁸⁵ Quasten, *Patrology*, s.269.

⁸⁶ Quasten, *Patrology*, s. 269.

⁸⁷ Quasten, *Patrology*, s.273.

⁸⁸ RB 1980: **The Rule of Saint Benedict in Latin and English with Notes**, ed. Timothy Fry, et al. (Collegeville, MN: Liturgical Press, 1981).

⁸⁹ Gregory, *On Virginity*, s.5.

⁹⁰ Ed: MG 46, 237-249. – New Crit. Ed.: W. Jaeger, 129-142. Biz çalışmamızda Gregory Nysseni Opera, C.VIII, 1: Gregorii Nysseni Opera Ascetica ediderunt W.Jaeger, J. P. Canarvos, V.W.Callahan, Leiden, 1952 tarihli tercümeden

Harmonius'a hayatının son dönemlerinde yazmıştır. *On Virginitiy*'den çok sonra yazılan bu eserde Gregory Hıristiyanlığın ne manaya geldiğini ve Mesih'in ismini taşımanın ne demek olduğunu irdeler. Ona göre Hıristiyan olduğunu söyleyen kişide Mesih'in vasıfları tezahür etmelidir. Eserde görünüşte Hıristiyan olup ruhunda Hıristiyanlığı benimseyememiş kişiler eleştirilir.

Gregory bu çalışmasında Hıristiyanın varlık gayesi nedir sorusuna cevap arar. Ona göre, Hıristiyan'ın varlık gayesi ilâhi tabiatı taklittir. O, asketik doktrinin nihai hedefi olarak gördüğü "İnsanın amacı Tanrı'yı taklit ederek ruhunu mükemmelleştirmek (theosis/θέωσις) olmalıdır" ilkesini bu eserinde detaylı bir şekilde ele alır.

3- *De Perfecta Christiani Forma* (Περὶ Τελειότητος/On Perfection)⁹¹: Bu çalışma faziletlerle dolu bir hayatı gaye edinen, mükemmelliğe erişmek için bir yön arayan keşiş Olympius'a hitap eden bir vaaz niteliğindedir. *On What It Means To Call Oneself A Christian* isimli eserin devamı sayılabilir. Mesih'i takip etmek isteyen bir Hıristiyan için en güvenilir rehber budur. Gregory, bu eserde tanrısal kutsamanın yalnızca insanın fiilleri vasıtasıyla gerçekleşmediği; Mesih'in ruhtaki fiilleri aracılığıyla da müşahade edildiği düşüncesinin üzerinde durur. Gregory burada ruhun Tanrı'nın ilahi tabiatını taklit etmek suretiyle mükemmelleşmesi meselesine geniş yer ayırır. Ona göre ruh tekâmül etme ve Tanrı'ya yükselme hususunda sınırsız bir istidada sahiptir. Bir Hıristiyan her vesileyle iyiyi hedeflemeli ve ruhunu tekâmül ettirmelidir.

4- *De Instituto Christiano* (Περὶ τοῦ κατὰ Θεὸν Σκοπῆ/On The Christian Mode of Life):⁹² Eser ilk defa Werner Jaeger tarafından 1952'de gün yüzüne çıkarılmıştır.⁹³ Tezin ilk tam neşri de yine W. Jaeger tarafından yapılmıştır.⁹⁴ Tam ismi

istifade ettik. V. W. Callahan, "**St. Gregory of Nyssa, Ascetical Works, On What It Means To Be Call Oneself A Christian**", Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 1967.

⁹¹ MG, 46, 251-286. – New Crit. Ed.: W. Jaeger, 173-214. Biz çalışmamızda Gregory Nysseni Opera, C.VIII, 1: Gregorii Nysseni Opera Ascetica ediderunt W.Jaeger, J. P. Canarvos, V.W.Callahan, Leiden, 1952 tarihli tercümeden istifade ettik. V. W. Callahan, "**St. Gregory of Nyssa, Ascetical Works, On Perfection**", Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 1967.

⁹² Ed. MG 46, 287-306 – İlk ed.: W. Jaeger, 40-89. . Biz çalışmamızda Gregory Nysseni Opera, C.VIII, 1: Gregorii Nysseni Opera Ascetica ediderunt W.Jaeger, J. P. Canarvos, V.W.Callahan, Leiden, 1952 tarihli tercümeden istifade ettik. V. W. Callahan, "**St. Gregory of Nyssa, Ascetical Works, On The Christian Mode Of Life**", Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 1967.

⁹³ Quasten, *Patrology*, s.270.

⁹⁴ Quasten, *Patrology*, s.269.

De proposito secundum Deum et exercitatione iuxta veritatem et ad religiosos qui proposuerant quaestionem de pietatis scopo'dur. Bu eser Gregory'nin asketizm düşüncesinin kemale ermiş halini temsil eder. Jaeger, bu risalenin Gregory'nin hayatının son yıllarında, 390'dan sonra, kaleme alındığını kaydeder. Eserin içerdiği konular arasında Tefekkürle dolu bir hayat ve bu hayatı sürdürme üzerine onun doktrininin özeti, cemaatlerine rehberlik yapan idarecilere tavsiyeler, Kutsal Ruh'un kılavuzluğuna nail olma gayesi güden kimselere tavsiyeler ve bazı keşişlerin soruları üzerine böyle bir esere duyulan ihtiyaç vardır.

5- *Adversus Eos Qui Castigationes Aegre Ferunt* (Πρὸς τοὺς Ἀχθομένους ταῖς Ἐπιτιμήσεσι)⁹⁵: Bu asketik çalışmaların en kısası ve konusu sebebiyle de en az ilgiye mazhar olanıdır. Gregory'nin vaazlarını ihtiva eder.

6- *De Vita Sanctae Macrinae* (Εἰς τὸν Βίον τῆς ὁσίας Μακρίνης/Life Of Saint Macrina): Gregory'nin ablası Makrina'nın biyografisidir. Gregory, bu biyografiyi Makrina'nın ölümünden kısa süre sonra, Aralık 379'da, keşiş Olympus'un ricası üzerine yazmıştır. Edebi üslupla yazılmış asketik çalışmalar kategorisine dâhildir.

Gregory Makrina'nın hayatını yazarken ideal bir Hıristiyan'ın portresini çizmeye çalışmıştır. Ona göre manevi kemâle erişmek için kişinin kendi çabasıyla beraber ilahi yardıma da ihtiyacı vardır. Gregory bu eserde insani çabanın ve ilahi yardımın birleşmesiyle insan ahlakının zirve noktasına ulaşan çok sevgili kız kardeşini örnek vermiştir. Gregory, bu çalışmasıyla Hıristiyanların hedeflemesi gereken manevi kemâlin elde edilebileceğini göstermek ister. Makrina'nın hayatını bu olgunluğa erişmek isteyen diğer münzeviler tarafından taklit edilebilmesi için Makrina'nın hayatını model olarak sunar. Yazar Makrina'nın hayatını doğru ve güvenilir şekilde verme gayreti içerisinde. Basit ve dokunaklı bir dille Makrina'nın kutsal kitabı okumayı ne kadar çok sevdiğini, küçük kardeşlerini büyütürken annesine ne kadar çok yardım ettiğini anlatır. Makrina'nın, ağabeyi Basileus ve kendisinin üzerindeki emeğini de unutmaz.⁹⁶

⁹⁵ Ed: MG 46, 307-316.

⁹⁶ Quasten, *Patrology*, s. 275.

Makrina'nın manastırda beraber yaşadığı manevi kız kardeşleriyle sürdürdüğü hayatını kurallar ve örnekler yoluyla zenginleştirir. Manastırda yaşayan bu insanların günlük hayatlarından kesitler nakleder. Ona göre onların sürdürdüğü bu hayatla semadaki meleklerin yaşamı arasında hiçbir fark yoktur. Onlar adeta yeryüzünde cenneti yaşatmaktadırlar. Makrina, kendisine bahşedilmiş doğal ve tabiatüstü bütün yetenekleriyle kendini tanrıya ve cemaatlerine adanmış bu kadınlara liderlik etmiştir.

De Vita, Makrina'nın ölüm döşeginde yaşadıklarını etkileyici bir şekilde tasvir eder. Bu vesileyle kendini Tanrı'ya adanmış kimseler için ölümün ne manaya geldiğini anlatır. Yazıda bahsi geçen ölüm, Makrina'ya göre Mesih'in gelini olarak taç giymekle özdeşir.⁹⁷

De Vita Macrina, erken dönem hagiografi literatürünün en kıymetli örneklerinden biri olduğu kadar, Basileus ve Nyssalı Gregory gibi iki büyük Kapadokyalıyla ilgili bilgi veren önemli bir tarihi kaynaktır. Ayrıca dördüncü yüzyıldaki kilise, liturji ve manastır hayatıyla ilgili yeni bilgiler sunar.⁹⁸

1.2.4 Vaazları ve Hutbeleri

Gregory'nin çeşitli vesilelerle kaleme aldığı ve irad ettiği bir çok vaaz vardır. Bunları birkaç başlık altında toplamak mümkündür: Kilisenin önemli günlerinde verdiği söylevlerden oluşan liturjik vaazlar, azizleri ve şehitleri öven vaazlar, cenaze vaazları, ahlaki vaazlar ve dogmatik vaazlar. Bunların yanında sayıca fazla olmayan ve farklı meselelere bir arada değinen vaazlar ve hutbelerden müteşekkil bir koleksiyon daha vardır.⁹⁹

1.2.5 Mektupları

G. Pasquali tarafından tespit edilen Aziz Gregory'ye ait 30 mektup vardır. Bu mektuplar, Gregory'nin çeşitli ilgileri ve bağlantıları hakkında fikir verir. Bu mektuplar

⁹⁷ Gregory, *Life of Macrina*, s. 160

⁹⁸ Quasten, *Patrology*, s.277.

⁹⁹ Ed: MG 46, 431-1000.

ekseriyetle dini içeriklidir. Kimisinde Kudüs'e yaptığı ziyareti anlatırken¹⁰⁰ kimisinde teslis doktrinini konu edinir.¹⁰¹ Hıristiyanlığın sanat ve mimarisinden bahseden mektuplar olduğu gibi¹⁰² kristolojiyle alakalı¹⁰³ mektupları da vardır.¹⁰⁴

¹⁰⁰ 2. Mektup

¹⁰¹ 5. mektup

¹⁰² 25. mektup

¹⁰³ 24. mektup

¹⁰⁴ Ed: MG 44, 999-1108. New crit. ed.: Gregorii Nysseni Opera VIII, 2: Epistulae, edidit G. Pasquai. Berlin,1925, 2nd ed. Leiden, 1959. Tercüme: İngilizce: W. Moore, H. C. Ogle, H. A. Wilson, LNPF ser.2, C.5, 382-383 (On Pilgrimages), 527-548 (18 mektup).

II. İKİNCİ BÖLÜM: AZİZ GREGORY’NİN FELSEFİ VE TEOLOJİK GÖRÜŞLERİ

2.1 Aziz Gregory’nin Felsefi Görüşleri

Nyssalı Gregory iyi bir teolog olduğu kadar sağlam bir felsefeciydi. Origen’den sonra, Hıristiyan inancına ait tüm unsurları organik ve sistematik bir şekilde izah eden ilk kişidir. Gregory, Origen’in ve Origenci geleneğin sadık bir müdavimi olmakla beraber, yalnızca bu kaynaktan beslenmemiştir. Nyssalı Gregory, teolojisini antik pagan ve Yahudi geleneğinin mirası üzerine inşa etmiştir. Yahudi filozof İskenderiyeli Philo ve Origen gibi büyük seleflerinin fikirlerini özetleyip kendinden sonrakileri de etkileyerek yeni fikirlerin gelişmesine önayak olmuştur.

Gregory, Plotinus tarafından güncellenip sistematize edildiği şekliyle Aristo felsefesine hâkimdi. Bunun yanında Stoacı felsefeyi de iyi bilmekteydi. Pagan felsefesine vakıf olan Gregory’nin eserlerinde Platonik diyaloglara benzeyen birçok ifadeye rastlamak mümkündür. Mesela Gregory’nin yazdığı “*Dialogus de Anima et Resurrectione qui Inscibitur Macrina*” (Dialogue on the Soul and Resurrection) isimli eser Hıristiyan teolojisi üzerindeki Origen etkisiyle beraber Pagan etkisini de göstermektedir.¹⁰⁵ Çünkü diyaloglarla anlatım Platon’un da sıkça başvurduğu bir yöntemdir.

Onun düşüncelerinde iç içe geçmiş olarak Platoncu ve neo-platonik düşünceleri görmek mümkündür. Gregory hususiyetle bir felsefe okulunu takip etmemiş, teolojisini oluştururken farklı sistemlerden beslenmiştir. Harold Cherniss ise “Gregory’nin tek yaptığı Hıristiyan isimlerini Platon’un doktrinine uygulamak ve onu Hıristiyan teolojisi olarak isimlendirmek oldu.”¹⁰⁶ diyerek Gregory’yi iyi bir taklitçi olmakla itham eder. Gerçekten de Gregory, pagan dünyada ve felsefi gelenekte kabul görmüş kavramları

¹⁰⁵ Norris, *Gregory of Nyssa*, s.130.

¹⁰⁶ Donald L. Ross, Georgetown University, Gregory of Nyssa, <http://www.iep.utm.edu/gregoryn/>, 13.06.2017

birçok kere farklı bağlamlarda ve farklı anlamlarda kullanarak onları adeta Hıristiyanlaştırmak suretiyle sahip olduğu felsefi birikimi Hıristiyan teolojisi ve tinselliğini oluşturmakta kullandı.¹⁰⁷

Gregory ye göre felsefe Tanrı'ya ulaşma ve Tanrı bilgisini elde etme yolunda kullanılan en faydalı araçtır. O, ablası Makrina'nın idaresindeki manastıra yaptığı ziyarete dair gözlemlerini aktarırken manastırda yaşayan rahibelerin hayatını felsefi bir hayat olarak tarif etmiştir. Aynı zamanda onların meleklerin yaşadığına benzer bir hayatı yeryüzünde yaşadıklarını söyleyerek felsefi yaşamdan bahsetmiş ve felsefeyi adeta kutsallaştırmıştır.¹⁰⁸

Bununla beraber din adamı olan Gregory, dinsiz felsefenin insanı bir yere götürmeyeceğini ve Tanrı katında da makbul bir uğraş olmayacağını düşünüyordu.¹⁰⁹ O yüzden felsefeye ne kadar kıymet verse de ona Hıristiyan elbisesi giydirilmesi gerektiğine inanıyordu. Bu yüzden Gregory felsefe dünyasıyla Hıristiyan âlemi arasında köprü kurma konusunda yoğun gayret göstermiştir. Gregory yalnızca İncil'in otoritesine dayanan kuru bir din anlayışı değil Hıristiyan doktrinlerinin bir bütün halinde ele alındığı bir sistem kurmayı amaçlamış¹¹⁰ ve bunu sağlamak için de felsefeden sonuna kadar faydalanmıştır. Onun kurduğu sistem kendisinden sonra gelenleri de etkilemiştir.

Gregory'nin en önemli eserlerine bakıldığında Platoncu izleri bariz bir şekilde görmek mümkündür. Mesela *Dialogue On the Soul and Resurrection*'da, platoncu öğelere yer vermiştir. Gregory'nin mezkur eseri ile Platonun *Phaedo*'su paralellik arz eder. Bu eserin diyalog formunda yazılması bile Gregory'nin platoncu etki altında olduğunu gösterir. *Phaedo* da, tıpkı Gregory'nin *Dialogue*'u gibi ölüm döşegindeki bir üstadın talebesine ölüm hakkındaki nasihatlerini ihtiva eder. *Phaedo*, Sokrates'in ölümünden önceki gün arkadaşlarıyla sohbetini konu edinirken Gregory ise eserini

¹⁰⁷ Balás, *Gregory of Nyssa*, s.401.

¹⁰⁸ Gregory, *Life of Macrina*, s. 166.

¹⁰⁹ Stein, *Encomium of St. Gregory*, s.20.

¹¹⁰ Quasten, *Patrology*, s.254.

ağabeyi ve üstadı Basileus'un ölümünün hemen akabinde yazmıştır.¹¹¹ İçerik olarak ise bu eserde ruhun arındırılması, ruhun Tanrı'ya yükselişi, ruh ve beden arasındaki bağ gibi konuları hem Platon'a hem de Kitab-ı Mukaddes'e göre ele alıp yorumlamıştır. Aziz Pavlus'un ifadelerini Platoncu bir bakış açısıyla ele alıp yorumlamıştır.¹¹² Bu benzerlikler bize Gregory'nin felsefi bakış açısını dini metinleri yorumlamada nasıl kullandığını gösterir.

Felsefenin derin izlerini gördüğümüz diğer eserler Gregory'ye ait *De Opificio Hominis* ve *De Vita Moysis*'dir.¹¹³ Gregory bu eserlerinde genel olarak ele aldığı ruh, beden, insan, iyi, kötü ve güzel kavramlarını platoncu bağlamda ele almış ve Hıristiyanlığa uyarlamıştır.¹¹⁴ O platoncu dilden imgeleri ve bir dizi kelimeyi kutsal kitap ve felsefe arasında bir bağ (köprü) oluşturacak şekilde kullanır.¹¹⁵ Onun felsefeyi Hıristiyanlığın içine sokmaya çalıştığına inananlar vardır. Harold Cherniss'e göre onun kalbi platonisttir. J. Danielou ise onun düşüncelerini Platoncu terminolojiyle ifade eden dini bütün bir Hıristiyan olduğu konusunda ısrarcıdır.¹¹⁶

Gregory ve Platon arasındaki temel fark Platon'a göre varılacak yer (mutlak) güzel iken Gregory ye göre güzeli ve iyiyi arayan ruh en nihayetinde Tanrı'ya ulaşır. Ayrıca platoncu ifadelerde beden tamamen saf dışı bırakılırken Gregory için beden de ruhun emrine girmeli ve bu yolculuğa destek olmalıdır.¹¹⁷

Hıristiyan teolojisini en iyi şekilde ifade etmek amacıyla felsefenin yardımına başvurarak Origen'in izinden giden tek kişi Gregory değildir. Onunla beraber diğer Kapadokyalı Babalar da bu yolu tutmuş ve hepsi tıpkı Origen gibi Hıristiyan teolojisine hizmet etmeye gönül vermiştir. Onlar kendi dönemlerinde bu konuda en

¹¹¹Catharine P. Roth, "Platonic and Pauline Elements in the Ascent of the Soul in Gregory of Nyssa's Dialogue on the Soul and Resurrection", *Vigiliae Christianae*, 1992, C.46, Nu.1, Brill (12-07-2017).

¹¹² Roth, *Platonic and Pauline Elements* s.20.

¹¹³ Gerhart B. Ladner, "The Philosophical Anthropology of Saint Gregory of Nyssa", *Dumbarton Oaks Papers*, 1958, C.12, s.61. Dumbarton Oaks, (12-07-2017).

¹¹⁴ Roth, *Platonic and Pauline Elements*, s.20.

¹¹⁵ Roth, *Platonic ant Pauline Elements* s.25.

¹¹⁶ Roth, *Platonic and Pauline Elements* s.20.

¹¹⁷ Roth, *Platonic and Pauline Elements*, s.27.

yetkin olan isimlerdi. Onların felsefeyi kullanarak Hıristiyan teolojisini ifade etme çabası takdire şayandır. Kapadokyalı Babalar, Hıristiyan inancını kabul görmesi için felsefeyi ve Hıristiyan teolojisini aynı potada eriterek bilimsel-teolojik bir forma soktular.

Bu form Kapadokyalıların “inanç ve bilim arasında bir dil” oluşturma gayretlerinin bir ürünüdür. Bu teslis doktrininde Aristo ve Platon’dan devşirilmiş birçok düşünce vardır.¹¹⁸ Ruhani formlar ve ideaların gelişmesi hususunda onların önemli etkileri vardır.

Üç büyük Kapadokyalı’nın pagan felsefi gelenekle Hıristiyanlık arasında arabuluculuk çabaları antik kültürün hazinelerinin Hıristiyanlığa uyarlanmasıyla sonuçlandı. Basileus, Hıristiyan bir eğitim müfredatı (παιδεία/paideia) oluşturmuş; Basileus ve Nazienzuslu Gregory birlikte bir Hıristiyan retoriği inşa etmiştir. Nyssalı Gregory ise felsefi kavramlarla işlenmiş bir Hıristiyan literatürünün genişlemesine ve Hıristiyan inancıyla klasik felsefe arasında bir köprü kurulmasına zemin hazırlamıştır.¹¹⁹

Gregory’nin en önemli başarılarından biri asketik öğretilerinin manastır dünyasında kabul görmesi ve doğudaki eğitim sisteminin bundan çokça etkilenmesi olmuştur. Yazarın amacı ilahi merhamet mefhumunu Helenistik ahlak geleneği ve klasik ahlak idealiyle harmanlamaktır. Onun Hıristiyan felsefesinin kökleri Platonizm ve Stoacılığa dayandığı halde Gregory, Hıristiyanlık ve Helenizmin evliliğiyle ortaya çıkan yeni şeylere şekil vermeyi bilmiştir.¹²⁰

Bütün bunlar ışığında diyebiliriz ki Gregory antik dünyanın felsefi mirasından yararlanırken Origen gibi Hıristiyan düşünürlerin izinden gitmiştir. Bununla beraber tam olarak Origen’in ya da Clement’in dediklerini tekrar etmemiş; beraber hareket ettiği Kapadokyalı Babalarla yeni söylemler oluşturmuştur. Hıristiyanlığı Kutsal Kitabın kıt yorumlarına sıkışan bir din olmaktan çıkarıp onu felsefenin süslü ifadeleriyle bezeyerek

¹¹⁸ J.H. Srawley, “Cappadocian Theology” **Encyclopedia of Religion and Ethics**. C.3, Edinburgh: T. & T. Clark, 1932, s.212.

¹¹⁹ Srawley, *Cappadocian Theology*, s.212.

¹²⁰ Quasten, *Patrology*, s.254.

felsefi dilin muhatabı olan seçkin kesimi etkilemeyi bilmiştir. Bu yönüyle Hıristiyan dininin daha geniş kitlelere ulaşmasına da önayak olmuştur.

2.2 Aziz Gregory'nin Teolojik Görüşleri

Aziz Gregory'nin teolojisinin şekillenmesinde en önemli etmen mensup olduğu İznik geleneğidir. Gregory, Kapadokyalı Babalar olarak anılan ve İznik Kredosu'nun müdafaasını yapan ekole mensuptu. Bununla beraber Gregory'nin Origen'den miras aldığı teolojik bir gelenek de mevcuttu. Pagan felsefesinin de etkisinde kalan Gregory'nin düşüncelerinde bunların her birinin izini görmek mümkündür. O hem Pagan felsefe mirasını hem de mevcut Hıristiyan dinamiklerini çağın gerekliliklerine göre en ahenkli şekilde bir araya getirmesini bilmiştir.

Gregory'nin teolojisinde izinden gittiği düşünceler kadar muhalefet ettiği düşüncelerin de payı vardır. Gregory, İznik Kredosu'nu tanımayan muhalif akımlara karşı canla başla mücadele ederken teolojik görüşlerinin büyük bir kısmını karşı olduğu düşünceler üzerinden temellendirmiştir. Gregory'nin teslis, kristoloji ve soteriolojiye dair kanaatleri bu ekseninde özellikle Aryüsçülerin fikirlerini çürütme çabasının ürünü olarak gelişmiştir.

2.2.1 Teslis Doktrini

Gregory'nin Tanrı'nın tabiatının gizemi hakkındaki düşünceleri diğer Kapadokyalılarla aynı çizgidedir ve o adeta onlarla ağız birliği etmiştir. Bu konuda hepsi “Onun var olduğunu biliriz fakat onun tabiatını bilemeyiz. Dolayısıyla hakkında bilgimiz olmayan bir şeyi inkâr edemeyiz” cümlesini sarf etmişlerdir. “Tanrı'nın tabiatı bilinemez”¹²¹ ifadesi onun Tanrı'yla ilgili düşüncelerinin özetidir.

Tanrı'nın zâtı ve tabiatı hakkında düşünmek abestir. Tanrı hakkında sahip olduğumuz bilgi hiçbir zaman onun zâtı üzerinden edinilemez. Bu bilgi Tanrı'dan sadır olan fiiller yoluyla olur. Biz onu ancak fiilleri yoluyla bilebiliriz. Tanrı'nın fiilleri onun yaratıcı gücü yoluyla bizim anlayabileceğimiz ve müşahede edebileceğimiz bir dile

¹²¹ Srawley, *Cappadocian Theology*, s. 213.

çevrilmiş olur. İnsanın sınırlı aklı Tanrı'nın sonsuz bilgisine tam anlamıyla sahip olamaz, dolayısıyla Tanrı hakkındaki bilgimiz daima eksik olacaktır.

Gregory, İznik teolojisinin müdafaasında Gregory, Oğul ve Kutsal Ruh'un Tanrı'yla tek bir özden olduğu doktrini üzerinde ısrarla durur. Ona göre Baba, Oğul ve Kutsal Ruh tek bir tabiatı ya da varoluşu paylaşır. Bu uknumlar birbiriyle özdeşdir. Tanrı'nın her bir niteliğini yahut eylemini üç tanrısal şahıs paylaşır. Tek bir ilahi tabiat, tek bir yaratıcı güç vardır. Uknumlar arasındaki fark birbirleriyle ilişkileri ve ortaya çıkışlarındadır.¹²²

Aziz Gregory'nin teslis doktrinini şekillenmesinde en büyük etmenlerden biri karşısında durduğu Aryüsçü teolojidir. Gregory'nin Aryüsçü fikirlerin temsilciliğini yapan Apolloniraistler ve Eunomiusçular üzerinden temellendirdiği doktrinine göz atmak gerekir.¹²³ Gregory'nin fikirlerinin oluşumunda selefleri kadar muhalefet ettiği kesimlerin de etkisi olmuştur. “*Against Eunomius*” isimli eserinde karşı çıktığı Aryüsçü teolojinin üzerinden kendi kristolojisini de temellendirmiştir. Aryüsçülerin tanrısal elemanlar arasındaki hiyerarşiyi merkeze alan teolojilerine mukabil Gregory bu görüşe karşı çıkarak Kutsal Ruh ve Oğul'un Baba'yla aynı seviyede olduğu görüşünü savunur.¹²⁴

Gregory teolojisini İsa'nın tam tanrılığını iddia eden Apollinaristler'e ve tam insanlığını iddia eden Aryüsçü Eunomius'a karşı inşa etti.¹²⁵ Bu düşünceye göre Oğul ve Kutsal Ruh; Tanrı'yla ilişkisi olan iki farklı şeydir. Tanrı ve dünya arasında aracılık yaparlar.

Gregory'ye göre Aryüsçüler'in inancının altında yatan temel yanlış Tanrı'nın tabiatını tanımlamaya ve sınırlamaya çalışmalarıdır. Ona göre hiçbir insani düşünce ya da söz Tanrı'yı istiyab edemez. Çünkü Tanrı sonsuz ve sınırsızdır. Bu sebeple Baba,

¹²² Norris, *Gregory of Nyssa*, s.129.

¹²³ Norris, *Gregory of Nyssa*, s.130.

¹²⁴ Norris, *Gregory of Nyssa*, s.130.

¹²⁵ Balás, *Gregory of Nyssa*, s.401.

Oğul ve Kutsal Ruh arasındaki ayırım varlık sırasına değil aksine varlıkla aralarındaki ilişkiye aittir.¹²⁶

Gregory, Oğul ve Kutsal Ruh'un yaratıcı Tanrı'yla aynı seviyede olduklarını iddia eder. Oğul sonradan meydana gelmiştir ve Kutsal Ruh, Baba ve Oğul'dan neşet etmiştir. Gregory, Grek Kilise Babaları gibi Kutsal Ruh'un Baba'dan Oğul yoluyla sudur ettiği görüşünü benimsemiştir.¹²⁷

Gregory'nin ilahi tabiatların birliği ve şahısların farklılığını açıklama girişimi çekiciliği kadar zorlukları da olan Platoncu bir realizmde ifade bulmuştur. Tanrısal şahıslar birbirlerinden birbirleriyle ilişkilerine göre ayrılırlar. Tanrısal özler aynı tabiatı paylaşırlar. Bu tıpkı bütün insanların aynı insan tabiatını (insani özü) paylaşması gibidir. Bu triteizmi (üç tanrıcılığı) akla getirebilir. Fakat Gregory, uknumların tek bir tabiata sahip olduğunu vurgular. Bu tabiat her uknumda aynıdır.

Özetle Nyssalı Gregory'nin teslis anlayışı İznik Amentüsü'nün müdafaası şeklindedir. Onun ortaya koyduğu haliyle teslis anlayışı kendisinden sonra da geçerliliğini sürdürmüştür. Gregory, 787'de toplanan II. İznik Konsili'nde "Babaların babası" olarak kabul edilmiştir. Nitekim onun teslis teolojisi hiçbir itiraz olmaksızın kabul görmüştür.¹²⁸

2.2.2 Kristolojisi

Gregory teslisin ikinci şahsı olan Oğul'un bir kişi olduğunu varsayar. İsa, Hem Tanrı hem insan olan tek bir şahıstır. Ona göre İsa Mesih'teki iki tabiat insanlığa ilahi olanla beşeri olan arasındaki iletişimi öğretmiştir. Gregory Apollinaristler'e karşı Meryem'in yalnızca Tanrı'nın annesi olmadığını aynı zamanda insanın da annesi olduğunu savundu.¹²⁹

¹²⁶ Norris, *Gregory of Nyssa*, s.30.

¹²⁷ Harvanek, *Gregory of Nyssa*, s.795.

¹²⁸ Stein, *Encomium of Saint Gregory*, s.22.

¹²⁹ Harvanek, *Gregory of Nyssa*, s.794.

Mesih'in insan bedenine bürünmesi, dünyevi âlemle semavi âlemin; fani olanla baki olanın iletişim kurmasına imkân tanımıştır. Tanrısal unsur olan Oğul'un insan bedenine bürünmesi aynı zamanda Tanrı'nın kendi kendisini övmesini de mümkün kılmıştır. İsa Mesih'in Tanrı'yı övebilmesi Tanrı'ya yöneltilen ilahi bir ibadettir. Bu ancak Tanrı'nın maddeye bürünmesiyle mümkün olmuştur. Yani İsa Mesih enkarne olarak bütün insanlık ırkına büründü ve insanlık adına Oğlu vasıtasıyla Tanrı'yı övmeyi mümkün kıldı.¹³⁰ Mesih tanrılıkla insanlık vasfını kendinde toplayan yegâne kişidir. Mesih kendi şahsında insanlığı kucaklayan ve yükselten bir Tanrı'dır. Onun aracılığı insanın kutsallığını arttırma konusundaki şahsi çabasına da vurgu yapar.¹³¹

İsa Mesih'in insan suretine bürünmesi Gregory'nin teolojisinde ve antropolojisinde kilit vazife gören insanın Tanrı suretinde yaratılması ve insanın tanrının tabiatını taklit ederek mükemmelleşmesi doktrinine de mesned teşkil etmiştir. Gregory'ye göre insan mükemmel bir şekilde ve Tanrı'nın suretinde yaratılmıştır. Fakat dünyevileşerek bu mükemmel sureti kaybetmiştir. İnsanın eski mükemmel haline gelebilmesi için Tanrı'nın tabiatını taklit etmesi gerekir. Tarif edilemez ve kavranamaz olan Tanrı'yı taklit etmek mümkün görünmese de beşeri duyularla bilinen İsa Mesih taklit edilebilir. İsa Mesih'in ahlakı örnek alınıp, onun yaşadığı gibi yaşanırsa tanrısal tabiatı taklit etmek mümkün olur. İnsan, tanrısal tabiatı taklit ederek ruhunu arındırır. Ruhunu arındırarak tekâmülünü sağlamaya çalışan insanın manevi ilerlemesinin sonu yoktur.

Bu öğretisi Gregory'nin antropolojisinde olduğu kadar mistisizminde de belirleyicidir. Onun Tanrı, Mesih, evren, tarih, antropoloji, ahlak ve mistisizm düşünceleri bu düşüncenin etrafında birbirine geçmiştir. Her birini ele almak bir diğerinden söz etmeyi gerektirir. Gregory'nin teolojik ve mistik öğretileri onun kurtuluş reçetesinden bahsetmeyi gerekli kılar.

Biz tezimizde ele aldığımız Gregory'nin asketik düşüncelerini onun kristoloji tasavvuru ekseninde okuyacağız. Ona göre Tanrı ve insan arasında duran İsa Mesih, insanın tanrısal erdemleri edinebileceğine ve Tanrı'nın ilahi tabiatını taklit

¹³⁰ Harvanek, *Gregory of Nyssa*, s.794.

¹³¹ Meredith, *Gregory of Nyssa*, s.97.

edebileceğine dair bir umudu temsil eder. O halde insan Mesih'e benzemek konusunda gösterdiği çabalarda sabırlı ve devamlı olmalıdır. Tanrı'nın inayetiyle ait olduğu cennete tekrar dönecektir.

2.2.3 Soteriolojisi

Gregory'nin dünya görüşünde ve kurtuluş öğretisinde onun teolojisinin yerinin büyük olduğunu belirtmiştik. Gregory'ye göre insan Tanrı suretinde yaratıldıktan sonra bu ilahi ihsanı kaybetmiştir. İnsanın yeryüzünde var olma amacı aynı zamanda kurtuluş reçetesidir. İnsan mümkün olan en ivedi şekilde ruhunu temizlemeye çalışmalıdır. Bunu gerçekleştirirken de dünyaya sırt çevirmelidir. Dünyalık zevklerden el etek çekmesi gereken insan ancak bu şekilde göksel kanatlarını takar ve yükselir.

Gregory'nin teolojisinde büyük yer tutan Mesih'i bilme ve onu taklit etme onun soteriolojisinde de merkezi önemi haizdir. Ona göre Mesih insanlara kendi ismini bahşetmiştir. Yani Mesih'in çağrısına uyan herkes Hıristiyan olarak anılır. Ona göre bunu iyice kavramak mühimdir.

“Eğer biz bu ismin manasını kavrayabilirsek Tanrı da bizim hayatımızda ayan olur. Biz ne zaman onun adını ansak ya da ne zaman onu düşünsek o da ismiyle orada tecelli eder. Bir kere bunu kavradık mı artık bu isim bize rehber olur. Faziletli bir hayat sürmede bize yol gösterir.” Gregory'ye göre Hıristiyanlık tabiatımızın sınırlarını aşmadan ilahi tabiatı taklit (theosis/θέωσις) edebilmemizin yoludur.¹³²

Gregory'ye göre ilahi tabiatı taklit edebilmek için bedensel hazların esaretinden kurtulmak gerekir. Az yemek, az uyumak, az gülmek, evlenmemek ve mal sahibi olmayı reddetmek elzemdir. Dünyevi sevgilerin, arzuların, hırsların ruhu kirletmesine izin vermemelidir.

¹³² Meredith, *Gregory of Nyssa*, s.104.

Gregory için merkezi önem taşıyan faziletler İsa Mesih'te var olup insanlarda da cevher halinde mevcut hasselerdir. İnsan kendisinde âtil halde bulunan bu cevherleri harekete geçirmelidir. Ruhu uyandırmalı, Mesih'te yeniden doğuş gerçekleştirmelidir.

Gregory için bütün faziletlerin başında gelen erdem bekârettir. Ona göre bekâret yalnızca bedensel iffeti ifade etmez. Bir insandan sadır olan davranışların tamamında bekâretin izini görmek gerekir. Kim ki bakire bir hayat yaşarsa baş bakire Meryem ve İsa onda zuhur eder. İnsanın kendisinde Meryem'in ışığını bulabilmesi için bekâreti ruhuna nakşedebilmesi gerekir. Bekâretin kendisinde zuhur ettiği bir ruh artık ruhunu günahlardan arındırmış demektir.

Gregory insanın Tanrı'nın tabiatını yani İsa Mesih'i taklit ederek kurtuluşa ulaşacağını savunur ancak bunun için ruhtaki bütün şeytani izlerin silinmesi gerekir. Bir Hıristiyanın ruhtaki tüm şeytani hırs ve emellerden kurtulması kendini Tanrı'ya tam anlamıyla adayabildiği ölçüde mümkündür.

Kişi kendi çaba ve riyazet uygulamalarıyla ruhunu arındırıp Tanrı'nın lütfuna mazhar olsa da, kurtuluş için bu yeterli değildir. Kurtuluş için Tanrı'nın rahmeti gerekir. Kişi üstüne düşeni yapmalı, ardından Tanrı'ya yönelerek dua etmelidir. Tanrı'nın insanda tecelli edebilmesi için ruh parlatılarak hazır hale getirilmelidir. Gregory bundan şu sözlerle bahseder:

”İlahi inayet kişiye sonsuz hayatı ve cennetteki tarifi imkânsız lezzeti verir. Fakat ruhun bunu elde etmek için canla başla çalışmasını ister. Kişinin bütün gayesi bu olmalıdır. Bu çabalama, ruhu Tanrı'nın nurunu alabilecek hale getirir. İnsanın sadece gayretiyle kurtuluşa ermesi mümkün değildir. Tanrı'nın da iradesi bu yönde olmalıdır. Tanrı'nın inayeti ruhun azmiyle birleştiğinde ruh kurtulur.”¹³³

Gregory için yegâne kurtuluş yolu asketik uygulamalar yoluyla ruhu arındırmaktır. O asketizmi yalnızca manastırda yaşayan keşişlere değil, bütün Hıristiyanlara tavsiye eder. Dünyayı temsil eden beden isteklerinden mümkün olduğunca feragat edilmelidir. İnsan dünyalık hırslarından, kininden, nefretinden ve meşguliyetlerinden kurtulmalı ve ruhunu hafifletmelidir. Kalbini bu şekilde Tanrı'ya

¹³³ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.132.

çeviren bir insan manevi merteye almaya başlar; ruhu tanrısal katlar arasında hızla yükselir.¹³⁴

Gregory'nin kurtuluş öğretisi ibadetler, bedensel riyazet ve ruhu kurtuluş için hazırlamak gibi asketik uygulamalardan geçer. Son olarak Tanrı'nın yardımı umularak bol bol dua edilmelidir.

¹³⁴ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.132.

III. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: NYSSALI GREGORY'NİN ASKETİZM ANLAYIŞI

3.1 Asketizm Nedir Ve Anadolu'da Asketizm

3.1.1 Genel Olarak Asketizm

Asketizm, dünyevi zevklerden vazgeçerek dünyalığı terk etme ve Tanrı'nın rızasına ulaşma amacını taşıyan uygulamalara verilen isimdir. Grekçe alıştırma, egzersiz, talim manalarına gelen askesis (ἄσκησις) kelimesinden türeyen asketizm, bedenün özel bir amaç için disipline edilmesi anlamında kullanılır. Kendini Tanrı'ya kurban etmeyi ve Tanrı'nın arzusu doğrultusunda bedenün bazı şeylerden mahrum edilmesini öngörür.¹³⁵ Buradaki nihai hedef bedenün sembolik olarak öldürülüp ruhun diriltilmesidir.

Biz çalışmamızda asketizmle eş anlamlı olarak inziva, çilecilik, riyazet, uzlet kelimelerini de kullanacağız. Asketizmle yakından ilişkili bir kavram olarak monastisizm yahut manastırcılık da diğer bir temel kavramdır. Asketikleri ifade etmek için zaman zaman münzevi, keşiş gibi yakın manada kelimeleri de kullanacağız.

Arzulara gem vurabilme gayesini güden asketik uygulamalar tarih boyunca çeşitli dinlerde ve kültürlerde mevcudiyetini korumuştur. Birbirinden çok farklı da olsa bütün dinlerde görülen bu uygulamaların belli başlı ortak noktaları vardır.

Asketik ideallerin tamamı dünyevi aşağılık arzuları bastırıp tamamen uhrevi ideallere ulaşabilmek kaygısı taşırlar. Asketik gelenek, mülk sahibi olmayı reddeder. Dünyalıktan el etek çeken bu münzeviler prensip olarak evliliğe karşıdırlar ve komünal bir yaşam sürerler. Asketikler ekseriyetle sadece beyaz ya da sadece siyah renklerde oldukça sade bir giyim tarzını tercih ederler. Bu akımın temsilcileri saçları kazıtmak gibi bedene ait yüklerden kurtulmayı hedefleyen sembolik eylemlere önem verirler. Yeme alışkanlıkları da son derece mütevazı olan asketik topluluklar et yemeyip

¹³⁵ Thomas Cuming Hall, "Ascetism", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, C.2, Edinburgh: T.&T. Clark, 1926, s.62.

çoğunlukla bitki ağırlıklı beslenmek, oruca devam etmek ve bedene haz veren eylemlerin tamamından kaçınmak gibi ortak tavırlar sergilerler.¹³⁶

Hıristiyanlık öncesinde insanların dini bir gayeyle yeme, içme, cinsel yaşam, aile hayatı, sosyal statü ve zenginlik gibi imkânlardan feragat etmenlerinin Yahudilikte ve paganizmde çeşitli formlarda var olması¹³⁷ bu iki dini oluşumun takipçisi olan Hıristiyanlar arasında da benzer şekilde varlığını sürdürmesine zemin hazırlamıştır. Bunun için gerekli referansları Kitab-ı Mukaddes'te bulan Hıristiyanlar bu inziva hareketine rağbet etmeye başlamışlardır.

Maldan mülkten ele etek çekilerek yapılan bu riyazet uygulamalarına Hıristiyanların Kutsal Kitabında da yer verilir. Hz. İsa, bağlılarına paradan ve dünya malından vazgeçmelerini tavsiye eder. Asketizmi vazedener Hz. İsa'nın kendisinden tavsiye isteyen genç adama "Eğer kâmil olmak istiyorsan, git neyin varsa sat, parasını yoksullara ver; böylece gökte hazinen olsun. Sonra gel, beni izle"¹³⁸ demesinden ilham almışlardır.¹³⁹ Hz. İsa'nın bu tavsiyeleri yaklaşmakta olduğuna inanılan kıyametle alakalıydı. İncillerin anlattığı şekliyle Hz İsa takipçilerine kıyametin çok yakın olduğunu, böyle bir ortamda mal mülk peşinde koşmanın, dünyalık biriktirmenin doğru olmadığını söyler.

Hıristiyan dünyasında ilk birkaç yüzyılda cemaatler asketizmi manevi kurtuluşa vesile olacak bir yol olarak görüyorlardı. Asketizm, kurtuluşun yegâne reçetesi olarak öne sürülmemekle beraber bu uygulamalara çokça değer atfediliyordu. Dünya hayatı kötülenmiyor, dünyalığa karşı olumsuz bir tavır sergilenmiyordu. Bir Hıristiyanın evlenmesinin ve gündelik hayatını idame ettirmesinin bir sakıncası yoktu.

Takip eden yüzyıllarda ise asketizme duyulan ilgi arttı. Bilhassa asketizmin en sık rastlanan türü olan düalistik asketizm rağbet görmeye başladı. Düalistik asketizm anlayışı ruh-beden ikilemine dikkat çekerek dünyaya ait olan her şeyin şeytani ve

¹³⁶ Srawley, *Cappadocian Theology*, s.213.

¹³⁷ Bilal Baş, *Çölü Fethetmek Geç Antikçağda Mısır Manastırları*, 1.Basım, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2015, s. 21.

¹³⁸ Matta, 19:21

¹³⁹ Baş, *Çölü Fethetmek*, s.38.

değersiz, ahirete ait olan her şeyin yüce ve değerli olduğu düşüncesini merkeze alır. Kökleri Helenistik kültüre dayanan bu yaklaşım Hıristiyan dünyasında kabul görmeye başlayarak Hıristiyan asketiziminin çerçevesini oluşturdu.¹⁴⁰

İlk üç yüzyılın ardından Helenistik kültürün ve Origen gibi Hıristiyan düşünürlerin etkisiyle ruh-beden düalizmine dayalı düşünce Hıristiyan dünyasında hâkim oldu. Dördüncü yüzyılda Hıristiyanlaştırılan ruh-beden düalizmine dayalı Helenizm tesirli asketik anlayış zamanla Hıristiyan manastırcılık geleneğinin de belkemiğini oluşturmuştur. Bu düşüncenin mimarı olan İskenderiyeli Origen (ö.254), Platoncu ruh-beden düalizmine dayanan bir asketizm idealini, Hıristiyan geleneğine uyarlayan ilk sistemli düşünürdür.¹⁴¹

Bu telakkiye göre ruh üstün kabul edilmiş, bedene, bedenın ihtiyaçlarına ve dünya hayatına yönelik olumsuz bir tutum geliştirilmiştir. Bu asketizm anlayışında ruhun manevi hedeflerine ulaşmada yoluna çıkan en büyük engel bedendir. Bedenin istekleri ruhu yavaşlatır ve yolundan alıkoyar. Bunu aşmanın yolu ise bedeni arzuları en aza indirerek bütün alaka ve dikkatini ruhu ıslah etmeye yöneltmekten geçer. Origen'in oluşturduğu Helenistik felsefenin etkisindeki bu sistemde bir Hıristiyanın kurtuluşa erebilmesi ve arınabilmesi için asketik talimler elzemdir.

Origen, fiziki dünyada ve bedende mevcut tüm güzellik ve hazların, görünmeyen muhteşem bir düzenin yansıması olduğunu söyler. Her şey o âlemin kopyası ya da gölgesidir. Duyular tarafından algılanan her güzellik, Tanrı katında perdesiz olarak mevcuttur. Manevi âlem manevi hazlarla doludur.¹⁴² İnsanın nihai hedefi de bu manevi lezzetlere tekrardan kavuşmak olmalıdır. Bunun yolu da tüm bedensel arzuları terk etmekten geçer. Dünya hayatı ve bedensel arzular insanın bu yolda aşması gereken engellerdir. Cinsel arzulardan arınma, fakirlik ve her türlü riyazet insanın manevi tekâmülüne katkıda bulunur.

¹⁴⁰ Srawley, *Cappadocian Theology*, s.213.

¹⁴¹ Baş, *Çözü Fethetmek*, s.16.

¹⁴² Baş, *Çözü Fethetmek*, s.52.

Origen'e göre insan yeryüzünde düşmüş bir vaziyettedir. İnsanoğlu ruhlar âleminde ilk yaratıldığı zaman mükemmel bir suretteydi. Bulunduğu konum bütün mahlûkatın ulaşabileceği en yüksek mertebeydi. Sonra kendi yanlış tercihi neticesinde, sahip olduğu mükemmel mevkiini kaybederek dünyaya düştü ve bedene hapsoldü. Bu bir tenzili rütbe idi.¹⁴³ O halde insan başladığı yere geri dönmeli, Tanrı'yla kopardığı bağı yeniden tesis etmelidir. Bunun da yolu dünyayı ve dünyalığı terk etmekten geçer.

Etimolojisinin de gösterdiği gibi asketizm bir disiplindir. Stoacı-Platoncu ilkelere dayanan, iştah, cinsel istekler gibi bedensel zevkler ve öfke, kıskançlık, hırs, kibir gibi ruhu kirleten hislerden arınarak kendini kontrol etmeye dayalı sistematik bir hayat tarzıdır. Asketizm kişiyi sınırlamak için değil dönüştürmek için uğraşan bir metot ya da disiplindir diyebiliriz. Asketizm, kişiyi ilahi irade doğrultusunda dönüştürmeyi, Tanrı'yla bir olmayı gaye edinir; kanatlanıp dünyadan uçmayı değil kendi iç dünyasında ve manevi âlemden derinleşmesini öngörür.¹⁴⁴

Tezimizde asketizmle ilgili düşüncelerini ele alacağımız Nyssalı Aziz Gregory dünyevi bir kariyer yaptıktan sonra asketik yaşam biçimini benimsemiştir. Ailesinin manastır geçmişi ve Origen etkisiyle ortaya çıkıp dördüncü yüzyılda iyice kuvvetlenen Hıristiyan kurtuluşunun tek çaresinin asketizm olduğuna dair anlayış nedeniyle Nyssalı Gregory asketik yaşamı teşvik eder. Nyssalı Gregory asketik doktrininin köklerini kısmen en erken dönem Hıristiyan geleneklerinden kısmen de ailesinden alır.¹⁴⁵

Gregory Origenci çizgide bir asketizm tarifi yapar; ona göre asketizmin amacı dünyevi gayelerden arınmak, beden esaretindeki ruhu özgürleştirmek ve Tanrı'nın ilahi tabiatını taklit ederek yaratıcının lütfunu kazanmaktır. Bunu *On Virginity* isimli eserinde şöyle ifade eder:

“Kişi şeytani kokulardan arınmalı, göksel kanatlarını takmalı, yükselebildiği kadar yükselmelidir. Kinden, nefretten, ete bedene duyulan iştiyaktan kurtulmalıdır. Güzelliğe ulaşmak ancak

¹⁴³ Baş, *Çölü Fethetmek*, s.50.

¹⁴⁴ Susanna Elm, *Virgins of God, The Making of Asceticism in Late Antiquity*, Oxford: Clarendon Press, 1994, s.13-14.

¹⁴⁵ Keenan, *Ascetical Doctrine of Gregory*, s.170.

bu yolla mümkün olabilir. Yeterince yükselen insanın akli ve kalbi ruhun gücüyle dolar. Kendisi ışık yaymaya başlar. Hakiki ve yumuşak saflığa ulaşır. Tanrı'nın ışığı onda güneş gibi parlar ve Tanrı'nın, İsa Mesih'in, havarilerin katına yükselir. Şeytandan kalbimize bazı kötülükler üflense de ışığın gücüyle bu kötülükler duman olur gider...

Ruhun bozulmamış Tanrı'yla bağını sağlamanın yolu kendini olabildiğince arındırmaktan geçer. İnsana dair bütün malayani şeyleri arkasında bırakan kişi, bedenlere, paraya, hırslara, bilime ve sanata dair arzuları geride bırakarak hakiki imanı tadar.”¹⁴⁶

Görüldüğü gibi Gregory beden ve ruh düalizmine dikkat çekerek ruhun bedenin esaretinden kurtulması gerektiğine vurgu yapar. Ruh hafifledikçe yükselir ve Tanrı'ya yaklaşır. Ruhun Tanrı'ya ulaşması ise asketik uygulamalarla mümkündür. Gregory'nin asketizmi ve dolayısıyla bekâreti yüceltmesi dönemin asketizm akımlarının etkisiyle olmuştur. Gregory'nin riyazet anlayışını mercek altına almadan önce Aziz Gregory'nin yaşadığı ortamdaki asketizm uygulamalarına göz atmakta fayda olduğu kanaatindeyiz.

3.1.2 Anadolu'da Hıristiyan Asketizminin Tarihçesi

Hıristiyan asketizm anlayışı üçüncü yüzyılın sonlarına doğru manastırcılığa dönüşür. Manastırlar keşişleri bir araya toplayan, asketik yaşam ideallerini bir sosyal dayanışma ağı içinde uygulamalarına imkân veren ve yeme-içme, barınma ve güvenlik gibi maddi ihtiyaçlarını karşılayan kurumlardır.¹⁴⁷ Manastır asketizmi, yeme-içme gibi dünyevi lezzetleri en aza indirme, cinselliği tamamen terk etme gibi perhizler tavsiye eden bir sistemdir.¹⁴⁸

İlk üç yüzyılın asketizm anlayışı Mesih merkezlidir ve Kutsal Kitap'ın öğütlediği şekildedir. Büyük sonun yaklaştığı, mülk edinmenin ve dünyaya düşkün olmanın faydasızlığı üzerinedir. Üçüncü yüzyıldan sonra asketizm anlayışı değişmiş,

¹⁴⁶ Gregory, *On Virginity*, s.39.

¹⁴⁷ Baş, *Çölü Fethetmek*, s.65.

¹⁴⁸ Baş, *Çölü Fethetmek*, s.15.

kıyamet sebebiyle yönelinen asketik hayat yerini ruh-beden düalizmi anlayışıyla nefsanî arzuları öldürmeyi amaçlayan bir asketizm anlayışına bırakmıştır.¹⁴⁹

Origen (ö.254) İsa'nın hayatıyla Hıristiyanların hayatı arasındaki teolojik ilişkiye dikkat çeken ilk Kilise Babası olmuştur. Dördüncü yüzyıla gelindiğinde İsa'nın kişiliğine vurgu yapılmaya başlanmış, Gregory de bu dönemde yaşamıştır. Origen'in teolojisini reforme etmiş ve geliştirmiştir. Origen'den önce İsa'nın yaşamı ile Hıristiyan yaşamı arasındaki ilişkiye böyle bir vurgu yapılmamıştı.¹⁵⁰

Asketik yaşam biçimi ve inziva Origen'in etkisiyle kısa zamanda geniş bir kitleye ulaştı. Bir araya gelen asketikler kendileriyle aynı emelleri paylaşan diğer münzevilerle beraber hareket etmeye başladılar. Takip eden dönemde asketizm anlayışı kurumsallaşarak manastırcılığa evrildi. İlk üç yüzyılın tavsiye niteliğindeki asketizm uygulamaları Gregory'nin yaşadığı asra gelindiğinde Hıristiyanların tamamından beklenen bütün bir yaşam biçimini ifade eder oldu. Asketik çağrı kesin bir dille sosyal hayatın içindeki erkeklerin tamamını ve Hıristiyan din adamlarını mertebelerine bakılmaksızın şehir dışındaki manastırlara davet etti.¹⁵¹

Bu çağrıya cevap veren çeşitli gruplar ve bunların farklı örgütlenmeleri teşekkül etti. Manastırcılık daveti fakirler, köleler, kadınlar arasında yankı bulduğu gibi soylular ve asiller arasında da karşılık buldu. Manastır hayatının öngördüğü yaşam biçimi toplumsal bir tavır da beraberinde getirdi. Dünyevi mevkilerden ve sosyal statülerden arınmayı öğütleyen asketizm en başta toplumsal sınıfları yok sayıyordu. Ayrıca evlenmeyi ve çoğalmayı reddeden bir kitlenin de gitgide kalabalıklaşması soylu aileleri endişelendiriyordu.¹⁵²

Anadolu'da asketik hayatı benimsemiş münzeviler Karadeniz'in sık ormanlarla kaplı dağlarına çekiliyor ya da Kapadokya'nın tüflerle kaplı kayaları ve binlerce yıllık mağaralarına karışıp kayboluyorlardı. Bu deneyimde insanlar gönüllü fakirliği tercih

¹⁴⁹ Keenan, *Ascetical Doctrine of Gregory*, s.170.

¹⁵⁰ Keenan, *Ascetical Doctrine of Gregory*, s.172.

¹⁵¹ Brown, *The Body And Society*, s.286.

¹⁵² Brown, *The Body And Society*, s.286.

ediyorlardı. Sosyal hayatlarından daha farklı bir sosyallik anlayışı ve kardeşlik hukuku geliştirmişlerdi. Bazı kardeşler kendi evlerini cemaatlerine hibe ediyorlardı. Kendi içlerinde bir ekonomik sistemleri de vardı. Ekip biçiyorlar, dokumacılıkla uğraşıyorlardı. Bu kardeşlik zümreleri bazen bir kulübeye sığacak, tek bir ateşle ısınacak kadar küçük olabiliyorlardı. Bazıları da Basileus'un şehrin dışındaki şehir diye adlandırdığı, hastaneleri bile olan büyük oluşumlardı. Hepsinin ortak özelliği dünyalık herhangi bir varlık sahibi olmayı reddetmeleri ve fakirliği şiar edinmeleriydi.¹⁵³

Kişi mensup olduğu asketik cemaatten kolay kolay ayrılmazdı. Taşınma ya da emekli olma gibi bir durum söz konusu değildi. Bir münzevi cemaatine ilelebet hizmet ederdi. Dünyadan emekli olma ya da el etek çekme modeli olarak asketizm, bir şehrin ya da köyün tam ortasında bireysel ya da toplu olarak yaşanabilirdi. Kaynaklarımız bu türden grupların toplu hanehalkı (*synoikia*), kardeşlik (*adelphotes*), cemaat (*koinonion*) gibi farklı isimlerle anıldığını kaydeder.¹⁵⁴

Mevcut asketizm anlayışları birbirinden farklılık arz ediyordu. Kimi zaman yalnızca kadınlardan ya da erkeklerden oluşan bu asketik gruplar kimi zaman da bir çeşit asketik evlilikle varlık gösteriyorlardı. Kendini asketik hayata adanmak isteyip onun yükünü çekecek kadar varlıklı bir ailesi olmayan kadınlar ve onlar gibi düşünen erkekler göstermelik bir evlilik gerçekleştirirdi. Bu evlilikte dünyevi zevkler olmazdı. Yalnızca erkekler kadınların geçimini sağlar, kadın da erkeğe yardım ederdi. İznik Konsili'nde yasaklanan bu asketik yapılanma *syneisaktes* olarak isimlendiriliyordu.¹⁵⁵

Bunun yanında Eustathius, Macedonius, Marathonius ve Ancyralı Basileus'un başını çektiği farklı karakterlerde asketik akımlar vardı. Bunlar kimi zaman doktrinel farklılıklarıyla kimi zaman da uygulamalarıyla birbirlerinden ayrılıyorlardı. Mesela Basileus'un yakın dostu Eustathius, Konstantinopol'de fakirler ve göçmenler için bir manastır açmıştı; Mısır'daki gibi çöllere çekilme imkânı olmayanlar için Anadolu'da zayıf olan manastır hayatını bu şekildeki şehir manastırlarıyla canlandırmıştı. Eustathius'un manastır anlayışı kölelik müessesesine muhalif fikirler içeriyordu. Bağlılarına sosyal sınıflarını belli eden kıyafetleri yasaklıyor ve cemaat mensupları

¹⁵³ Brown, *The Body And Society*, s.286.

¹⁵⁴ Elm, *Virgins of God*, s.14.

¹⁵⁵ Elm, *Virgins of God*, s.51.

arasındaki farkların ortadan kalkması için kadınlardan saçlarını tıraş etmelerini istiyordu.¹⁵⁶ Montanistler, Encrotitler, Messalianlar¹⁵⁷ gibi anarşik bazı asketik hareketler mevcuttu. Homoiousianlar gibi kendine has asketik topluluklar da vardı.

Anadolu'daki manastırlar dini meseleler kadar toplu yaşamdan kaynaklanan bazı sosyal meselelerle de uğraşmak durumunda kalabiliyordu. Asketizm, insanları eşit görmesi ve kimi zaman köleliğe karşı olması sebebiyle sosyal sınıflar arası sınırı belirsizleştiriyordu. Bu nedenle belli kesimlerden sert tepkiler alıyordu. Bir kölenin sahibinden kaçıp manastıra sığınması gibi durumlarda manastır yetkililerinin bununla ilgili yasal ve mali işlemleri yapması gerekiyordu. Manastıra katılmak isteyen birine ailesinin karşı çıkması halinde de manastır yetkilileri devreye girmeliydi.¹⁵⁸ Görüldüğü gibi herhangi bir manastır oluşumunun dâhil olduğu sosyal çevreden bağımsız varlık göstermesi mümkün değildi. Manastırlar toplumun bir ferdi olarak insanın kendini içinde bulduğu meseleler için de çözüm üretiyorlardı. Gregory'nin asketizm anlayışının şekillendiği Anadolu'da çeşitli asketizm yorumları bir arada hüküm sürmekteydi. Bu tablonun Gregory'nin asketizm telakkisi üzerindeki tesiri oldukça fazladır.

3.2 Nyssalı Gregory'nin Asketizm Anlayışı

3.2.1 Nyssalı Gregory'nin Asketizm Anlayışının Arka Planı

Gregory'nin yaşadığı Anadolu'daki şehirler Kızılırmak (Halys) kıyıları gibi alanlara konuşlanmıştı. Bölgenin geçim kaynağı tarımdı. Toprakların büyük bölümü toprak sahibi bir kaç büyük aileye aitti. Kapadokyalı Babalar olarak bilinen üç büyük Kapadokyalı da bu ailelere mensuptu. Kalan kısmı da imparatorluk hanedanına aitti. Bölgedeki tapınaklar, kiliseler ve diğer yapılar da bu iki gücün kontrolündeydi. Bu

¹⁵⁶ Brown, *The Body And Society*, s.287.

¹⁵⁷ Messelianlar: Euchite'ler olarak da bilinen Messelianlar (Musallin) "dua edenler veya namaz kılanlar" anlamına gelmektedir. Kurtuluşu yalnızca devamlı olarak dua etmekte görürler. Yaşamalarına yetecek olanın dışında mal mülk edinmeye karşı çıkmışlar ve "ilk dilenci rahipler" olarak görülmüşler, herhangi bir dünyevi iş yapmayı kurtuluşun önünde engel olarak görmüşlerdir. Züht hayatına ve manastır yaşamına çok önem vermişlerdir. Bkz. Albayrak, s.121-122.

¹⁵⁸ Elm, *Virgins of God*, s.71.

topraklar üzerinde hak sahibi olan yerel otoriteler ve nüfuzlu aileler aynı zamanda siyasi erke de sahipti.¹⁵⁹

Aziz Gregory bu ailelerden birine mensuptu. İçinde doğup büyüdüğü aile ortamı manastır geleneğine yabancı değildi. Dördüncü asrın ortalarından itibaren bir kısım zengin aristokrat aile reislerinin –genellikle kadınların- aile mülkünü manastıra çevirdiği bilinmektedir.¹⁶⁰ Mesela Kapadokyalı Babalardan biri olan Nazienzuslu Gregory de bu ailelerden birinin üyesiydi.¹⁶¹

Basileus ve Gregory'nin annesi Emmelia, bu geleneği izleyip mülkünü manastıra çevirenlerden biriydi. Emmelia kendini hayır işlerine adanmış, manevi yönü kuvvetli bir hanımdı. Gençliğinde evlenmeyerek bekâretini muhafaza etmek isterken babasının ölümü üzerine zorla evlendirilmişti. İlk çocuğu Makrina'nın doğumu esnasında ise kendisine bakirelerin koruyucusu Thecla görünmüştü. 345 yılı civarında kocası ölünce evini mülküyle birlikte manastıra çevirdi. Daha sonraları bu manastırın başına kızı Makrina (325-380) geçti. Vakfi aileye ait bu manastıra ailenin kadın ve erkek tüm fertleri katıldı.¹⁶²

Ailenin en dindar ferdi diyebileceğimiz Makrina'nın hayatı dönemin dini dinamiklerini görmek açısından önemlidir. Gregory, Makrina'nın çocukluğunun ve ailesinin etrafıca ele aldığı *Life of Macrina* isimli kitabında Makrina'nın ismini babaannesinden aldığını kaydeder. Makrina'nın babaannesini Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlara zulüm ve baskılarını arttırdığı bir dönemde İsa'ya iman ettiğini söyleyerek cesaretini göstermiş bir hanımdı. Gregory kitabının bir başka yerinde Emmelia'nın kızı Makrina'yı dünyaya getirmesinden hemen sonra uyku ve uyanıklık arası bir halde gördüğü bir vizyondan bahseder. Buna göre bakirelerin azizesi Thecla, Emmelia'ya görünmüştü. Vizyonda bakirelerin koruyucu azizesi, bebeğe Thecla diye

¹⁵⁹ Elm, *Virgins of God*, s.20.

¹⁶⁰ Brown, *The Body and Society*, s.288.

¹⁶¹ Keenan, *Ascetical Doctrine of Gregory*, s.173.

¹⁶² Brown, *The Body and Society*, s.288.

hitap ediyordu. Emmelia bir an sonra kendine geldi ve bunun bir rüya olmadığını anladı. Böylece bebeğe Makrina'yla beraber Thecla isminin verilmesi uygun görüldü.¹⁶³

Makrina hayatının ilerleyen safhalarında asketik hareketin önde gelen isimlerinden biri oldu. Makrina, nişanlısı ölünce evlenmeme kararı aldı. Yaşı biraz ilerleyince başka insanlara kendi elleriyle hizmet etmeye başladı. Üst sınıfa mensup genç bir hanımın bu davranışı, tüm ömrünü sosyal sınıfının gerektirdiği sınırlamalarla geçiren bir insanın zincirlerini ilk kırışıydı. Nişanlısının ölümünden sonra evlenmemeyi tercih etmesi onun asketizm yolunda attığı ilk bağımsız adımdı.¹⁶⁴

Emmelia, kızı Makrina'yla beraber Yeşilirmak yakınlarında bulunan Annesi'deki mülkünde inzivaya çekildi. Küçük oğlu Petrus onu yalnız bırakmadı ve aynı bölgeye yerleşti. Bir diğer oğlu Naukratius da genç yaşında hayattan elini eteğini çekti ve inzivaya çekildi. Naukratius'un inzivaya çekilmesinden beş yıl sonra ailenin büyük oğlu Basileus da münzeviler kervanına katıldı.¹⁶⁵ Hizmetkârlar, köleler, asketik hayatı tecrübe etmeye gönül vermiş kimseler ve hane halkıyla beraber oldukça kalabalık olan bu mülkün idaresiyle Makrina ilgileniyordu. Naukratius, Yeşilirmak'ta balık ağlarını tamir ederek, balık tutup bir grup yaşlı ve hasta adama hizmet ederek bir çeşit kardeşlik hayatı yaşadı.¹⁶⁶ Kendi dönemi içinde bu da bir çeşit asketik bir oluşuma tekabül ediyordu. Naukratius, cemaatinin hizmetini görürken Yeşilirmak'da boğularak öldü.¹⁶⁷

Naukratius'un genç yaşında öldüğü sene Basileus o bölgeye yerleşti. Basileus, asketik faaliyetlere kardeşi Naukratius'un kaldığı yerden devam etti. Asketik bir cemaate dâhil oldu ve oraya bir intizam verdi.¹⁶⁸

Gregory'nin annesi Emmelia'nın on çocuğundan beşi asketik hayatı seçmiştir.¹⁶⁹ Makrina ve Emmelia, Annesi'ye Basileus'dan on sene önce

¹⁶³ Gregory, *Life of Macrina*, s.164.

¹⁶⁴ Elm, *Virgins of God*, s.46.

¹⁶⁵ Elm, *Virgins of God*, s.81.

¹⁶⁶ Brown, *The Body And Society*, s.288.

¹⁶⁷ Brown, *The Body And Society*, s.288.

¹⁶⁸ Elm, *Virgins of God*, s.83.

yerleşmişlerdir. Makrina oraya başlangıçta yalnızca kendisinin inzivaya çekileceği bir yer olarak yerleşti. Fakat sonrasında orası bir kadınlar cemaati halini aldı. Aynı bölgede aynı zamanda biri erkek biri kadın için olmak üzere iki cemaatin faaliyet gösterdiğini bilmekteyiz.¹⁷⁰

Makrina'nın hayatıyla ilgili teferruatlı bilgiyi Gregory'nin *Life Of Makrina* isimli kitabından edinmekteyiz. Gregory'ye göre Makrina çileciliği bir yaşam tarzı olarak benimsemişti. O, zengin olduğu halde sade giyinmeyi tercih eder, hastayken bile sert döşeklerde uyur, kullanılmayacak kadar eskimiş ayakkabılarını giymeye devam ederdi. Bunlar onun mütevazı hayatına dair dikkat çeken detaylardı.¹⁷¹ Kendilerine has bir asketizm anlayışını sürdüren Emmelia ve Makrina o dönem için radikal sayılabilecek bir kararla kölelerini serbest bıraktılar. Bu sadece fiilen yapılmış bir eylem değildi. Yasal olarak da onları azat ettiler. Onlara hür vatandaş statüsü verdiler. Bu durum Roma İmparatorluğu'nun bütün sosyal ve ekonomik normlarına aykırıydı. Çünkü imparatorluğun sosyal ve ekonomik yaşamının dayanağı kölelikti. Fakat bazı asketik gruplar köleliğin Hıristiyanlığın değerleriyle bağdaşmadığını düşünüyorlardı. Onlara göre Tanrı'nın yarattığı tüm insanlar eşitti.¹⁷² Bu haliyle Gregory'nin ailesinin yaşadığı asketizm oldukça dikkat çekiyordu. Makrina'nın asketizm yolunda attığı her adım onun konumundaki bir hanımefendiye göre devrim niteliğindediydi ve dikkate değerdi.¹⁷³

Gregory, *On Virginitiy* isimli eserinde kız kardeşinin yöneticisi olduğu manastıra katılan üst sınıfa mensup bazı hanımların isimlerini zikreder. Buradan anlaşılmaktadır ki gerek Gregory, gerek Makrina soylu olup olmamalarına bakılmaksızın bu hanımların cemaate katılmalarının toplumda ses getirdiğinin ve sosyal dalgalanmalara sebep olduğunun farkındaydı.¹⁷⁴ Gregory'nin ailesinin inziva hareketiyle ilgili tüm faaliyetleri kendi dönemleri içinde oldukça dikkat çekiciydi.

¹⁶⁹ Keenan, *Ascetical Doctrine of Gregory*, s.174.

¹⁷⁰ Elm, *Virgins of God*, s.82.

¹⁷¹ Gregory, *Life of Macrina*, s.162.

¹⁷² Elm, *Virgins of God*, s.87.

¹⁷³ Elm, *Virgins of God*, s.88.

¹⁷⁴ Elm, *Virgins of God*, s.93.

Asketizmin daha geniş kitlelerce benimsenmesine hizmet eden çalışmalar kimi zaman toplumsal dinamikleri zorluyordu. Asketizmi ailece benimsemiş olan bu hane halkının sergilediği yoğun çabalar asketizmi bireyselden kurumsal bir düzleme taşıdı. Bu noktada aile adeta elbirliğiyle çalışmış gibidir. Anne Emmelia manastır için gerekli mali kaynağı tedarik ederken, manastırı idare işini Makrina üstlenmiştir. Bir piskopos olan Basileus manastırcılığın yayılması ve daha fazla taraftar bulabilmesi için siyasi nüfuzunu kullanmaktan çekinmemiştir. Tezimizde asketizm anlayışını değerlendirdiğimiz Gregory ise daha çok asketizmin teorik altyapısını hazırlamakla temayüz etmiştir.

Asketizmin böylesine yoğun yaşandığı bir aileye mensup olması Aziz Gregory'nin de bu faaliyetlere katılmasını kaçınılmaz kılmıştır. O, kariyerinin başlangıcında dünyevi bir alana yönelmişse de ailenin manastırcılık konusundaki temayülleri kısa zaman sonra onu da bu sahada çalışmaya sevk etmiştir. Gregory'nin asketizm anlayışının şekillenmesinde en önemli âmil ailesidir.

3.2.2 Nyssalı Gregory'nin Asketizm Karşısındaki Tutumu

Gregory'nin manevi tekâmül doktriniyle ilgili tafsilatlı bilgi asketik yazılarında karşımıza çıkar. Bu büyük Kapadokyalıya “Mistisizmin Babası” unvanı lâyük görülmüştür. Ağabeyi Basileus, doğu asketizminde bir yasa koyucu, kız kardeşi Makrina ise kadınlar cemaatinin gelişiminde önemli rol üstlenen bir isimken; Gregory maneviyatı vazederek onların çabalarını destekledi. Basileus Anadolu manastırcılığının kuruculuğunu üstlenirken Gregory bu hareketin dini altyapısını inşa etti.¹⁷⁵

Gregory dünyevi bir kariyer yaptı. Ailenin evlenip yuva kuran tek evladıydı. Ağabeyinin ricasıyla kilise kariyerinde varlık göstererek Nyssa piskoposu oldu. Bundan sonra ise Gregory'nin asketik hayatı tercih ettiğini ve manastır hayatını tecrübe ederek bu konuyla ilgili çalışmalar yaptığını biliyoruz.¹⁷⁶

Daha önce de ele aldığımız gibi Gregory çağın göze çarpan düşünürlerindendi. Hem iyi bir hatip, hem iyi bir teolog hem de iyi bir felsefeciydi. Kendinden önceki

¹⁷⁵ Quasten, *Patrology*, s.254.

¹⁷⁶ Quasten, *Patrology*, s.254.

düşünce sistemlerine hâkimdi. Seçkin bir aileye mensup olduğu için yüksek tahsil görmüştü. Mensup olduğu sosyal sınıfın değer verdiği dille konuşmayı biliyordu. Vaazlarında ve eserlerinde üst sınıfa hitap eden etkili ve ikna edici bir dil kullandı.¹⁷⁷

Gregory, diğer Kapadokyalı teologlarla beraber sapkın gruplara ve farklı dogmalara karşı İznik Amentüsü'nü müdafaa etti. Zamanla eskatoloji ve antropoloji gibi diğer dini meseleler de Gregory'nin zihnini meşgul etmeye başladı. Bu konularda çalışmalar yaptı.

Gregory teolojik problemler hakkında kafa yormuş, önemli bir kısmına da çözüm bulmuş bir isimdir. O, Origen'in uğraştığı problemlerin neredeyse her birini tek tek ele aldı. Tanrı'nın mutlak iradesi, maddenin yaratılışı, ruhun mahiyeti, ruh-beden ilişkisi, şeytanın tabiatı, kötülüğün sebebi, bedenün yeniden dirilişi meseleleri bunların başlıcalarındandır. Onun için en cazip konu ise Tanrı-insan ilişkisidir. O, daima Tanrı'yı bilmenin imkânı, Tanrı'ya ulaşmanın yolu, Tanrı'ya benzemenin mâhiyeti, Tanrı bilgisini elde etmeye çalışan insan ruhunun mistik tecrübeleri gibi konularda kafa yormuştur. Bu bakış açısı onun asketik çalışmalarının altında yatan nedenlerden biridir.¹⁷⁸

Gregory, Hıristiyanlığın kozmoloji ve insanlık tarihi meselelerini de ele alarak Origen'in en başarılı tilmizi olmuştur. Hatta o, çok tartışılan idealizm anlayışıyla metafizik izahlar yaparken Origen'i gölgede bırakarak onun ötesine geçti. Gregory'nin ilgi alanının ve başarılı olduğu meselelerin çeşitliliği onun zamanındaki entelektüel meselelere ne kadar vakıf olduğunu gösterir.¹⁷⁹

Gregory, Hıristiyanlık merkezli bir düşünce sistemi ikame etmeye çalışan ilk kilise babasıdır. Pagan ve Yunan felsefesiyle beraber, Origenci Hıristiyan geleneğe de hâkim olan Gregory, bu haliyle dönemin muteber kişilerinden biri olarak anılıyordu.

¹⁷⁷ Harvanek, *Gregory of Nyssa*, s.794.

¹⁷⁸ Srawley, *Cappadocian Theology*, s.213.

¹⁷⁹ Srawley, *Cappadocian Theology*, s.215.

Bunca birikimin üstüne ailesinin giriştiği manastırcılık faaliyetlerinde edindiği tecrübe de eklenince manastırcılık fikrinin mimarı oldu.¹⁸⁰

Gregory'nin hatiplik görevini bırakarak kilisede görev alması ve piskopos olmasında tesiri olan büyük kardeşi Basileus'un onun asketizm anlayışında da dahilidir. Ağabeyi Basileus manastır pratikleriyle meşgul olurken Gregory de asketizmin teolojisini inşa etmiştir.¹⁸¹

Anadolu'da adeta adım başı asketik bir cemaate rastlandığı dördüncü yüzyılda, asketizmi teolojik olarak temellendirecek çalışmalar yok denecek kadar azdı. Asketizmin teolojik zeminini oluşturacak donanıma sahip insan sayısı ise daha da azdı. Bu iş için Nyssa piskoposluğu yapmış bir din adamı, asketik yaşamı tecrübe etmiş bir münzevi ve daha da önemlisi Kapadokyalı Babalar arasına girmiş önemli bir teolog olan Gregory'den daha iyi bir namzet olamazdı. Zira mevcut asketik ve teolojik çalışmalar ekseriyetle Yunan ve pagan etkisindeyken Gregory birçok felsefi tabiri tamamen Hıristiyanca bağlamlarda kullanmış, adeta felsefeyi Hıristiyanlaştırmıştı.¹⁸² Asketizmi Hıristiyanlaştırmak da ancak ona yaraşırdı.

Asketizmi Hıristiyan terminolojisiyle sağlamlaştırma saikiyle yola çıkan Gregory işe önce teolojik açıklamalarla başladı. Asketizm anlayışını ifade ederken kendi teolojisinde öne çıkan noktaları ortaya koydu. Gregory asketizme duyulan ihtiyacı anahtar kavramlarla açıklamıştır. O, asketizmin elzem olduğunu ve meşruiyetini işlerken asketizmin pratiklerine, asketikler için tavsiyelere ve asketik rehberine duyulan ihtiyaca da yer vermiştir.

3.2.3 Nyssalı Gregory'nin Asketizm Anlayışında Öne Çıkan Kavramlar

Aziz Gregory'nin asketizm anlayışını daha iyi kavrayabilmek için öncelikle onun zihni altyapısını ve zihinsel dinamiklerini anlamamız gerekmektedir. Bu sebeple evvela onun düşüncesindeki belli başlı kavramları ele almanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

¹⁸⁰ Srawley, *Cappadocian Theology*, s.215.

¹⁸¹ Keenan, *Ascetical Doctrine of Gregory*, s.172.

¹⁸² Harvanek, *Gregory of Nyssa*, s.794.

Gregory, asketik anlayışını açıklarken her biri başlı başına teolojik birer mesele olan tanrı-insan ilişkisi, insanın yeryüzünde bulunma amacı, insanın Tanrı'ya ulaşma yolunda karşısına çıkan engeller gibi başlıkları sıralamıştır. Gregory'nin asketizm anlayışının çerçevesini oluşturan bu başlıkları insanın Tanrı'nın suretinde yaratılması, ilk günah ve insanın cennetten düşüşü, ruh-beden düalizmi, insanoğlunun İlahi tabiatı – yani Tanrı'yı- taklidi (theosis/θέωσις), Hıristiyanların ahlâki mükemmelliğe erişme gayesi, iffet ve bekâret olarak sıralayabiliriz.

3.2.3.1 İnsanın Tanrı Suretinde Yaratılması

Kitabı Mukaddeste ifade edildiğine göre insan Tanrı'nın suretinde yaratılmıştır.¹⁸³ Tanrı'nın suretinde yaratılma şerefine nail olan bu yüce varlık, yaratıcının biriciliğiyle şeytanın oyununa gelmiş ve itibarını kaybetmiştir. Bununla beraber cennetteki mevkiini de kaybederek dünyaya düşmüştür. Yaratılan ilk insanın işlediği bu günah bütün insanların dünyadaki serüveninin başlamasına sebep olmuştur.¹⁸⁴

Gregory'nin antropolojisinde ve mistik öğretisindeki merkezî fikir insanın Tanrı'nın sûretinde yaratılmış olmasıdır. İnsan, yaratıcı Tanrı'nın sûretindedir ve evrenin efendisidir. Tüm mahlûkat arasında yalnızca insan hür iradeye sahip olarak Tanrı'ya itaat etmekle etmemek arasında muhayyer bırakılmıştır. İnsan özgür bir faildir ve bu yönüyle Tanrı'yla benzerlik taşır. Bu özgürlük dolayısıyla insan günaha girebilir ve bu sûret bozulabilir. Tanrı'yla benzerlik arz eden bu sûret bozulduğu için İsa Mesih vasıtasıyla mükemmelliği tekrar elde etmek gerekir. Mükemmelliği gaye edinen Hıristiyanlık düşüncesi Tanrı'ya daha fazla benzemeyi amaçlar. Bu benzerliğin niteliği ve derecesi mistik bilgiyi de mümkün kılar.¹⁸⁵

İnsanoğlu mükemmelliğe böylesine yakın olup ondan uzak düşmüştür; bu sebeple ilahi lütfâ yeniden mazhar olmak için elinden geleni yapmalıdır. Gregory

¹⁸³ Tanrı insanı kendi suretinde yarattı, Yaratılış, 1:27.

¹⁸⁴ Gregory, *On Virginity*, s.45.

¹⁸⁵ Harvanek, *Gregory of Nyssa*, s.794.

burada kayıp sikke benzetmesini kullanır. Kayıp sikke meseli, Platoncu idealar teorisi ile Yaratılış Kitabı'nda geçen insanın Tanrı'nın sûretinde yaratıldığı öğretisi arasında bir analogidir. Buna göre madeni paranın üzerinde bulunan kralın kabartması yüzeyi kaplayan kir sebebiyle zamanla görünmez olur. Bu durum sikkenin üzerinden kralın kabartmasının silindiği manasına gelmez. Sikke usulünce temizlendiği takdirde kralın sureti tekrardan ortaya çıkacaktır. İnsan ruhu da bir madeni paraya benzer. Üzerine Tanrı'nın sureti kazanmıştır. Âdemoğlu mükemmellikten düştükten sonra dünyalık meşguliyetler ruhunun üzerine kazılı bu mührü unutmuştur. Tanrı'nın mührü, beden in arzularıyla ve dünyevî hırslarla zaman içinde görünmez hale gelmiştir. Artık insan kendisinde tanrısal bir mühür taşıdığını farkında bile değildir. İnsan ruhundaki bu kir ve pasın temizlenmesi ancak ruhu arındırmakla, beden in ihtiraslarına gem vurmakla mümkün olur. İnsan Tanrı'nın sûretini ruhunda ancak bu yolla canlandırabilir. Böylece insan Tanrı'nın iltifatına yeniden mazhar olabilir.

“İnsan, mantıklı ve akıllı bir hayvan olarak yaratıcının suretinde yaratılmıştı. İlk yaratıldığında tabiatında tutku ve ölümlülük yoktu. Günaha düşmesi sebebiyle ölüm hali onun bir parçası oldu. İnsan yalnızca bir sûretti ve benzediği şeyi andırıyordu. Bu sebeple insan tek ve bir olan, Kadir-i Mutlak'a benzer. Her şey onun emrine verilmiştir. Kendisi için en iyi olanı seçmeyi bilir. İnsan kendi iradesinin neticesi olarak kendi şeytanını buldu ve kendi kötülüğünün yaratıcısı oldu. Güneş ışığı her yeri aydınlatmasına rağmen insan gözlerini kapatmak suretiyle kendini o ışıktan mahrum edebilir. Ya da pencere konulmamak suretiyle içine ışık girmesine izin verilmeyen evlerin yapıldığı da vakidir. İnsanoğlu da yeryüzüne ilk geldiğinde sahip olduğu iyi hasletler sebebiyle yeryüzüne Tanrı'nın istediği şekilde hükmettiyse de, sonradan bu ışığa gözlerini kapadı ve ilahi lütfu yabancılaştı. Tabiatında olan iyiyi körelterek şeytanla işbirliği yaptı. Tanrı'nın yarattığı her şey gibi insan da özünde iyidir ve güzeldir. Fakat insan işlediği günahlar sebebiyle kendi iyi tabiatına yabancılaştı. Tanrı'ya benzeyen ruhun güzelliği karanlığa gömüldü. Günah, kir, pas insanın ruhunu kapladı. Fakat insan ruhunun aslından olan cevherleri, temizlik yapmak suretiyle yeniden ortaya çıkarmak mümkündür.”¹⁸⁶

Gregory *On Virginité* isimli eserinde insan ruhunun arındırılmasıyla ilgili şunları söyler:

¹⁸⁶ Gregory, *On Virginité*, s.43.

“İncil’de geçen “Tanrı’nın krallığı sizinledir”¹⁸⁷ ifadesi göstermektedir ki Tanrı’nın inayeti ve güzelliği insan ruhundan hiçbir zaman tam anlamıyla ayrılmaz. Biz kendimize döndüğümüzde, dünyadan başımızı kaldırıp ruhumuza şöyle bir baktığımızda hemen kendini gösterir. Tanrı’nın bize anlattığı şey kullanılmayan sikkeler meseli gibidir. Erdemler kullanılmayan paralara benzer. Ne zaman erdemleri kullanmaya başlarız, o zaman ruhumuz da işlemeye başlar. Fakat kullanılmadığı sürece o paraların herhangi bir alım gücü yoktur. Tanrı, kayıp paraları da evimizde aramamızı söyler. Tanrı’ya göre kralın sureti hiçbir zaman kaybolmaz. Sadece sikkeyi temizleyip onu ortaya çıkarmak gerekir. Bana göre burada sikkedeki kirden kasıt manevî kirdir. Bedeni kirleten arzulardır. Bunlar giderildikten sonra Tanrı’nın ışığı ruhumuzda parlamaya başlar.”¹⁸⁸

Netice olarak, Nyssalı Gregory’ye göre insan, Tanrı’nın suretinde mükemmel bir şekilde yaratılmış, ancak sonrasında aslını bozmuştur. Bu nedenle insanoğlunun bu hatasını telafi etmesi ve ilk halindeki ilâhî sureti yeniden ortaya çıkarması gerekmektedir.

3.2.3.2 İlk Günah

Gregory’ye göre insan Tanrı sûretinde yaratıldıktan sonra işlediği günahlarla bu sureti bozmuştur. Bu günahların ilki “ilk günah” olarak bilinen Hz. Âdem’in yasak meyveyi yemesidir.¹⁸⁹

Ona göre insanlık tarihi, insanın yaratılışı ve cennetten düşüşüyle başladı. Tanrı sûretinde yaratılmışların en üstünü olarak yaratılan ilk insan yasak meyve ile sınandı ve şeytana uyarak bu imtihanı kaybetti. Bunun neticesinde huzur içinde yaşadığı cennetten kovuldu, dünyaya düşme cezasına çarptırıldı.¹⁹⁰

İnsan cennetten dünyaya düşünce ilâhî rahmetten mahrum kaldı. Yeryüzüne inen ilk insan tanrısal erdemleri bünyesinde muhafaza ederken ilerleyen aşamada dünya hayatı ve şeytan tarafından ayartılarak özünden git gide uzaklaştı. Cennette Tanrı’yı temaşa ederken; yeryüzünde günah kirine bulandı. Nihayetinde Tanrı’yla arasına

¹⁸⁷ Luka, 17.21.

¹⁸⁸ Gregory, *On Virginitiy*, s.44.

¹⁸⁹ Gregory, *On Virginitiy*, s.44.

¹⁹⁰ Brown, *The Body And Society*, s.297.

aşılmaz mesafeler koydu.¹⁹¹ Yaratıcısından uzağa savrulan insanoğlu dünyada ıstırap çekti. İnsanın cennette başlayıp yeryüzünde devam eden bu serüveni Tanrı'ya tekrar döndürülünce son bulacaktır.¹⁹²

Gregory'nin ilk günah etrafında temellendirdiği bu düşüncelerin menşei Origen'dir. Gregory'nin antropoloji ve tarih anlayışında Origenci geleneğin etkisi büyüktür. İnsanın yeryüzüne hangi vesileyle geldiği ve hangi amaçla burada bulunduğu sorularına verdiği cevaplar Origen'in açtığı yolu tamamlar niteliktedir.¹⁹³

Cennetten kovularak yeryüzüne düşen insan bunu telafi etmelidir. O halde insan başladığı yere geri dönmeli, Tanrı'yla kopardığı bağı yeniden tesis etmelidir.

Tanrı'nın suretinde yaratılan ilk insan onulmaz bir hata yapmıştır ve cennetten sürülerek dünyaya gönderilmiştir. Yaşadığı bu sürgün hayatında ölüm, acılar ve kederlerle karşılaşacaktır.

Gregory'nin teolojisinde ön plana çıkan bu kısa hikâyeye onun diğer mevzulara bakışında da belirleyici rol oynamıştır. İnsanın cennetten kovuluşu hikâyesi Gregory'nin ilk günah doktrinine, ruhun tekâmülü anlayışına, zaman telakkisine, nefis terbiyesi yoluyla riyazet, iffet ve asketik uygulamalarına zemin hazırlamıştır.

Ona göre insanın Tanrısıyla kopardığı bağı yeniden tesis etmek İsa'nın yolunu tutmakla mümkündür. İsa'nın gelişiyle insanın özüne dönme umudu canlanmıştır. Bunu gerçekleştirmek İsa'ya inanmakla, İsa'nın vazettiği hayatı yaşamakla mümkün olur.

“Kayıp dirhemini bulunması ve ruhun bedeninin kirlerinden arınmasının ardından ruh ilk yerini almaya, ilâhi sûrete tekrar benzemeye başlar. Ölümü, günahı, çocuk doğurmanın acısını ve başka hiçbir şeyi düşünmeden Tanrı'yı seyretmek nasıl bir zevktir onu tahayyül edelim. İlk babamızın işlediği günah sebebiyle ayrıldığı cennetin yollarını gerisin geri yürüdüğümüzü düşünelim.”¹⁹⁴

¹⁹¹ Gregory, *On Virginity*, s.44.

¹⁹² Gregory, *On Virginity*, s.45.

¹⁹³ Srawley, *Cappadocian Theology*, s.214.

¹⁹⁴ Gregory, *On Virginity*, s.45.

Gregory'nin ortaya koyduğu günahlardan arınma anlayışı insanın özüne dönmesi için belli bir disiplin uygulayarak, bedensel arzularından ferâgat ederek riyazet yolunu seçmesi gerektiğini vurgular. İnsan ancak nefsanî arzularından arınırsa, nefsinin terbiye edebilirse ruhu kemale erer. Bu anlayış Gregory'nin düşüncesinde Ruhun Tekâmülü doktrini olarak ifade bulur. Gregory ilahî rızaya ulaşmak için ilk günahın bedelinin ödenmesi gerektiğini savunur.¹⁹⁵ Bunun yolu da riyazetten geçer.

3.2.3.3 Ruh- Beden Düalizmi

Düalizm evrenin zıtlıklarla kaim olduğu düşüncesidir. Buna göre iyi-kötü, sıcak-soğuk gibi ruh ve beden de iki zıt unsurdur. Aslı itibarıyla Yunan felsefesinde ruh-madde, ezeli-ebedi, iyi-kötü gibi zıt düşüncelerle ifade edilen düalizm, Maniheizm ve Origen etkisiyle Hıristiyanlıkta da yer bulmuştur. Düalizmi Hıristiyan teolojisini açıklamakta kullanan Origen, daha önce hiçbir Hıristiyanın yapmadığı bir şeyi yapmış ve beden ruhun hapisanesi olduğunu, beden içine hapsedilmiş ruhun hiçbir zaman tam anlamıyla tekâmülünü sağlayamayacağını söylemiştir. Origen'e göre ruh iyi, beden kötüydü.¹⁹⁶ Daha önce tabiattaki zıt unsurlardan bahsedilmişti, ancak Hıristiyan terimleriyle insana ait iki şeyin iyiliğinden ve kötülüğünden bahsedilmemişti.

Bütün sorunların kökeninde beden yatması anlayışı da yine Origen merkezli ruh beden düalizminden neşet etmiştir. Ruh cenneti temsil ederken, beden sürgünde olduğumuz yeryüzünü temsil eder. Ruh iyiye beden kötüdür. İnsan bir an önce ait olduğu vatana, cennete dönmelidir. Bunun için bedenden ve beden ağırlıklarından kurtulmalıdır. Bedenin açgözlülükleri, tensel istekleri sonsuzdur. Onun isteklerini yerine getirmeyip beden hizaya sokulmalı, ruh da manevî alıştırmalarla dünyevî yüklerden arındırılmalıdır. Bunun da yolu dünyayı ve dünyalığı terk etmekten geçer.¹⁹⁷

“Böyle bir hayat hedefleniyorsa ruhu hafifletmek gerekir. Etin ve kanın tutkularından kurtulmak gerekir. O halde ruh için bedensel hazlardan arınıp gözünü yüksekte bulunan tabii ve akıllı ışığa dikmek nasıl mümkün olur? Domuz vücut yapısı gereği her zaman aşağı bakar. Hiçbir zaman gökte neler olduğunu bilmez. Bedenin esiri olan kişi de

¹⁹⁵ Lucas. Francisco Mateo- Seco ve Giulio Maspero, *The Brill Dictionary of Gregory of Nyssa*, Virginité, Netherland: Brill, 2010, s.777.

¹⁹⁶ Baş, *Çölü Fethetmek*, s.50.

¹⁹⁷ Gregory, *On Virginité*, s.28.

aynı bunun gibi ulvi hazları aramaz. Orada ne olduğunu bilmez. Ruh bir defa semavi olanı gördü mü bir daha dünyevi olana iltifat etmez. Dünyadaki hazların peşinde koşmaz. Kalbi doğal olarak temiz, saf ve ilahi olanı arar.”¹⁹⁸

Origen’e göre, cennette yaratılan ve cennette melekler gibi bir yaşam süren ruh, ilk günahı işleyerek cennetten düştü. Tanrısıyla kopardığı bu bağı yeniden tesis edebilmesi için bedenın esaretinden kurtulmalı ve ruh özgür kılınmalıdır. Bu da ancak bedenın dayattığı dünyalık şeylerden vazgeçmekle mümkündür. Bedenın ihtiyaçları sınırlı ve tatmin edilebilir olsa da, beden açgözlülüğü sebebiyle hiçbir zaman dünyalıktan vazgeçmek istemez. Manevi ilerleme kat edilebilmek için bedeni dizginlemek gerekir. Bunun yegâne yolu ise riyazettir.

Gregory asketik düşüncesinin merkezine yukarıda belirttiğimiz üç meseleyi koyar. İnsanın Tanrı suretinde yaratıldıktan sonra o suretin bozulması, ilk günah ve bedenın ruhun hapisanesi olduğu şeklinde özetleyebileceğimiz birbirine zincirleme bağlı üç mesele Gregory’ye göre tek bir problemi teşkil eder. Bunlar insanın niçin dünyada olduğu sorusuna cevap verirken içinde bulunulan halden nasıl çıkılacağı sorusunu da beraberinde getirir. Gregory, bu zor halin içinden çıkabilmek için asketik hayata götüren bir yol haritası çizer.

3.2.3.4 Ruhun Tekâmülü Doktrini

Gregory, ilk günahın sebep olduğu sonuçları izâle edebilmek için ruhun tekâmülü doktrinini geliştirmiştir. Cennetten düşen ruh tekrardan hak ettiği yere dönmelidir. Bu sebeple ruh, arındırılmalı, geliştirilmelidir. Dünyada olduğu müddetçe ruh tekâmül etmelidir.¹⁹⁹

Beden fani olması hasebiyle dünya hayatı bitince çürümeye başlayacaktır. Oysa ruh ölümsüz olduğu için öbür dünyada varlığını sürdürecektir. Ruhun zaman sınırlaması olmadığına göre, yükselişinin sınırlanması da mümkün değildir. Ruh ebedi bir arınma sürecine tabidir. İnsanoğlu yeryüzüne inmeden önce sahip olduğu yüce

¹⁹⁸ Gregory, *On Virginity*, s.28.

¹⁹⁹ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.132.

makamı tekrar elde edebilmek için dünyevi hırslar ve günahlarla kirlenmiş ruhunu arındırmalıdır. Bu arınma süreci yaşam boyu devam eder.²⁰⁰

Ruhun sonsuz olması sebebiyle ruhu geliştirme süreci de nihayetsizdir. Ruhun manevi yükselişinin herhangi bir zamana ve mekâna hasredilemeyeceği anlayışı Gregory'nin ruhun tekâmülü doktrininin dayanak noktasıdır. İyi bir Hıristiyan'ın amacı her zaman ruhunu güzelleştirmek ve geliştirmek olmalıdır. Arınmanın ve manevi mertebelerin sonu yoktur. Tanrı'nın ikramlarının da sonu yoktur. İnsan bu konuda gayret ettiği ölçüde yükselir. Bir Hıristiyanın amacı da bu şekilde maneviyatını geliştirmek olmalıdır.

Gregory bu dünyada arınamayan ruhların öbür dünyada cehennem azabıyla arınma ameliyesini tamamlayacaklarını söyler. Cehennem ateşi kişinin günahlarla kararlı ruhunu temizleyip aslına çevirecektir. Cehennem ateşinden sakınmak ve Tanrı'nın hoşnutluğunu kazanabilmek için insan bu dünyada ruhunu temizlemeye azmetmelidir.²⁰¹

Ruhların cehennem ateşiyle arındırılacağı düşüncesi, kökleri Origen'de olan bir düşüncedir. Buna göre herkes, hatta şeytanın kendisi bile ateşin iyileştirici etkisiyle eninde sonunda arınacak ve kurtulacaktır. Bu da sonsuz lanet diye bir şey olmadığı manasına gelir. Cehennem gerçek araftır, cezalandırma geçici bir süreye mahsustur ve iyileştiricidir. Cehennem ateşi şifanın ta kendisidir.²⁰² Gregory de bu düşünceleri paylaşmakla beraber her türlü şerrin kaynağı olan şeytanın da ilahi bağışlanmaya mazhar olacağı düşüncesini paylaşmaz. Şeytanın ebedi ikametgâhının cehennem olması gerektiğini savunur.²⁰³

Ruhun arınabileceği son yer cehennemdir. Bir Hıristiyan ruhunu cehennem azabına maruz bırakmadan tezkiye edebilmek için dünyanın aldatmacalarından uzak kalmalıdır. Kalbini dünyalık heveslerin doldurmasına izin vermemeli, ruhunu her daim terbiye etmelidir. Ruhun terbiyesi yolunda her Hıristiyan çaba sarf etmelidir.

²⁰⁰ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.133.

²⁰¹ Srawley, *Cappadocian Theology*, s.217.

²⁰² Ross, <http://www.iep.utm.edu/gregoryn/>, s.y.

²⁰³ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.133.

Temizlenen ruh Tanrısına giderek daha fazla yaklaşacaktır. Ruhun Tanrı katında yükselerek manevi mertebeler alması ve Tanrı'nın hoşnutluğunu kazanması bir Hıristiyanın nihai hedefidir. Bunun için yegâne yol asketizmdir.

3.2.3.5 İlahi Tabiatı Taklid (Theosis/ θέωσις)

Gregory'ye göre ruhun tekâmülü konusuyla doğrudan irtibatlı bir diğer konu Tanrı'nın mükemmel tabiatını taklit konusudur. Theosis (θέωσις) olarak da geçen bu kavram insanın yeryüzündeki nihai amacının Tanrı'ya benzeyerek dönüşmek olduğu fikrini işler. Gregory insan hayatının nihai hedefinin Tanrı'ya benzemek olduğu fikrini Origen aracılığıyla Platon'dan miras almıştır.²⁰⁴

Bu düşünceye göre Tanrı suretinde yaratılan insan Tanrısına benzemek için ruhunu mükemmel olan Tanrı'ya yaklaştırmalıdır. Tanrı'ya benzemek ya da Tanrı'yla bir olmak insanın ulaşabileceği en yüksek makamdır. Buna erişmek için kişi bütün varlığıyla bu yolda çalışmalıdır.²⁰⁵

Gregory'ye göre Tanrı-kul ilişkisinin merkezinde ruhun tekâmülü konusu vardır. Onun mükemmelleşme teorisi kişinin mükemmel olan yaratıcısına benzemesi yoluyla ruhun olgunlaşmasını konu edinir. Gregory'ye göre bir Hıristiyanın temel vazifesi Tanrı'yı taklit etmektir. İnsan zaten Tanrı'nın suretinde yaratıldığı için özüne dönmesi fitratına uygundur. Gregory *On Perfection* kitabında “Bir Hıristiyan'ın temel vazifesi Tanrı'yı taklit etmektir”²⁰⁶ ibaresini kullanır. Tanrı'yı taklit etmek ise İsa'nın vazettiği hayatı yaşamakla mümkün olur.

Tanrı suretinde yaratılan insan Tanrısına benzemek için ruhunu mükemmel olan Tanrı'ya yaklaştırmalıdır; manevi mertebeler kazanıp tanrısal ruha erişmeye gayret edilmelidir. İnsanın, suretinde yaratıldığı Tanrı'ya benzemesi ruhun tekâmülü yolunda ne kadar başarılı olduğuyla doğrudan ilgilidir. Bu konu ileride tekrar ele alınacağından şimdilik bu kadar yer ayırmayı yeterli buluyoruz.

²⁰⁴ Ross, <http://www.iep.utm.edu/gregoryn>, s.y.

²⁰⁵ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.135.

²⁰⁶ Gregory, *On Perfection*, s.81.

3.2.36 Bekâret (Παρθενία)

Bekâret (Παρθενία/virginity), Gregory'nin asketizm anlayışında sıkça karşımıza çıkan bir kelimedir. Bekaret yaygın kullanımda yalnızca kadınlarla ilgili bir durumu ifade ederken Gregory bu genel kullanımın dışına çıkmış; kadın erkek bütün Hıristiyanların ahlaklı yaşamını ifade edecek şekilde kullanmıştır.²⁰⁷ Παρθενία (virginity) Türkçe'ye bekâret olarak tercüme edilmektedir. Gregory'nin terminolojisinde ise *virginity*'nin anlamı bekâreti de içine alacak şekilde iffet kelimesiyle daha çok örtüşmektedir. Ona göre bekâret hem genel kullanıma uygun olarak cinsel ilişkiden kaçınmayı hem de daha geniş bir kapsamda kullanarak günahlardan kaçınmayı ifade eder.²⁰⁸

Bekareti konu edindiği *De Virginitate* isimli eserinde Gregory, bekâretin evliliği ve cinsel ilişkiyi reddederek iffetli bir yaşam sürmeyi ifade ettiğini söyler. Bununla yetinmeyerek iffeti bedenden ve ruhtan sadır olan bütün eylemlerde bulunması gereken iyi bir haslet olarak açıklar.²⁰⁹

Gregory, manevi mertebeler almak isteyen bir kimsenin evlenmemesi gerektiğini söyler. Evlilik ve bedensel hazlar ruhu öldürür. Ruhu dünyaya esir kılar. O halde insanlar mümkün mertebe evlilikten ve cinsellikten uzak durmalıdır. Gregory, neslin devamı için evliliğin elzem olduğunu söylese de, asketik hayatı seçmiş manastır ahalisi için evlilik konusunda hiçbir açık kapı bırakmaz. Nefsini terbiye ederek ruhunu arındırmak isteyen bir münzevi evlenememelidir. Bu sebeple ısrarla bekâreti telkin eder.²¹⁰

Bekâret onun için merkezi bir kavramdır. Bekâret insanın her fiilinde kendini göstermelidir. Ruh her yönüyle iffetli olduğu vakit tıpkı Meryem'de olduğu gibi, o kişide Mesih yaşamaya başlar. Bekâretin en kuvvetli örneği Kutsal Bakiredir.²¹¹

²⁰⁷ Gillian Cloke, **This Female Man of God: Women and Spiritual Power in the Patristic Age**, New York: Routledge, 1995, s.89.

²⁰⁸ Biz tezimizde Παρθενία (virginity) ifadesini kimi zaman iffet kimi zaman bekâret kavramlarıyla karşılayacağız.

²⁰⁹ Gregory, *On Virginity*, s.51.

²¹⁰ Gregory, *On Virginity*, s.12.

²¹¹ Gregory, *On Virginity*, s.12.

Tanrı, bekâretini muhafaza eden bakire ruhlarda manen enkarne olur. “Tanrı içine dolup Mesih’le ışıldadığı zaman lekesiz Meryem’e ne olduysa bakire hayatın kurallarıyla yaşayan her ruha da aynısı olur.”²¹² Bakire Meryem’in iffetini muhafaza etmesi Mesih’in onda var olmasını sağladı. O halde kim iffetini korur ve cinselliğin her türüsünden sakınırsa Mesih o kişide zuhur eder.

Ona göre bedenın bekâreti olduğu gibi ruhun da bekâreti vardır. Bedenin bekâreti cinsellikten kaçınarak korunurken, ruhun bekâreti bütün günahlardan kaçınmak suretiyle sağlanır. Bu bağlamda bekâret ve iffet Gregory için bedensel zevklerden uzak durmaktan çok daha fazlasını ifade eder.²¹³

Gregory bekâreti; Tanrı, teoloji ve kristolojiyle ilişkilendirerek ele alır. Evliliği ve her türlü fiili ifade ederken kullandığı bekâret kelimesini, ruhun arındırılması ameliyesi için de kullanır. Mesih’in bâkire Meryem’den doğması yine bekâret ve iffetle ilgilidir. İnsanın cennetten yeryüzüne düşmeden önceki hali iffetli halidir. İnsan iffetini kaybetmesiyle cennetteki mevkiini de kaybetmiştir. Kişi ruhun bekâretini sağladığı ölçüde Tanrı’ya yaklaşma umudu da artar.²¹⁴

Ruhun bekâreti, Gregory’nin düşüncesinde bütün bir manevi hayatı ifade eder. Kişinin ruhun bekâretini sağlaması yolunda gösterdiği çabalar aynı zamanda Tanrı’nın tabiatını taklit ederek (theosis/θέωσις) ruhunu mükemmelleştirmesi çabasını da içerir. Kişi ruhunun bekâretini muhafaza ederek Tanrı’yı taklit eder ve düşüşten önceki (prelapsarian) suretine döner. Tanrı’yla birleşmek ve Mesih’i taklit ancak bu yolla olur.²¹⁵

Tanrı, evren, ilahi enerjiler, tarih, bilgi ve ahlak felsefesine dair doktrinler geliştirmiş olan Aziz Gregory’nin düşünce sisteminde ahlak felsefesi ve faziletler büyük rol oynar. Ahlak felsefesinin merkezinde ise iffet mefhumu vardır. Gregory’ye göre ahlak, faziletlerin toplamıdır. Kişi İncillerde yer alan ve İsa Mesih’te var olan faziletleri

²¹² Gregory, *On Virginity*, s.11.

²¹³ Lucas, *Brill Dictionary*, s.781.

²¹⁴ Lucas, *Brill Dictionary*, s.781.

²¹⁵ Lucas, *Brill Dictionary*, s.780.

ne kadar kendinde toplayabilirse o derece ahlaklı olur. Bütün erdemlerin zirve noktası iffettir. İffetli bir insan bütün erdemlere sahip demektir.²¹⁶

İffeti yalnız cinsellik içeren eylemlerde değil, beden her fiilinde görmek mümkündür. İffet, aynı zamanda bir yaşam tarzıdır. İffetli bir kimsenin hayatının her safhasında bu temizliğin ve arınmışlığın izleri müşahede edilir. İffet bir kere insanın ruhuna şekil veren hasletlerden biri olunca ruhtan sadır olan her fiil iffete uygun olur.²¹⁷

İnsan cennetten kovulmasıyla sahip olduğu iffeti kısmen kaybetmiştir. O halde iffeti tekrardan hem bedeninde hem de ruhunda hâkim kılmalıdır. Gregory'ye göre bekâret daha kutsal bir hayatın giriş kapısıdır. İffet, insanın Tanrı'ya ulaşabilmesinin tek yoludur; insanla mertebesini paylaşmak üzere Tanrı'dan insana doğru akan bir nehirdir; insanın semâvi katlara yükselme arzusu için bir çift kanattır; Tanrı'yla insan arasındaki bağıdır. Bu yönüyle iffet tekrardan kazanılması gereken bir mertebedir.²¹⁸

Tanrı'nın bozulmamış sûretini taşıyan ilk insan iffetin de en mükemmel haline sahipti.²¹⁹ Ademoğlunun Tanrı'nın gözünden düşmesi iffetini kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Cennete geri dönmek isteyen kişi iffeti yeniden elde etmelidir. Bu sebeple kaybedilen iffetin tekrar kazanılması kişinin en mühim mücadelesidir.²²⁰

Bekâret yoluyla iffet, Tanrı'ya giden yolda insana aracılık eder. Bekâret, semâvi varlıklar ve insan arasındaki köprüdür. Semâvi varlıkların hepsi bâkiredir. Gregory, bununla bağlantılı olarak İsa Mesih'i başbâkir (*Archvirgin/ἀρχιπάρθενος*) olarak anar. Çünkü o bâkire bir kadından dünyaya gelmiştir. Babası da annesi de bâkiredir. Bu nedenle İsa Mesih, bekâretin ulaşabileceği en yüksek mertebededir.²²¹

Gregory bekâreti yalnızca insanın fiilleriyle değil inancıyla alakalı olarak teolojik boyutta da ele alır. Ona göre iffet ilâhi şahıslarda da mevcuttur. Meryem'in

²¹⁶ Lucas, *Brill Dictionary*, s.783.

²¹⁷ Lucas, *Brill Dictionary*, s.779.

²¹⁸ Gregory, *On Virginity*, s.9.

²¹⁹ Lucas, *Brill Dictionary*, s.779.

²²⁰ Gregory, *On Virginity*, s.9.

²²¹ Lucas, *Brill Dictionary*, s.779.

Mesih'i bâkire olarak dünyaya getirmesi, Semâvi Baba'nın cismani herhangi bir temas olmadan Oğul'un babası olması, İsa'nın hiç evlenmemiş olması iffetin önemine dair ilk akla gelen örneklerdir.²²²

Bunun yanında Gregory insanların başları sıkıştığında evvela evlenmemiş azizleri yardıma çağırdıklarını hatırlatarak halk nezdinde de bekâretin ve iffetin evlilik hayatından daha muteber olduğuna vurgu yapar.²²³

Ona göre Tanrı katında makbul kim varsa hepsi iffetlidir. On *Virginity* de bekâretin; teslisin şahısları, melekler, Eski ve Yeni Ahit'in farklı parçaları, İlya, vaftizci Yahya, Aziz Basileus ve evlenmemiş diğer azizler tarafından paylaşılan bir erdem olduğunu keşiflere hatırlatır.²²⁴

“Bekâret, ahirette Tanrı'yı görmek için dünyada yapılan bir hazırlıktır. Mükemmel Tanrıyla ruhun birleşmesi yalnızca Tanrı'nın bekâret haline erişmekle ve arınmakla mümkündür. Gerçek iffeti arzulayan bir kul iffeti ruhunda tam anlamıyla hâkim kılana kadar tatmin olmaz. Bu bitmez iştiyak Tanrı'yı görmekle son bulur.”²²⁵

Gregory'nin kurtuluş doktrininin anahtar fikri ruhun kurtuluşu için bekâretin tavsiye edilmesidir. Gregory insanın manevi mertebeler elde edebilmesi için bedensel zevklerden ve cinsellikten uzak durmasını salık verir. Burada bedeni kötü, ruhu iyi kabul eden düalist düşüncenin de etkisi altında olduğunu görürüz. İnsanın en iffetli halinin cennetteki hali olduğunu söylerken ise ilk günah doktrininin izlerini görmekteyiz. Gregory, Tanrı'nın hoşnutluğunu kazanabilmek için iffetli bir hayat sürüp Tanrı'nın ilahi tabiatını taklit etmesi gereken kimseye bekâreti yegâne yol olarak tavsiye eder.²²⁶ Bunlar göstermektedir ki iffet ve bekâret Gregory için birçok meselenin anahtarıdır.

Gregory'ye göre iffeti elde etmek için kişinin kendi çabası tek başına yeterli değildir. İlahi merhamet de gereklidir. Tanrı bu yolda azmeden kuluna merhamet

²²² Gregory, *On Virginity*, s.12.

²²³ Gregory, *On Virginity*, s.6.

²²⁴ Gregory, *On Virginity*, s.5.

²²⁵ Gregory, *On Virginity*, s.43.

²²⁶ Gregory, *On Virginity*, s.14.

eder.²²⁷ Bu azim asketizm yolunu yürümele ispatlanır. Gregory asketizm yolunda bekâreti tartışmasız bir şekilde mecburi görür. Ruhun kurtuluşu için asketizm, asketizm için de bekâret şarttır.

3.2.3.7 Cinsellik ve Evlilik

Gregory'nin iffet ve bekâretle ilgili görüşleri tafsilatlı bir şekilde nakledildikten sonra bekâretle yakından ilgili evlilik konusuna da temas etmek gerekmektedir.

Cinselliği evlilikle beraber değerlendirirken Gregory'yle ilgili en dikkat çeken nokta onun bekâreti bu kadar överken kendisinin evlenmiş olmasıdır. Manastır tecrübesini yaşamadan önce evlenen Gregory eşinin ölümüyle asketizm yolunu tutmuştur. O, evlendiği için adeta pişmandır. Bekâreti yaşama fırsatını elinden kaçırdığı için üzgün olduğunu kaydeder. Gregory burada bekâreti bu kadar tavsiye etmesine rağmen nasıl bir şey olduğunu kendisinin bilmediğini ifade eder.

“Biz yalnızca başkalarına ait olan güzelliği tespit ederiz ve diğerlerinin güzelliğine şahit olup onları kutsarız. Biz bekâretle ilgili özel bir bilgi elde etsek bile bu, zenginlerin sofralarına hizmet eden zavallı bir uşak ya da aşçının bu yemeklerin tadına dair tecrübesi gibi olur. Onlar ikram ettikleri şeyin tadını bilmezler.”²²⁸

Gregory'ye göre cinsellik insan ırkının neslin devamını sürdürmesi için bir vasıta. Bu yüzden Gregory evliliği tümenden reddetmemiştir. Cinselliğin varlığına da tamamen karşı olup onu yok saymaya çalışmamıştır. Evlilik ve cinsellik Tanrı'nın insan nesline bir ikramıdır.²²⁹

Aziz Gregory, cinsellik ve evlilikle ilgili düşüncelerini dile getirirken adeta ikircikli bir tutum içindedir. Bir taraftan evliliği kökten yok saymanın insan neslinin kökünü kurutmak olduğunu ve mantıksızlığını dile getirir. Öbür taraftan evliliği insanın dünyayla bağını güçlendirdiği için yerden yere vurur.²³⁰

²²⁷ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.144.

²²⁸ Gregory, *On Virginity*, s.14.

²²⁹ Brown, *The Body And Society*, s.297.

²³⁰ Gregory, *On Virginity*, s.25.

Gregory bu konuyla ilgili düşüncelerini temellendirmek için *On Virginité* ve *Life of Macrina* isimli eserlerini kaleme almıştır. Bunlar genelde asketizm özeldé bekâret vurgusu yaparlar. Mesela *On Virginité*'de Gregory bekâretin lüzumunu 23 başlık halinde sıralar. Bunlardan biri evliliğin zorluklarına ayrılmışken bir diğeri hayattaki bütün kötülüklerin evlilikle başladığından dem vurur. Bu başlıklarda karı koca arasındaki münasebetin zorluklarından, evlenip evini geçindirmek zorunda olan adamın çektiği sıkıntılardan, dünyalık meşguliyetlerin kişinin kalbini doldurmasından, hamileliğin eziyetlerinden, doğum sancularından, doğum esnasında ölen kadınlardan, bebeklerden, kocası ölen ve dul kalan kadınlardan, dul kadınlara toplum tarafından yapılan kötü muamelelerden, dul kadının fakirliğinden ve yabancılara el açmasından, çocuklar arasındaki kardeş kavgalarından ve çekişmelerden bahseder.²³¹ Gregory'ye göre hayattaki bütün bu ıstırapların kaynağı evlilik ve cinselliktir.

Nyssalı Gregory evlilik hususunda teolojik izahlar yapmıştır. Evliliği ve cinselliği ilk günahla ilişkilendirmiştir. Onun düşüncesine göre ilk insanın işlediği ilk günah cinsellekle sonuçlanmıştır. Ona göre ilk insan başlangıçta Tanrı suretinde yaratılmıştı. Kadın ve erkek olarak ayrılmamıştı ve meleksi bir formdaydı. Sonraki aşamada insan bu özelliklerini kaybetti. İlk yaratılan insan kadın ve erkek olarak ayrıldıktan sonra cinsiyetler açığa çıkmıştır. Bu ayrım cinselliği de beraberinde getirmiştir. Cinsellekle amaçlanan insanoğlunun neslini devam ettirmesidir.²³²

Cinsellik insan bedeninde Tanrı'nın merhameti sebebiyle var olmuştur. Tanrı Âdem ve Havva'yı günahlarından dolayı cennetten sürdü. Âdem'in düşüşünden sonra onların yakasından ölene kadar düşmeyecek cinsellik belasını başlarına sardı. Cinsellik bir taraftan insanın başının belasırken diğér yandan insana Tanrı tarafından bahşedilmiş bir nimettir. Çünkü Tanrı evvelde insanoğlunun cinselliğe ihtiyacı olacağını görmüştür.²³³

Gregory'nin fikirlerini paylaştığı Plotinus'a göre cinsiyeti olan bedenin aksine ruhun bir cinsiyeti yoktur. İnsanın maneviyatının kapasitesi cinsiyetsiz ruhta saklıdır.

²³¹ Gregory, *On Virginité*, s.15.

²³² Brown, *The Body And Society*, s.300.

²³³ Brown, *The Body And Society*, s.300.

Fakat maddi dünyadan kafasını kaldıramayan kimseler bu kapasiteyi fark etmezler. Bu kapasiteyi aktif hale getirmek, maddi dünyaya düşen zayıf ruhların uyandırılmasıyla mümkün olur. Plotinus'la aynı görüşleri paylaşan Gregory'ye göre insan ruhun kapasitesini sonuna kadar kullanmak istiyorsa, her şeyden önce evliliğin yükünden kurtulmalıdır. Evlilikle beraber dünyaya olan meyil artar. Ruhunu kurtarmak isteyen herkes evlilikten uzak durmalıdır.

Gregory'nin evliliğe karşı fikirleri sadece dinsel sebeplere dayanmaz. O bunu bir bakıma topluma tepki olarak yapar. Onun zihninde yeryüzüne düşmüş insan fikri düşüşü yaşamış topluma da işaret eder. Mal mülk biriktirme, güç ve mevki peşinde koşma, evlatlar ve evlilik yoluyla soyunu sürdürme, dünyaya dört elle sarılarak adeta ölüme meydan okuma çabası Gregory'nin mensup olduğu üst sınıfta yaygın bir tutumdur. Bu haliyle Gregory aynı zamanda bu seçkinler zümresini de topa tutar. Netice itibariyle Gregory'nin beden dediği şey aslında toplumsal bir bedene yayılıyordu. Beden derken ve bedene ait menfi şeylerden bahsederken cemiyetin kokuşmuşluğundan da bahseder. Gregory'nin evliliğe karşı geliştirdiği bu tavır aynı zamanda toplumun kemikleşmiş kurallarına bir tepkidir. Acı veren şey ruhun bedene karışması değil, ruh ve bedenün düşmüş bir topluma karışmasıdır.²³⁴

Nyssalı Gregory, içinde yaşadığı toplumu beğenmez. Toplumun evlilik, neslin ve topluluğun devamı için çocuk yapmak gibi beklentilerinin, insanın Tanrısıyla arasına aşılmaz duvarlar ördüğüne; bu haliyle toplumun insanı dünyevileştirdiğine inanır. Dördüncü yüzyılda Küçük Asya'da insanların çoğu Gregory'yle aynı fikirleri paylaşmıyordu. Pagan gelenekten gelenler de, Hıristiyan köklere sahip olanlar da topluma karşı ödevleri olduğunu düşünüyorlardı. Pek çok Hıristiyan inzivaya ara verip çocuk sahibi olduktan sonra münzevi hayatına devam ediyordu.²³⁵

Gregory'nin toplumun bu baskılarına başkaldırısı onun bekâretle ilgili düşüncelerinde görülebilir. Bu durum onun bekâretle ilgili uzlaşmaz tutumunu da açıklar. Evliliğe karşı aldığı bu tavır manastırcılığı neden bu denli hararetle tavsiye

²³⁴ Brown, *The Body And Society*, s.297.

²³⁵ Brown, *The Body And Society*, s.298.

ettiğini açıklar niteliktedir. Bâkire hayatı ve asketizmi benimsemek aynı zamanda toplumsal bir tepkiydi. Bu tepki, bedenın toplumun hizmetkârı olduğuna dair ön kabule karşı en büyük protestoydu.²³⁶

Gregory'nin içinde bulunduğu zaman diliminde muhtelif manastırcılık anlayışları mevcut olmasına rağmen, tamamının ortak noktası cinsellikten uzak durmaya yemin etmiş kadın ve erkeklerden oluşmalarıydı.²³⁷ Geleneksel Hristiyanlık cinselliğe düşkün olmayı hoş karşılamamakla beraber evlilik için cinselliği zaruri görüyordu. Manastırcılık ise cinselliğin zaruri olmadığı hatta Tanrı'yla insan arasında perde çektiği ön kabulüne dayanıyordu. Onların bu tavırları toplum tarafından hem dini manada hem toplumsal manada radikal bir tutum olarak telakki ediliyordu.²³⁸

Gregory manastırcılığın evlilik düşüncesini paylaşır; her fırsatta evliliği yerip bekâreti yüceltir. Onun, dünyevileşme tehlikesi karşısında gösterdiği tek çıkış yolu evliliği reddederek bâkire bir hayat sürmektir. Bâkire hayatı sürdürmek asketik cemaatlere katılmaktan geçer. Onun bu muhalif tutumu manastır anlayışının alt yapısını oluşturur.²³⁹

3.3 Nyssalı Greogry'nin Asketizm Anlayışının Prensipleri

Aziz Gregory'nin asketizm anlayışına temel teşkil eden kavramları ve bunları hangi bağlamda kullandığını inceledikten sonra, Gregory'nin eserleri ve kendi ifadeleri ışığında onun asketik düşüncesini çözümlenmeye çalışacağız.

Greogry, asketizm üzerine yazdığı eserlerinde çoğunlukla asketizmin teorik yönünü ele alacak şekilde tek yönlü çalışmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi o, ailece giriştikleri manastırcılık faaliyetlerinde manastırcılığın fikri altyapısını oluşturmasıyla öne çıkar. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda kaynaklar onun asketizm anlayışının pratiğe dair kısımlarıyla ilgili suskundur.

²³⁶ Brown, *The Body And Society*, s.298.

²³⁷ Elm, *Virgins of God*, s.62.

²³⁸ Brown, *The Body And Society*, s.299.

²³⁹ Gregory, *On Virginitiy*, s.19.

Daha önce de belirtildiği gibi Gregory'ye göre insan dünyada sürgündedir. İnsanın dünyadaki nihâi amacı, suretinde yaratıldığı yüce Tanrı'yla kopardığı bağı yeniden tesis etmektir. Ruhun bu şekildeki kurtuluşunun tek yolu asketizmdir.²⁴⁰

Ona göre beden dünya hayatını ruh cenneti temsil eder. İnsan dünya hayatının, yani bedeninin esaretinden kurtulmalıdır. Bunu yapabilmek için dünyalığa sırt çevirmeli, ahiret yurdunu inşa etmeye gayret etmelidir. Bedenin isteklerinden, ihtiraslarından uzaklaşmak gerekmektedir. Bunun da yolu riyazetten geçer. İnsan dünyevi isteklerini bir kenara koyup ebedi yurduna hazırlık yapmalıdır. İnsan, sûretinde yaratıldığı Tanrı'ya tekrardan benzeme gayretinde olmalıdır. Bu yolda mücahede eden kimse bunu dert edinen diğer münzevilerle beraber bir üstat rehberliğinde hareket etmelidir.²⁴¹

Tanrıyla kopan bağı yeniden tesis etmeye çalışan bir Hıristiyanın yürümesi gereken yolda sıkı sıkıya riayet etmesi gereken bazı ilkeler Aziz Gregory'nin asketik doktrinini oluşturur. Aziz Gregory bu ilkeleri hemen hemen 20 yıla yaydığı asketik yazılarında çeşitli şekillerde ele alıp değerlendirmiştir. Bu ilkelere göre yaşandığı takdirde Tanrı'nın hoşnutluğu kazanılır ve ahiret yurdu elde edilir. Bu prensipler arasında birinci sırayı "İyi Bir Hıristiyan İlahi Tabiatla özdeşleşmelidir" kaidesi alır.

3.3.1 Asketizm Yolunu Yürümeye Niyetlenen Kimse Tanrı'nın İlahi Tabiatını Taklit Etmelidir (Theosis/ θέωσις)

Gregory'nin teolojik ve antropolojik yaklaşımının asketik hayatın gerekliliğine dair önemli ipuçları taşıdığından bahsetmiştik. Gregory insanın dünyaya hangi maksatla geldiği sorusuna cevap ararken Tanrı'nın sûretinde yaratılan insanın ilk günah sebebiyle yaratıcısından uzaklaşmasını başlangıç noktası kabul etmiştir. Geri dönüş için de tek çıkar yol olarak Tanrı'yla olan benzerliği yeniden kurmayı göstermiştir. Ruhun kurtuluşu için tek çıkar yolun Tanrı'nın ilâhi tabiatını taklit etmek (theosis/θέωσις)'dir.

Gregory'nin aynı mevzuyla yakından alakalı diğer düşüncesi ise yukardaki ifadeleriyle çelişir mahiyettedir. O, Tanrı'nın aşkın tabiatının hiçbir şekilde kavranamayacağı ve hiçbir fani varlık tarafından ihâta edilemeyeceğini katıyetle

²⁴⁰ Gregory, *On Virginity*, s.33.

²⁴¹ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.144.

vurgular. Fani olan insanoğlu Tanrı bilgisini elde edemeyeceği gibi o konuda akıl da yürütemez. Sınırlı olan insan akılı sonsuz olan Tanrı'yı kavrayamaz. Bu beyhude bir çaba olur.²⁴²

Gregory bir taraftan Tanrı'nın aşkın tabiatının taklit edilmesini ruhun kurtuluşu için tek reçete olarak sunarken, diğer taraftan Tanrı'nın bilgisini elde etmenin mümkün olmadığını söylemesi ilk bakışta çelişkili gibi görünmektedir. Bu durumu farkında olan Gregory, iki önermenin çelişmediğini ve uzlaştırılabileceğini söyler.

“Akla şöyle bir soru gelebilir. İnsan gibi aşağı seviyeden bir varlık böylesine uhrevi bir tabiatı nasıl taklit edilebilir? Dünyevi olanın semavi olana benzemesi mümkün müdür? Bu sorunun basit bir cevabı vardır. İncil bizlerden iki farklı tabiatı birbirine karıştırmamızı istemez. O sadece tanrısal iyi amellerin insan tarafından taklit edilmesini ister. Fakat bizim hangi eylemimiz Tanrının ki gibi olabilir ki? Bütün kötülüklerden arınmış lekesiz bir tek fiilimiz var mıdır? Bu ancak göğün Rabbiyle mükemmel ve doğru bir iletişim kurmakla mümkün olabilir.”²⁴³

Gregory bu durumu izah ederken ayrıca Tanrı'nın ilahi tabiatını birebir taklit etmenin mümkün olamayacağını; bunun ancak Mesih'in izlerini takip etmekle gerçekleşebileceğini söyler. Mesih'in yaşantısını taklit etmek tam olarak Tanrı'nın ilahi tabiatını taklit etmek (theosis/θέωσις) demektir. Tanrı'ya benzemek isteyen bir ruh elinden geldiği kadar Mesih'in yaşantısını kendi hayatında tatbik etmelidir. İncillerin anlattığı şekilde yaşamak insanın bu yolda mesafe kat etmesini sağlar. Bu sadece sıradan Hıristiyanlara mahsus bir ödev değildir. Gregory'ye göre bütün havariler ve peygamberler Kutsal Ruh 'tan gelen ilhamla Mesih'in mükemmel tabiatını anlatırlar ve taklit ederler.²⁴⁴

Bu durumda Baba'nın mükemmel tabiatı aynı zamanda Oğul İsa'nın da tabiatı anlamına gelmektedir. Bu noktada Gregory'nin asketik düşüncesinin arkasındaki kristolojik açıklamalar devreye girmektedir. O iki tabiatı birbirinden ayrı düşünmez. İnsanın ilahi tabiatla bir benzerlik kurabilmesi için bir orta yol arar. Bunun için İsa'yla

²⁴² Gregory, *On Virginity*, s.19.

²⁴³ Gregory, *On What It Means To Call Oneself A Christian*, s.82.

²⁴⁴ Gregory, *On What It Means To Call Oneself A Christian*, s. 87.

birleşmek isteyen bir kimse önce Hıristiyan olmalı ve ismen Mesih'le özdeşlik kurmalıdır.²⁴⁵

Ona göre Mesih ismini kendisine inananlara vermiştir. Mesih'e (Christ) iman etmiş kimse aynı zamanda onun ismini Hıristiyan (Christian) alır.

“Güzel efendimiz Mesih, bize kendisine ait olan ismi bağışlamıştır. Bizim ismimiz Hıristiyan'dır. Bu sebeple bir Hıristiyan ister darlıkta ister bollukta olsun, ister düşün ister kalsın bunların hiçbiri onun için ne kayıptır ne kazançtır. Onun İsa'nın ismini taşıması ona teselli olarak yeter. Dünyalık hiçbir dert bize ne gam ne de keder getirir. Bize Mesih Efendimizi bahsettiği için Yüce Tanrı'ya ne kadar şükretsek azdır. Bu şükürü en güzel şekilde eda etmeli ve bu ulvî ismin gerektirdiği gibi yaşamalıyız.”²⁴⁶

Gregory'ye göre hakiki bir Hıristiyan olmak için Mesih'in ismini almak yeterli değildir. Mesih'in ismine sahip olan bir Hıristiyan Mesih'in üstün vasıflarını kendinde toplamalıdır. Mesih'e ait güzel hasletlerin tamamı, Mesih'in ismini alan kimsede tecelli etmedikçe o iman sahih olmaz. Mesih'in ahlakıyla ahlaklanıp ona benzemeye çalışmayan kişi gerçek iman sahibi değildir.

Hıristiyan ismini almakla hakiki Hıristiyan olunamayacağını söyleyen Gregory, Mesih'in (Christ'in) İncil'de belirtilen on özelliğini ruhta ve bedende eyleme dönüştürmeden Hıristiyan ismi hak edilemez. Theosis, Mesih'i taklit etmek ve onunla özdeşleşmektir.

“Mesih'le birleşmek isteyen kişinin onu taklit etmesi gerekir. Onunla önce taklit yoluyla birleşmelidir. Mesih'in gelini olmak isteyen kişi faziletler vasıtasıyla mümkün mertebeye kendini Mesih gibi güzelleştirmelidir. Havari Pavlus der ki “Beni taklit edin. Tıpkı benim Mesih'i ettiğim gibi (1Kor.11.1)” İlahi mertebeler almak ve Mesih'te fani olmak isteyen kimse zina, hırsızlık, hırs, kin, iftira gibi aşikâr günahlardan ve kalbi kirleten gizli günahlardan uzak durmalıdır. Bunlar haset, inançsızlık,

²⁴⁵ Gregory, *On What It Means To Call Oneself A Christian*, s.193.

²⁴⁶ Gregory, *On Perfection*, s.95.

kötülük, doğru olmayan arzular, nefret, riya, kibir gibi Kutsal Kitabın karşı çıktığı günahlardır.”²⁴⁷

Mesih ismi belli manaları ihtiva eder. Dolayısıyla Hıristiyan olup onun ismini almak da bazı vasıfları taşımayı gerektirir. Gregory, *On What It Means to Call Oneself A Christian* isimli eserinde Mesih (Christ) isminin işaret ettiği manalara yer verir. Mesih’in ihtiva ettiği manaları adil, hikmetli, kudretli, hakikatin kaynağı, mutlak iyi, diri, bozulmaz, kurtuluşun kendisi, beka, değişmezlik olarak sıralar. Bu nitelikleri onun doğasından ayrı düşünmek mümkün değildir. Eserinde zikrettiği bu on vasıf Mesih’te mevcut olup, Hıristiyan olan herkesin kazanması gereken vasıflardır. Kişi Mesih’te var olan bu nitelikleri kendinde etkin hale getirebildiği ölçüde mümindir.

Gregory, Mesih’e iman ederek Hıristiyan ismini almış kişiyle Mesih arasındaki ilişki hakkında şunları söyler:

“Hıristiyan ismini taşıyan bir kişinin bu ismin ihtiva ettiği yüce manaları kendinde cem etmesi lazım gelir. Samimi bir Hıristiyan ise Hıristiyanlığın sahip olduğu yüce sıfatların tamamını kendi bünyesinde barındırmalıdır.

Hıristiyan ismini alıp da hayatında bu ismin işaret ettiği manalara yer vermeyen insan sadece Hıristiyan maskesi takıyordur. Mesih’in sahip olduğu faziletlere sahip olmadan Hıristiyan olmak mümkün değildir. Bu sadece ismen bir Hıristiyanlık olur. Hıristiyanlığın tanımı şudur: Hıristiyanlık ilahi tabiatı taklit etmek demektir. Bu (ilahi tabiatı taklit) bizim aşağı tabiatımıza aykırıdır diyen olursa ilk insanı düşünsün. İlk insan Tanrı’nın suretinde yaratılmıştır. İlk insanla aynı tabiatı olmamıza rağmen sahip olduğumuz nitelikler, faal haldeki melekeler birbirinden farklılaşmıştır. Hıristiyanlık da insanı ilk haline döndürmeyi gaye edinir. Eğer ilk insan Tanrı suretinde var olduysa yeniden Mesih’e benzemek ve ilahi tabiatı taklit etmek o kadar zor olmamalıdır.”²⁴⁸

Mesih’in yaşantısı taklit edilmek suretiyle Tanrı’ya yaklaşılr. Tanrı’nın tabiatını taklit etmeye çalışan kişinin önünde model olarak Mesih vardır. İnsan kendi çabasıyla bu konuda mesafe kat edebilir. Bu yolda gösterdiği çaba onun Tanrı’ya ne derece benzeyeceğini de belirler. Gregory bununla ilgili ressam meselini verir:

²⁴⁷ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.144.

²⁴⁸ Gregory, *On What It Means To Call Oneself A Christian*, s.193.

“Resim yapmayı öğrenen kişinin önüne hocası bir model koyar. O kişi de onun resmini yapar. Başlangıçta yalnızca bakar ve taklit eder. Sonra kendi yorumunu katar. Tanrı’nın tabiatını taklit etmek de böyle bir şeydir. Tanrı’yı kendi hayatımızla taklit ederiz. Resim yapılan tuval kendi hayatımızdır. Kişi çirkin renklerle, şeytani karalamalarla tuvali mahvedebilir. Ya da faziletlerin saf ve tertemiz renklerini ahenkle birbirine katıp harikulade bir resim yapabilir. Temaşa ettiği güzelliği taklit edebilir.”²⁴⁹

Gregory, Tanrı’nın ilahi tabiatını taklit etmenin imkânını değerlendirirken şu sözlere yer verir:

“İncil bize Semavi Babamız gibi mükemmel olmanın imkânsız olmadığını söyler. Onun mükemmel tabiatı hali hazırda bütün varlıkların özüne nüfuz etmiştir. İlahi tabiatın kusursuzluğu yeryüzündeki her bir varlık zerresine dokunmuştur. Ben neredeysem sen de oradasın, ben neysen sen de onun düşüncesi her bir mahlûkun zerrelere işlemiştir.”²⁵⁰

Kendi ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla, Gregory Tanrı’nın içkin tabiatının evrene nüfuz ettiği düşüncesiyle tanrı-evren, hâlık-mahlûk ilişkisini panteist bir düzlemde ele alır. Tanrı’dan gelip Tanrı’ya gitmekteyse, O’nu taklit etmek de kendi tabiatımızın aslına rücu etmesinden başka bir şey değildir.²⁵¹ Çaba isteyen bu ameliye insan fitratına son derece uygundur.

Gregory için Mesih’e benzemek suretiyle theosisi gerçekleştirmek bir Hıristiyan için tercih değil, zorunluluktur. Bunun tahakkuk etmesi için kişisel çabalar yanında ilahi yardım da gereklidir. Kişi elde etmeye çalıştığı o mertebeyi hayatının biricik emeli olarak görmelidir.²⁵²

3.3.2 Ruhun Tekâmülünün Sonu Yoktur.

Aziz Gregory için Tanrı’nın ilahi tabiatını taklit ederek ona benzeme meselesiyle yakından ilgili bir diğer husus ruhun tekâmülü doktrinidir. Ruh, Tanrı’ya

²⁴⁹ Gregory, *On Perfection*, s.110.

²⁵⁰ Gregory, *On What It Means To Call Oneself A Christian*, s.95.

²⁵¹ Gregory, *On What It Means To Call Oneself A Christian*, s.95.

²⁵² Gregory, *On What It Means To Call Oneself A Christian*, s.95.

benzeme faaliyetini sürdürürken yerinde saymaz. Tanrı'ya yaklaşarak manevi mertebeler elde eder. Ruh, Tanrı'ya yaklaştığı ölçüde mükemmelleşir.²⁵³

Aziz Gregory *On Perfection*'da mükemmelleşme üzerinde durur. Yazar burada yine “Bir Hristiyan'ın temel vazifesi Tanrı'yı taklit etmektir” ibaresini kullanır. “İnsan hâlihazırda Tanrı'nın suretinde yaratılmıştır. Bu sureti tekrar kazanmak faziletli bir yaşam sürerek kendi tabiatını mükemmelleştirmekle mümkün olur.”²⁵⁴ Benzer ifadeleri diğer asketik eserlerinde sıkça kullanması onun için bu hususun ne kadar mühim olduğunu gösterir. Gregory'yi anlamak isteyen biri bunu adeta bir formül, ön kabul olarak düşünmelidir. Gregory'nin ruhun tekâmülü anlayışı, Tanrı'nın varlığının nihayetsiz olmasından yola çıkarak Tanrı'ya benzemeye çalışan ruhun tekâmül sürecinin sonsuzluğuna vurgu yapar. Bu düşüncesini ilahi sonsuzluk doktrini olarak isimlendirir.²⁵⁵

Gregory, ruhun tekâmülünün sonsuzluğu doktrinini yalnızca asketik eserlerinde ele almaz. O, asketik çalışmaları kadar başarılı olan *On the Making of Man* ruhun isimli risalesinde tekâmülü anlayışını konu edinir. İnsan bedeninin ve ruhunun yaratılış evrelerini; ruh ve beden bir araya gelişini antropolojik açıklamalarla ele alır. Gregory'nin antropolojik düşüncelerini etraflıca ele aldığı bu eser, insanın ruhunu ve ruhun tekâmülünü değerlendirir. Bu merkeze oturtulan antropolojik düşünce, ilahi sonsuzluk doktriniyle yakından alakalıdır.²⁵⁶

Gregory'ye göre ruh insandaki tanrısal özdür. Asketik uygulamaların asıl hedefi bu özü faal hale getirip geliştirmektir. İnsanın Tanrısına yaklaşması için bu özü harekete geçirmesi elzemdir.²⁵⁷

Daha önce bahsi geçtiği üzere Gregory'nin teolojik ve asketik fikirlerinin temelini ruh-beden düalizmi teşkil eder. Ruhun tekâmülü meselesine bu pencereden bakıldığında beden fani olmasına mukabil ruh bakidir. İnsan öldükten sonra

²⁵³ Gregory, *On Perfection*, s.93.

²⁵⁴ Gregory, *On Perfection*, s.93.

²⁵⁵ Gregory, *On Perfection*, s.96.

²⁵⁶ Quasten, *Patrology*, s.256.

²⁵⁷ Gregory, *On What It Means To Call Oneself A Christian*, s.95.

bedeninden sıyrılıp yoluna ruhuyla devam edecektir. O halde insan asıl olarak bedenini değil, ruhunu güzelleştirmelidir. İnsan ruhunun gelişmesi ve zenginleşmesi için çaba harcamalıdır.²⁵⁸

Ruh tanrısal bir parça olması hasebiyle ait olduğu yere, Tanrı'ya dönmek ister. Ruh Tanrı'nın tapınağıdır ve kendinde Tanrı'yla paylaştığı güzel hasletler barındırır. Ruhun kuvve halinde sahip olduğu bu güzel hasletler ve faziletler durağan değildir. İnsan bu yönde azmettiği ölçüde ruhunu ve ruhunun hasselerini geliştirebilir. Bu şekilde tanrısal katlar arasında yükselir. Tanrı'nın varlığının sonu olmaması sebebiyle tanrısal katlar arasında yükselmek de sonsuzdur.²⁵⁹ Bu bağlamda Bir Hristiyanın mükemmelleşmesi ilelebet sürer.

Gregory'ye göre ruh sabit bir varlık değildir ve sonu gelmez bir değişim için engin bir kapasiteyle yaratılmıştır. Ruh bu daimi değişim için bir kısıtlamaya tabi tutulmamıştır. Yapısı gereği sürekli bir değişme ve gelişime istidadı vardır. İyilikte ve iyiyi aramada bir son olmadığı gibi ahlaki arınma ve ruhsal aydınlanma süreci de nihayetsizdir.²⁶⁰

Gregory'nin teolojisinde iyilik önemli bir yer tutar. Ona göre Tanrı mutlak iyidir. İnsan ruhunun amacı bu iyiyi elde etmektir. Gregory'nin bunun etrafında şekillendirdiği diğer düşüncelerde de iyilik teması sıkça karşımıza çıkar. İyi olan ruh, mutlak iyi olan Tanrı'ya yani özüne dönmek ister.²⁶¹

İyinin aranması ve iyiyi bütünleşme anlayışı Platonculuktan etkilenmiştir. Gregory'ye göre, evrenin özünde iyilik vardır. Tanrı mutlak iyiyse onun yarattıkları da aslı itibarıyla iyidir. Kötülük, iyiliğin noksanlığı ya da yokluğu halidir (privation). Kişinin kendi ruhunda iyiyi hâkim kılma çabası ruhta mevcut bütün kötülükler ortadan

²⁵⁸ Gregory, *On Perfection*, s.98.

²⁵⁹ Gregory, *On Perfection*, s.98.

²⁶⁰ Norris, *Gregory of Nyssa*, s.129-130.

²⁶¹ Gregory, *On Virginity*, s.27.

kalkana kadar sürmelidir. İyiliğin dinamizmi Tanrı'nın mülkiyetinde tamamen hâkim olana kadar sürer ve bu daimi bir ilerlemeyi beraberinde getirir.²⁶²

Gregory iyilik teorisini açıklarken kötülük ve şeytanın konumuyla ilgili de açıklama yapmıştır. Şeytan iyilikten mahrumdur ve tam da bu sebeple gücü sınırlıdır. Gregory buna dayanarak insanın alçalmasının bir sınırı olması gerektiğini söyler.²⁶³

Mutlak iyiliğin var olmasına karşın mutlak kötülük yoktur. Kötülük sınırlandırılmıştır. Bir noktada herkes durmalı ve iyiliğe ulaşmak için çabalamalıdır. İyiliğe ulaşma sürecinde kimi zaman tanrısal müdahale devreye girer. Bu da ceza ve ıslah anlayışını beraberinde getirir. Bu anlayışla Gregory, Origen'in evrensel kurtuluş ve ıslah için ceza teorilerini destekler.²⁶⁴ Bu anlayışa göre dünya hayatında belli ölçüde iyiyi elde edemeyen insan ahirette ateşle arınacaktır.

Tanrı'nın iyiliğinin nihayeti olmadığı gibi ruhun tekâmülünün de bir hududu yoktur. Tanrı sonsuz iyiyse ruh da sonsuza kadar mükemmelleşebilir. Gregory bu konuyu *Life of Moses* adlı kitapta ele almıştır. Musa'nın hayatının üç aşamasını mistik yorumlamaları ele aldığı bu kitapta Musa'nın yolculuğunu ve başından geçenleri bir ruhun yolculuğuna benzetir.²⁶⁵

Gregory'nin yorumuna göre Musa, Tûr-i Sîna'da Rabbi'yle bizzat görüşmüştü. Bu görüşmede Musa Tanrı'yla kurulan üst düzey bir ünsiyetin hiçbir zaman tatmin etmeyeceğini fark etti. Musa bir kul olarak Tanrı'yla görüşmesinden sonra artık Tanrıyı hep daha fazla arzulayacaktı. Musa'yı teskin edebilecek tek şey Tanrı'ya daha yakın olmaktı ki bu da tekrar aynı arzuyu doğuracaktı. Onun bu meseli Tanrı'ya ulaşmaya çalışan ruhun nihayetsiz çabasına vurgu yapar.

Tanrı sonsuz bir varlıktır ve Tanrı'yı bilme arzusu da sonsuzdur. Tanrı'ya daha yakın olma süreci fiziksel ölümle bitmez, bilakis sonsuza kadar sürer.²⁶⁶ Bu

²⁶² Harvanek, *Gregory of Nyssa*, s.795.

²⁶³ Srawley, *Cappadocian Theology*, s.214.

²⁶⁴ Ross, <http://www.iep.utm.edu/gregoryn>, s.y.

²⁶⁵ Quasten, *Patrology*, s.256.

²⁶⁶ Ross, <http://www.iep.utm.edu/gregoryn>, s.y.

bağlamda bir Hıristiyan da hiçbir zaman Tanrı'ya tam olarak yaklaşamaz. Ölüm de bu hakikati değiştiremez. Ölüm bu yolda sadece bir merhaledir. Ölen biri Tanrı'ya ulaşma yolunda sadece usul değiştirmiştir.

Tanrı mutlak iyi ve her türlü iyiliğin ve mükemmelliğin kaynağıdır. Kâinattaki her şey onun katıksız iyiliğinden bir parça taşır. Tanrı'ya en çok benzeyen insan ruhu tanrısal iyiliğin en yoğun olduğu birimdir. Ruh daima yükselerek yüce olana ulaşmak ister. Gregory'nin ruhun tekâmülü doktrininin ve asketik tavsiyelerinin merkezi ruhun yükselmesidir. Uzlet, riyazet gibi asketik yöntemlerle terbiye edilen ruh mutlak iyide fani olmak ister. Mükemmelliğin hedeflendiği bu kutlu yolda ruhun mûtat olarak merteye alması beklenir. Yani asketik hayatı tercih eden bir ruh tanrısal öze adım adım yaklaşmaktadır. Ruhun mertebesi arttıkça aslına daha çok yaklaşacak ve Tanrı'ya daha çok benzeyecektir. Tanrı'da fani olmayı öngören bu düşünce insanın dünyada neyi nasıl yapacağını da cevabını verir.²⁶⁷

Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, Gregory'nin asketik düşüncesini ruhun tekâmülü doktrinini dikkate almadan değerlendirmek eksik olur. Ona göre asketik hayatı tercih etmiş inançlı bir Hıristiyan ruhunu mükemmelleştirmeyi gaye edinmeli, Tanrı'nın rızasına nail olmalıdır.

3.3.3 Ruhunu Arındırmak için Asketik Uygulamalar elzemdir.

Nyssalı Gregory ruhun tekâmülü üzerinde uzun uzadıya dururken bunun keyfiyetini de tarif eder. Ona göre manevi kirlilerle aslından uzaklaşmış ruhun temizlenmesi gerekmektedir. Tanrı'ya benzemek isteyen kişi, ruhunu arındırmalıdır. Ruhunu tezkiye etmenin yolu ise asketik uygulamalardan geçer.

Gregory'nin kurtuluş için tek çıkar yolun asketik hayat olduğuna dair yaptığı yorumların çıkış noktasında yine onun düalist bakış açısını görürüz. Tanrı'nın suretinde yaratılmak insana bahşedilmiş bir hediyedir. İnsan bu hediyeği kaybetmiştir. Bunu kendi çabalarıyla yeniden elde etmesi de mümkün görünmemektedir. Bu ancak ilahi lütufla mümkün olur.²⁶⁸ İlahi lütfu kazanmanın yolu ise mâlayânî şeylere sırt

²⁶⁷ Gregory, *On Perfection*, s.98.

²⁶⁸ Lucas, *Brill Dictionary*, s.774.

çevirmekten ve bedenden kurtulup ruhta özgür olmaktan geçer. Ruhü özgürleştirmek için bedenle mücadele zaruridir. Hıristiyan birey ruhunu özgürleştirmeli ve bu dönüşümü kendi içinde yaşamalıdır.

Ruhu mükemmelleştirmenin ve ilâhi inayete mazhar olmanın ehemmiyetine vurgu yapan Aziz Gregory bunu gerçekleştirmek için bir reçete sunmaktadır. Ona göre bunun tek yolu asketik hayatı benimsemekten geçer. İnsan dünyalık hırslarından, beklentilerinden, heveslerinden vazgeçmelidir. Sahip olduğu bütün kötü hasletlerden kurtulmalıdır. Yaratılıştan insanda var olan fakat atıl halde bulunan iyi hasletleri faal hale getirmelidir. Bunun için İncil'in yolu tutulmalıdır.

“Bize Babamızı taklit etmemizi söyleyen biri bizden dünyevi hırslarımızdan vazgeçmemizi istiyordur. İnsanda şeytanın tohumunu attığı birçok kötü haslet vardır. Gökteki hayata ulaşmak için gerekli olan şey yer değiştirmek değil, doğru tercihleri yapmaktır. Tıpkı İncil’de dendiği gibi “Yeryüzündeki hazinelerimize güvenmeyin. Gökteki hazinelerimize güvenin. Yerdeki hazineler tükenir, göktekiler bakidir.”²⁶⁹

Gregory’ye göre insanın dünya hayatından vazgeçmeden ahiret yurdunu kazanması mümkün değildir. Dünyadan ferâgat etmeden ruh merteye almaz. Hem dünyevi zevklerden kâim almak hem de ruhun tekâmül etmesi mümkün değildir.

“Kendini dünyaya adayan bir adam kalbini Tanrı sevgisiyle dolduramaz. Hukuk kurallarıyla mücadele eden, para kazanma kaygısı yaşayan, dünyevi zevk ve hırsların peşinde koşan biri için bu imkânsızdır. Bütün kalbiyle Tanrı’yı sevmesi gereken kişi kalbini dünya ve Tanrı için bölerek kullanamaz. Tanrı’nın hakkı olan sevgiyi Tanrı’dan çalıp dünyaya veremez.”²⁷⁰

Gregory bedensel zevklerin tamamına sırt çevirmenin asketik hayatın olmazsa olmazı olduğunu belirtir. Bir keşiş hem kutsal kitabın yasakladığı şeylerden uzak durmalı hem de bir adım öteye giderek vücuduna zevk veren her türlü hazdan kaçınmalıdır. Bunların başında cinsel perhiz gelir. Bütün cinsel zevklerden kaçınması gereken bir keşiş, ihtiyacından fazla yememelidir, uyumamalıdır. Çok konuşmamalı,

²⁶⁹ Matta, 6.19, Gregory, *On What It Means To Call Oneself A Christian*, s.88.

²⁷⁰ Gregory, *On Virginitiy*, s.65.

gülmemeli, öfkelenmemelidir. Kendi nefsinin ezmek için her türlü kötü muameleye ve hizmete rıza göstermelidir. Bu hizmet ailenin ve halkın hizmetini görmek olabileceği gibi, manastırın ve manastırdaki kardeşlerin hizmetini görmek şeklinde de olabilir. Kişi mümkün olduğunca bedenini ve nefsanî isteklerini öldürmelidir ki ruh tekâmül edebilsin. Bedensel ağırlıklardan kurtulan ruh, ancak bu yolla hafifler.²⁷¹

Ruhunu arındırmaya azmeden kişi bu yolda kararlı olmalıdır. Dünyalık zevklerin hepsine birden sırtını dönmelidir. Yoksa herhangi bir hazzı duyulan zaaf insanın tekrardan şeytanın oyununa gelmesine ve kazandığı her şeyi kaybetmesine neden olabilir.

“Bedensel zevklerin, midesini doyurmanın, nefsinin tatmin etmenin peşine düşen insanlar ruhlarını Tanrı’dan uzaklaştırdıklarını bilmelidirler. Bu kişiler ve bunları seven herkes Kutsal Kitap’a göre karanlıktadır. Şeytani hırslar, gem vurulamayan tutkular, boş zafere duyulan iştihak insanoğlunda her zaman vardır. Bunlar zincir halindedir. Herhangi birinin ruhtan içeri sızması diğerlerini de beraberinde getirir. Birçok kötü haslet birbirini sürükler, bunlar kötü amellere yol açar. Ancak cehennemde nihayet bulur. Hakikat bizi özgür kılmadıysa biz şeytanın köleleriyiz demektir. Arzularına gem vurmayan kişi yağmur sularıyla fırtınalarla kabarıp taşan kararsız bir nehre benzer. Bu nehir en sonunda bütün setleri yıkar ve kendine de başkalarına da zarar verir. İşte şeytanın kölesi olmak da böyle bir şeydir. Ancak bu esareten kurtulan kişi düşmanın dişlerinden kurtulmuş gibi olur. Yılanın avı olmaktan kurtulan kimse ahlak kanatlarını takmış bir serçe misali gibidir.”²⁷²

Ruhunu terbiye etmeye cehd etmiş bir kimse bu konuda tavizsiz olmalıdır ve arzularının tahakkümüne girmekten kaçınmalıdır. Şeytanın her daim pusuda beklediğini bilerek şeytanın saldırılarına karşı hazırlıklı olmalıdır.

“Bunun için de bedeni zevklerden uzak durması şarttır. Bedenini lezzet veren her türlü şeye kapamalıdır. Filozoflar bununla ilgili olarak içeri giren suyun her tarafa yayılabileceği misalini vermişlerdir. Hakeza zevk ruha bir kere sızdı mı ruhun tamamını ele geçirmesi işten bile değildir. Bunu gaye edinmiş, ruhunu hikmete açmış bir kimse hiçbir zaman ruhuna bu çeşit

²⁷¹ Gregory, *On What It Means To Call Oneself A Christian*, s.89.

²⁷² Gregory, *On Virginity*, s.24.

zevklerin sızmasına izin vermemeli ve bu hususta titiz olmalıdır. Zevkler yeme ve içme ile ilgili olduğundan bunlardan da mümkün oldukça uzak durmalıdır. Dizginleri zevk hissini eline veren ve kontrolünü kaybeden kimse arzularının esiri olur.”²⁷³

Gregory, asketik hayatı tarif ederken mistik ifadelerden faydalanır. Dünyalık zevklerden yüz çeviren kişiye manevî tatmin kapısı açılır. Kişi ibadetlerde o güne kadar yaşamadığı manevi doyumunu yaşar. Tanrı yolunda attığı her bir adım ona ayrı bir mutluluk yaşatır. Gregory’ye göre kişinin riyazetten aldığı manevî zevkleri tarif etmesi mümkün değildir. Dünyalık şeylerden alınmayan bu zevkler dünyaya ait kelimelerle ifade edilemezler. Bu bir lezzettir, ancak tadan bilir. O, manevî terbiyeden geçmiş, ruhunu tezkiye etmiş bir keşişin asketik hayattan aldığı hazları anlatırken kelimelerin kifayetsiz kalacağını söyler.²⁷⁴

Nefsinin isteklerine boyun eğmeyen kişi kâinata mevcut olan fakat herkesin göremediği güzellikleri keşfeder. Gregory bu güzelliklerin baş gözüyle görülemediğini, ancak riyazet uygulamalarıyla gönül gözü açılmış kişilerin görebileceğini söyler. Bu kişinin gözünde artık perdeler kalkar ve kâinatın sırları o kimseye ayan olur.

“Ruhunu terbiye etmiş kimseler ise baktıkları zaman yalnızca baş gözleriyle görmezler. Gönül gözleriyle eşyanın hakikatini görürler. Vücutta görülen şeylerden hariç sezgiyle bilinen diğer şeyleri de görürler. Güzel olan tabiatı itibarıyla güzeldir ve o kişi bunu gözüyle değil kalp gözüyle görür. Yayıdığı manevi hava sebebiyle güzellik o gözle bakan kimselerce görülebilir. Ruhunun gözünü arındıran kimse böyle şeyleri görmeye muktedirdir. Hakiki güzelliği gören gözler bundan sonra bu güzelliğin dışındaki her şeye kör olur. İnsanların birçoğu sıradan bir akla sahip olduğu için bu güzelliği görmeleri çok zordur. Benim de bu güzelliği anlatmam aynı şekilde zordur. Güzelle güzel olmayı ayırmak için terbiye edilmiş bir ruha ihtiyaç vardır. Bazı insanlar bedensel aşk batağına düşer, diğerleri fani şeylerin peşindedir; kimisi gurur, zafer ve güç gibi güzelliklerin cazibesine kapılır. Sanatla ve sevginin diğer çeşitleriyle ilgilenenler de vardır. Bizim hayranlığımız gökyüzünün cennetlerine ya da ışıklı yollarına ya da diğer zahirdeki güzelliklere değildir. Biz cennette anlatılan güzelliğin arzusunu peşindeyiz. Ruh ancak böyle bir arzuyla yükselir ve diğer bütün önemsiz şeylerden sıyrılır. Güzel olanı fark

²⁷³ Gregory, *On Virginity*, s.67.

²⁷⁴ Gregory, *On Virginity*, s.67.

edebilmek için güzel bir tabiata sahip olmak gerekir. Çapaklardan temizlenen bir gözün etrafındaki şeyleri daha parlak görmeye başlaması gibi, terbiye edilmiş bir ruh da Tanrı'nın ışığını görmeye başlar.”²⁷⁵

Gregory riyazeti seçmiş bir münzevinin bu yolda sebat etmesi gerektiğini söyler. Meşakkatlerle dolu bu yol üzerinde çeşitli tuzaklar vardır. Şeytan her vesileyle insana yaklaşip onu yoldan çıkarmaya çalışır. Tanrı'ya ulaşmak gibi kutlu bir gayeye sahipken bu amaçtan asla vazgeçilmemelidir. Bu konudaki niyet insanın aklından çıkmamalıdır. Yapılmakta olan iş ne kadar kutsal olursa olsun yarım bırakıldığı takdirde onca çabanın da hiçbir kıymeti olmaz. Sağlam adımlarla yürünmeli, kimi zaman düşülmeli kimi zaman kalkılmalı fakat asla bu yoldan dönmemelidir.

“Ruhumuzun tamamını habis şeylerden korumalıyız. Nasıl ki bir asker vücudunun sadece birkaç bölümünü değil tamamını saldırılardan korursa aynı şekilde biz de ruhumuzun tamamını her türlü bozulmaya karşı korumalıyız. İncil bir kule yapmaya girişen fakat yaptığı işi yarım bırakan adamın gülünçlüğünden bahseder. Kişi başladığı işi bitirmediği sürece bütün çabası sonuçsuz kalır. Altından yapılmış tuğlalar bile kullansa, kule bitmediyse ortada bir şey yok demektir. Aynı şekilde ruhunu temizlemeyi gaye edinmiş kişi bu işi ruhun sadece belirli kısımlarını temizlemek suretiyle muvaffak olamaz. Tanrı'nın bize bahsettiği kabiliyetleri ruhumuzu temizlemek ve Tanrı'nın arzu ettiği biçimde kullanmak gerekir. Ruh her türlü öfkeden, nefretten sakınılmalıdır. Kapıyı bekleyen köpekler nasıl hırsızların ve düşmanların kapıdan girmesine izin vermezse, bu türlü kötü hasletlerin ruha girmesine müsaade edilmemelidir. Ruha nüfuz edip ruhtaki faziletleri, cevherleri çalmaya ve ruhu mahvetmeye çalışanlara göz açtırılmamalıdır. Bunu sağlamanın yollarından biri de etrafındakileri razı edecek şekilde iyi ahlaklı olarak yaşamaktır.”²⁷⁶

Gregory, her fırsatta ruhu asketik yöntemlerle terbiye etmenin lüzumundan bahsederken bunun nasıl yapılacağıyla ilgili de yol göstermiştir ve asketikleri bu konuda dikkatli olmaya çağırmıştır. Ona göre şeytan insanın boş anını kollar ve ruhu ele geçirmeye çalışır. Bir asketik her an tetikte olmalı, şeytanın ve dünyanın hilelerine kanmamalıdır. Bunun için asketizm yolunda kararlı adımlarla yürümelidir. Asketik

²⁷⁵ Gregory, *On Virginitiy*, s.39.

²⁷⁶Gregory, *On Virginitiy*, s.59.

tecrübeler yalnız başına yaşanmamalı, belli bir sistem dâhilinde hareket edilmelidir. Gregory'nin asketizminin alt yapısını oluşturan bekâret mefhumu burada ilk karşımıza çıkan kavramdır.

3.3.4 Asketik Disiplinin Başında Bekâret Gelir

Nyssalı Gregory için bekâret onun asketik düşüncesiyle iç içe geçmiş merkezi bir kavramdır. Kurtuluş için asketizmi elzem gören Gregory, asketizm için de bekâretin lüzumuna inanır.²⁷⁷

Aziz Gregory'nin asketizm düşüncesi çoğunlukla bekâret düşüncesiyle ilişkilidir. O bekâret dediği zaman ekseriyetle asketizmi kasteder. Onun eserlerinde zaman zaman bu iki kelime birbirinin yerine kullanılır. Bu sebeple onun asketizm anlayışını irdelerken bekâret mefhumuna yüklediği anlama temas etmeyi uygun gördük.

Çok yönlü bir teolog olan Gregory, Hıristiyan düşünce dünyasında derin etkiler bırakmıştır. Bunu yaparken kavramları alışılmışın dışında farklı bağlamlarda kullanmıştır. Felsefi kavramları Hıristiyanlaştırdığı gibi teolojik kavramları asketizmin pratikleriyle eşleştirmiştir. Farklı kavramları aynı anlam örgüsü içinde kullanarak yeni düşünceler inşa etmiştir. Bekâret kavramı onun bu şekilde ele aldığı kilit kelimelerden biridir.²⁷⁸ Gregory'ye gelene kadar bekâret cinsel hayattan kaçınmak manasında kullanılırken Gregory bu kelimeyi ruhu kötülüklerden ve günahlardan sakınmak şeklinde anlamlandırmıştır.²⁷⁹ Bedenle alakalı olan bekâretin manasına ruhun bekâreti anlayışını ilave etmiştir. Böylece Gregory'nin terminolojisinde bekâret, bedenle beraber ruhla da irtibatlı bir kavram haline gelmiştir.²⁸⁰

Aziz Gregory için bekâret bedensel ahlakın ötesindedir. O, bekâreti ruhla ilişkilendirdiği gibi bütün bir ahlak felsefesini de bekâret kelimesi ekseninde şekillendirmiştir. Ruhun tekâmülünde ahlak ve faziletler büyük rol oynar. Ruhun

²⁷⁷ Nyssalı Gregory'nin bekâret mefhumundan daha önce bahsetmiştik Bu sebeple onun asketizm anlayışını değerlendirdiğimiz bu bölümde onun anlayışında bekâret kavramını asketizmle beraber ele almayı uygun gördük.

²⁷⁸ Lucas, *Brill Dictionary*, s.775.

²⁷⁹ Cloke, s.89.

²⁸⁰ Lucas, *Brill Dictionary*, s.775.

tekâmülü sürecinde insanın ruhunda faal hale getirmesi gereken birçok fazilet vardır. Tanrı'nın mükemmel tabiatını taklit etmeye çalışan bir asketik bu süreçte doğruluk, iyi ahlak, tevazu, paylaşmak, sabır, metanet gibi birçok fazileti ruhunda birer birer aktif hale getirmelidir.²⁸¹

Gregory, bütün faziletleri bekâretle beraber ele alır. Ona göre bu faziletlerin keşişim ve zirve noktası bekârettir. İyi bir Hıristiyan, bu faziletlerin tamamının ruhunda hâkim olması durumunda ruhun bekâretini elde eder.²⁸²

Gregory, bekâreti kimi zaman iffet kelimesini de kapsayacak şekilde Tanrı'yla, teolojiyle, kristolojiyle, tarih ve ahlak felsefesiyle ilişkilendirerek ele alır. Onun için iffet bedensel hazları ifade eden bir kavramdan çok daha fazlasıdır. Gregory'ye göre bekâret en temel manada iffet ve kendini Tanrı'ya adamak demektir.²⁸³

Gregory bekâreti bir yaşam tarzı olarak sunar. Bedensel bekâretle beraber ruhun bekâretini ele alarak bunun Tanrı'nın ilahi tabiatını taklit etmek manasına geldiğini söyler. Kişi içsel bekâretini muhafaza ederek Tanrı'yı taklit edebilir ve orijinal suretine geri döner. Tanrı'yla birleşmek ve Mesih'i taklit bu yolla olur.²⁸⁴

Bekâret yalnızca bedenle alakalı değildir. Kişi bedensel bekâretini muhafaza ederek ruhun bekâretini elde eder. Kişiden sadır olan bütün fiiller bekâretle uyum içinde olmalıdır, zira Tanrı'yla benzerlik kurmanın yolu bekâreti ruhta hâkim kılmaktan geçer.

Gregory, bekâreti teolojik boyutta da ele alarak tanrısal unsurların bekâretine vurgu yapar. O bekâretin yüceliği karşısında hayranlığını gizleyemez. Mesih'in bâkire bir babadan ve bâkire bir anadan dünyaya gelmesi başlı başına bir mucizedir. Bu doğum tamamen gizem içerir. Mesih'in de bâkire olması bekâretin ne derece önemli bir erdem olduğunu gösterir.

“Kusursuz olan Baba'yla bağlantılı olarak ele alınan bu ilahi lütfun yüceliğini tanıyabilmek için aklımızın bütün

²⁸¹ Gregory, *On What It Means To Call Oneself A Christian*, s.86.

²⁸² Gregory, *On Virginity*, s.59.

²⁸³ Lucas, *Brill Dictionary*, s. 779.

²⁸⁴ Lucas, *Brill Dictionary*, s. 779.

imkânlarını seferber etmeliyiz. Aslında oğlu olan bir babada bekâreti aramak bir paradokstur. O oğul tutkudan arınmış bir şekilde meydana gelmiştir. Bekâret, mükemmeliyetin kaynağı olan Baba Tanrı vasıtasıyla anlaşılabilir. Semavi Baba saflıkla ve tutkudan arınmışlıkla ışıldar. Ve Oğul bekâret vasıtasıyla ortaya çıkar ve bu da bir paradokstur. Bekâret Kutsal Ruh'un bozulmamış saflığı ve doğallığında da aynı vesileyle algılanır.”²⁸⁵

“Bekâret, ilahi tabiatın istisnâî ve çok ayrıcalıklı bir parçasıdır. Bekâret (ilahi tabiata ait olmakla beraber), bütün bedeni et ve kandan müteşekkil aciz insana Tanrı'nın lütfu sayesinde verilmiştir. Fıtratı gereği tutkularının esiri olarak cennetten düşen insanoğluna eski yerini alabilmesi için, ona elinden tutarmışçasına rehberlik yapması ve yücelerde olan şeyleri tekrardan hayal edebilmesi için verilmiş bir şanstır. Bu sebeple Efendimiz İsa Mesih'in mükemmelliğın kaynağı olduğunu düşünüyorum. Dünyaya evlilik vasıtasıyla gelmemesi de bunun göstergesidir. Onun ilahi bir varlık olmasına rağmen insan olarak dünyaya gelmesi büyük bir gizem arz ediyordu. O bu yolla bize gizemi gösterdi. Buna göre bekâret, saf bir varlık kazanmak ve Tanrı'yla bir olabilmek için kendi başına yeterlidir. Fakat bir insan kendini etin tutkusundan tamamen arındırmazsa yalnızca saflık yeterli gelmez”²⁸⁶

Gregory'ye göre Meryem'in bâkire doğum yapması hem bir mucizedir, hem de bütün bakireler için bir müjdedir. Sıradan bir fani olarak Meryem bekâret vasıtasıyla Tanrı'nın anası olma payesine erişebiliyorsa, ruhunu ve bedenini bekâretle terbiye etmeye çalışan diğer bakireler de Mesih'le dolabilir; Mesih'i bütün zerreleriyle hissedebilirler.

“Lekesiz, el değmemiş Meryem'de bedensel olarak ne olmuştur da ilahi ışık onun bekâreti vasıtasıyla dışarı taşıp Mesih'e dolmuştur. Ayrıca Bakire Meryem manevi olarak İsa'yı doğuran her ruhun yanında yer almıştır. Tanrı bedensel varlığı daha fazla etkilemez. Korintoslulara 2. Mektupta denildiği gibi (5:16): Biz Mesih'i daha fazla beden yoluyla bilemeyiz. Bu nedenle, biz artık kimseyi insan ölçülerine göre tanımıyoruz. Mesih'i bu ölçülere göre tanıdıksa da artık öyle tanımıyoruz”²⁸⁷

²⁸⁵ Gregory, *On Virginity*, s.11.

²⁸⁶ Gregory, *On Virginity*, s.10.

²⁸⁷ Gregory, *On Virginity*, s.12, Korintoslulara Mektup 2:5.16

Gregory'nin fikriyatına göre Tanrı'nın bâkire olduğunu söylediğimizde göklerin de bakire olduğunu söyleriz. Bekâret, ruhlar âleminde tam bir varlık gösterir. Tanrının keliması da bakiredir. Bekâret olmadan ilahi hayata erişmek mümkün değildir.

Gregory bekâreti, ruhun temizliği ve arınması için esas fazilet olarak görür. Manastır yaşamını hayat tarzı olarak benimsemiş bir kimse arınabilmek için bedenini bekârete uygun hale getirmelidir. Evlilikle beraber gelen cinsel hayat ve diğer bedensel hazlar bekârete ulaşmayı gaye edinmiş bir ruhta barınmazlar. Ruhun tekâmülü için beden arzuladığı evliliğe sırt dönülmeli, tavizsiz bir şekilde bakire hayat benimsenmelidir.²⁸⁸

Gregory'nin bekâretle ilgili ortaya koyduğu düşünceler onun evlilik müessesesine karşı tutumunu da belirler. Evlilikle ilgili düşüncelerine *On Virginité*'nin 3, 4, 7 ve 13. bölümlerinde yer verir. Bekârete methiye niteliğindeki bu kitapta evlilikle ilgili eleştirilere geniş yer ayrılmıştır. Her ne kadar evliliği tamamen reddetmese ve tabiatın bizatihi evliliği müdafaa ettiğini söylese de evliliği katı bir şekilde eleştirir. Bir taraftan evliliğin ilâhi bir kutsama olduğunu belirtirken diğer taraftan evliliğin meşakkatlerinden dem vurur.²⁸⁹

Evliliğe karşı çıkan bir kısım Maniheist ve Düalist grupları hedefe oturtan Gregory, onların ahlak denilen şeyin ifrat ve tefritin ortasında durmak demek olduğunu anlamadıklarını söyler. O, evliliğin meşgaleleriyle Tanrı'yı unutmakla evliliğe tamamen karşı çıkıp nesli sürdürmeyi reddetmenin iki aşırı uç olduğunu belirtir. Evliliğe karşı gelenlerin sakramentler doktrinine de karşı geldiğini söyler. Kişi Tanrı'yla bir olmayı ve ilahi hakikatleri arzuluyorsa, bu yolda devam etmeli, ama evliliğin de hakkını vermelidir. Bu çok zor bir seçimdir. İkisinin de hakkını vermek imkânsıza yakındır.²⁹⁰

Gregory evliliği sürdürüp Tanrı'nın arzu ettiği yolda yürümenin imkân dâhilinde olduğunu İshak'ın Rebeka'yla evlenmesi örneğiyle açıklar. İshak bir evlilik gerçekleştirmiştir, fakat bunu yaşlı geçtikten sonra soyu devam etsin diye yapmıştır. O

²⁸⁸ Gregory, *On Virginité*, s.21.

²⁸⁹ Gregory, *On Virginité*, s.47.

²⁹⁰ Gregory, *On Virginité*, s.49.

halde bu evlilikte tutku yoktur. Gregory, içinde tutku barındırmayan bu çeşit bir evliliğe karşı değildir.²⁹¹

Aziz Gregory, söylem olarak evliliğe görünürde karşı çıkmasa da evliliğe karşı bekâreti her zaman savunmuştur. Asketizmle evliliğin beraber yürümeyeceğini sık sık dile getirmiştir. Bekâreti tavsiye ederken evliliğin iyi yönlerine ve insanda sebep olduğu güzel duygulara kısaca temas ettikten sonra, evlilik sebebiyle insanların yaşadığı sıkıntıları uzun uzun anlatmaya başlar. Bu haliyle sanki evliliği tamamen yok saymamakta; mamafih onaylamaya da bir türlü yanaşmamaktadır. Zahirde evliliğin önemini kabul etse de arka planda evliliği yerden yere vurur. Ona göre günahla alakalı her dikenin kökü evliliktedir.²⁹²

“...Bir taraftan çocuğun doğum anı yaşanırken bu sadece çocuğun doğumu değildir. Ölümün varlığı ve düşüncesiyle beraber annenin ölümü de ihtimal dâhilindedir. Anne doğum esnasında ölse yaşanacakları bunları duyan her kalbe sıkıntı verir. Çocuğun doğmasıyla mutluluğu tatmayı bekleyen herkes annenin ölümüyle bir felaketle karşılaşır. Beklenen hayırların hiçbiri tadılmaz, neşe matemle takas edilir... Ev düşman gibi akrabalarla dolar. Gelin odası, ölümlü dolmuş bir türbeye dönüşür. Evi hissiz zikirler ve ıslak eller, artık ölmüş bir annenin hatırası, evliliği tavsiye edenlere lanetler, evliliğin önüne geçmeyen arkadaşlara şikâyetlerle dolar taşar. Bunların olmasına ya da olmamasına sebep oldukları gerekçesiyle ebeveynlere ateş püskürülür... Çoğunlukla her şey bittikten, bu acı trajedi sona erdikten sonra yalnız kalan kişi bu felaketle beraber yaşayacak gücü kendinde bulamaz... Anneye bir şey olmasa bu sefer ebeveynleri ya çocuğa bir şey olursa endişesi sarar. Bunlar ebeveynlerin ikisi tarafından paylaşılan ortak hislerdir. Kadının korkularından ise hiç bahsetmedik. Herkes tarafından tahmin edilen hamileliğin meşakkati, doğum tehlikeleri, çocuk terbiyesinin ince dengesi ve çocuğun sebep olduğu özel kalp kırıklıklarından bahsetmiyorum. Kadın, anneliği bir seferden fazla tatmışsa onun ruhu her çocuğunda bir kez daha bölünür. Öyle ki kadın kendi varlığını duyumsayamaz olur. Hepimizin bu kadar iyi bildiği bu şeyler nasıl göz ardı edilebilir... Gelini ele alacak olursak zavallı gelinin daha çok genç olduğunu, bir adamın karısı haline geldiğini, körpecik bedeninin arzulandığını, utancı sebebiyle kaçmak istediğini ve buna benzer ne varsa hepsine maruz kaldığını

²⁹¹ Gregory, *On Virginity*, s.25.

²⁹² Gregory, *On Virginity*, s.21.

düşünelim. Evlendikten sonra kadının yaşadığı duygularının incitilmesi, gördüğü muamele sonucu kendini öldürmeyi düşünen kadınlar ve annesi ölen öksüz çocuklar da görülmemiş şeyler değildir. Yahut kocası ölen bir kadının hayatta çektiği sıkıntılar herkesçe malumdur. Çocuklar varsa bu yetimlerin bakımını düşünmek zorunda olan kadın, çocuk yoksa eşiyle yaşadığı güzel şeyleri ona hatırlatacak tek bir yadigârın dahi olmamasının verdiği kalp sızısını yaşar. Bunlar düşünülürken her ikisi de birbirinden kötüdür... Dulluğun diğer kötü yanlarını burada anlatmıyorum. Onları tek tek kim sayabilir ki? Düşmanlar, akrabalar, dulun ırzına göz dikenler, dulun evine göz dikenler, kibirli hizmetkârlar ve bunun gibi yüzlerce meşakkatli durum vardır. Birçok kadın bu türden talihsizlikler yüzünden hayatında ikinci kez olmak üzere bu şeytani tuzağa düşer ve yeniden evlenir. Kendilerine gülünmesine, alay edilmesine daha fazla tahammül edemez ve evlenirler. Bir kısmı da yaşadıklarını hatıra getirerek böyle bir hata yapmaktan kaçınır. Toplumsal hayatın olumsuz yönlerini öğrenmek istiyorsan bunları bizzat tecrübe eden kimsenin söylediklerine kulak ver. Başlangıçtan itibaren bekâreti tercih eden kimseler ne kutludur, bazı şeyleri talihsiz tecrübelerle öğrenmek zorunda değildirler. Bekâret insanı her türlü dünyevi sıkıntıdan azade kılar. Bakire kişi ne dulluğa ne yetimliğe ağlar. Onun refiki her zaman mükemmel, el değmemiş kutsal gelindir. Evi her zaman onundur. Evin efendisi her zaman evde hazır ve nâzırdır. Terk edilme korkusu olmaz. Ölüm ise bir ayrılık değil kavuşmadır.”²⁹³

Gregory'nin evliliğe karşı bu yaklaşımı esasında bekârete teşviktir. Zahirde evliliğe karşı çıkmamakla onun yazılarının satır aralarında evliliğe hiçbir açık kapı bırakmamaktadır. Nyssalı Gregory, asketik hayatla evliliğin kesinlikle bir arada yürütülemeyeceğini defalarca vurgular. Ona göre dünyadan el etek çekmeye niyetlenen, nefisin terbiye etmek isteyen biri ruhunun arınması için bedenen bekâreti tercih etmelidir.

3.4 Nyssalı Gregory'nin Asketizm Anlayışının Pratik Yönü

Çalışmamızda ekseriyetle Gregory'nin riyazet anlayışının teorik yönüne ağırlık verdik. Bunun sebebi Nyssalı Aziz Gregory'nin eserlerinde manastır hayatının pratiklerine dair herhangi bir tavsiye ya da görüş bildirmemiş olmasıdır. Bu konuda oldukça yüzeysel birkaç ifade dışında hemen hemen hiçbir şey söylemez.

²⁹³ Gregory, *On Virginity*, s.19.

Aziz Gregory'nin bu tavrının arkasında yatan sebep ise Gregory'yi asketizm fikirlerinin oluşmasında tesiri büyük olan ağabeyi Basileus'un konuyla ilgili yeterince çalışma yapmış olması olabilir. Gregory'nin riyazeti teorik olarak teşvik ettiği noktadan sonra sözü Basileus alır. Basileus, manastır hayatının pratiklerini detaylarıyla anlatır. Gregory'ye ise ağabeyinin fikirlerine katılmak düşer. Gregory bu konuda adeta kalem oynatmaz. Çünkü ağabeyi Basileus'un bu konuya tafsilatlı bir şekilde ele aldığı *Rules* kitabına ekleyecek bir şeyi yoktur. Onun asketik hayatın pratiklerine dair düşüncelerine ağabeyi kanalıyla ulaşırız.

Bu bölümde Gregory'nin asketik hayatın pratik yönü olan manastırcılıkla ilgili düşüncelerini ağabeyi Basileus'un manastırcılık anlayışı üzerinden giderek ele alacağız. Nitekim kendisi, ağabeyi Basileus'un bu konuyla ilgili, asketıklere yönelik *Rules* isimli kitabının her türlü açıklamayı barındırdığını ima eder. Gregory ve Basileus bu konuda elbirliğiyle çalışmışlardır ve iki kardeş bir manastır sistemi oluşturmak niyetiyle çıktıkları bu yolda iş bölümü yapmışlardır. Gregory asketizmin teorik altyapısını oluştururken²⁹⁴; ağabeyi Basileus da manastır hayatının pratik yönünü şekillendirmeye çalışmıştır. Onların dayanışma içinde faaliyet göstermelerinin en önemli sebebi muhtelif manastırcılık anlayışları içinde öne çıkıp kalıcı hale gelmek istemeleriydi.

Basil ve Gregory'nin canla başla bir manastır sistemi oluşturmaya çalıştığı dönemde Anadolu coğrafyasında farklı manastır anlayışlarının olduğunu bilmekteyiz. Bunlardan bazılarının sırf kadın, bazılarının sırf erkek cemaatleri olduğu bazılarınsa bir çeşit anlaşmalı evliliklerle kurulmuş kadın-erkek toplulukları olduğundan daha önce bahsetmiştik. Cemaatin mensupları bakımından farklılıklar olabildiği gibi teolojik çekişmelerin hararetle devam ettiği bu devirde farklı itikadi grupların başını çektiği manastır modelleri de vardı. Mesela Basileus'un yakın arkadaşı Eustathius, Aryüsçü bir din adamıydı. Aryüsçülüğün bayraktarlığını yapan Eustathius'un manastır faaliyetleri tüm Anadolu'ya yayılmıştı.²⁹⁵

Eustathius gibi bir rehber etrafında toplanmış manastır cemaatleri olduğu gibi Messelianlar gibi bir rehber ihtiyacı duymayan anarşik münzevi gruplar da vardır.

²⁹⁴ Keenan, *Ascetical Doctrine of Gregory*, s.175.

²⁹⁵ Brown, *The Body And Society*, s.288.

Manastır uygulamalarıyla ilgili farklılıklar da sürüp gitmekteydi. Mesela kadınların manastır topluluğuna kabul edilip edilmemesiyle ilgili olarak her grubun farklı görüş ve uygulamaları mevcuttu. Eustathius'un kurduğu manastır düzeninde kadınlardan cinsiyet farklılıklarını en aza indirecek şekilde saçlarını tamamen kesmeleri ve erkek kıyafetleri giymeleri istenirdi. Buna karşı çıkan bir başka zümre Tanrı'nın kadınlar ve erkekleri birbirinden farklı yarattığını, dolayısıyla aradaki farkları silikleştirmenin Tanrı'nın rızasıyla örtüşmeyeceğini söylüyordu.²⁹⁶

Manastır yelpazesinin böylesine geniş olduğu bir ortamda Gregory ve Basil'in ikame etmeye çalıştığı manastır anlayışı varlık göstermek zorundaydı. Diğer manastır topluluklarına baskın çıkmaları, kendi düzenlerini kabul ettirmeleri gerekiyordu. Basileus'un çabalarının karşılığını aldığını söyleyebiliriz. Onun ve dolayısıyla Gregory'nin manastır anlayışı kendilerinden sonraki manastırlar için model oldu. Basileus'un manastır tecrübeleri Yeşilirmak yakınlarında katıldığı bir kardeşlik topluluğuna dayanır. O, mektuplarında mensup olduğu cemaatin gündelik yaşamından kesitler sunar.²⁹⁷

Kendi anlattıklarına göre, Basileus bu cemaatte kaldığı sürece gün içinde sık sık mezmurları okurdu. Gecelerini ibadet geçirir; kardeşlerin kalabileceği daha fazla hücre yapabilmek için ormanda çalışır, bahçede sebze yetiştirir, katı bir perhiz uygular. Sık sık oruç tutarak bu asketik cemaatin sadık üyeleri arasına girdi. Basileus aralarına katıldığında muhtemelen bu kardeşliğin mevcut bir düzeni, oturmuş kuralları vardı. Basileus, aralarına katıldıktan sonra mevcut kuralları formüle etti.²⁹⁸ Bu hayatı 6 sene tecrübe ettikten sonra kendi tecrübeleri ve düşünceleri doğrultusunda asketik yaşamın prensiplerini belirledi.²⁹⁹ Manastır hareketine yeni bir soluk veren; kendi idaresinde yaşayan keşişlerin manastır hayatını düzenleyen *Rules* isminde bir kitap kaleme aldı.

²⁹⁶ Brown, *The Body And Society*, s.288.

²⁹⁷ Keenan, *Ascetical Doctrine of Gregory*, s.177.

²⁹⁸ Elm, *Virgins of God*, s.66.

²⁹⁹ Keenan, *Ascetical Doctrine of Gregory*, s.175.

Kapadokyalı Basileus'un faaliyetleri kardeşi Nyssalı Gregory, arkadaşı Nazienzuslu Gregory gibi Kapadokyalı Babaların da katkılarıyla geniş bir coğrafyada kabul gördü. Anadoludaki manastır toplulukları için bir model oluşturdu. Öğrencileri mevcut asketizm anlayışlarına muteber bir yorum getiren Basileus'u Anadolu'daki manastırların kurucusu kabul ettiler.³⁰⁰

Basileus'un yaptığı en önemli işlerden biri asketik topluluklar oluşturmak ve asketizmin talimatlarını yazıya dökmekle ilgili süregelen karışıklığa bir son vermek olmuştur. Basileus, hem bir asketik topluluğun nasıl olması gerektiğini belirledi hem de bu konuda kurallar koyarak bir manastır şablonu geliştirdi. Gelecek nesillere belirlenmiş standartlar bırakmak maksadıyla böyle bir işe el atan Basileus'un Kapadokya ve Pontus'taki çabaları kısa zamanda karşılık bulmaya başladı. Koinia ismi verilen manastır toplulukları oluştu.³⁰¹ Onun kaleme aldığı kurallar ve manastır talimatnamesi Doğu ve Batı manastırlarında uygulandı.³⁰² Basileus, Anadolu'da asketizmin kurucusu olmamakla beraber bilinen manada asketizm modelini oluşturan isimdir.

Basileus, yakın dostu Nazienzuslu Gregory'ye yazdığı bir dizi mektubun ikincisinde manastırcılık adına yaptığı düzenlemelerin içeriğinden bahsederek onun manastır anlayışına dair temel bir metin sunar. Ona göre bireysel ve komünal olmak üzere iki şekilde manastırda inzivaya çekilmek mümkündür. O her iki seçeneği de ele alır ve bunların pratiğinden bahseder.³⁰³ Buna göre asketizm başlangıçta bireysel olarak yaşanmalıdır. Tavsiye edilen bu hal sonrasında komünal bir yaşam şekline geçilir.³⁰⁴

Basileus manastırcılık düzenlemelerini yaparken, Kutsal Kitap'ın ışığında bir rota oluşturur. Uyulacak kuralları ve yapılacak ibadetleri belirler. Bu ibadetlerin ilki güneş doğarken İncil'den pasajlar okuma şeklinde gerçekleştirilen ibadetler bütünüdür. İkincisi mutlak sessizlik, üçüncüsü yoğun olarak hissedilen kendini bir hiç olarak görme

³⁰⁰ Brown, *The Body And Society*, s.290.

³⁰¹ Koinia: Yunanca toplu yaşam anlamına gelen koinos bios ifadesinin manastırcılığa karşılık bulmuş halidir. Toplu halde yaşanan; belli kurallar içeren manastır tipini anlatmak için kullanılır. Baş, s.113.

³⁰² Elm, *Virgins of God*, s.61.

³⁰³ Elm, *Virgins Of God*, s.65.

³⁰⁴ Elm, *Virgins Of God*, s.66.

ve kendini yok sayma hissidir. Bu üç esasa göre yaşayan keşişler gözlerini yere indirirler, dış görünüşlerini önemsemezler.

Basileus bir münzevi için dünya nimetlerinin önemsizliğini vurgular. Ona göre kıyafet sadece örtünmeye ve vücudu soğuktan korumaya yarar. Saatlerce uyumaktan kaçınmak aynı zamanda nahoş rüyalar görmenin de önüne geçer. Gıda hayatta kalmaya yetecek kadar zaruri miktarda alınmalıdır. Ekmek su ve sebzeler şeklinde alınan gıdalar insan için yeterlidir.³⁰⁵

Basileus'a göre dünyevi bütün arzuların, endişelerin ve öfkelerin üstesinden ancak ilahi yardımla gelinebilir. Kişi bu alıştırmalarla ruhunda bir huzur iklimi tesis etmelidir. Tanrı'nın yardımının gelebilmesi için ruh ve beden buna hazır hale getirilmelidir.³⁰⁶

Basileus' un manastır anlayışında olmazsa olmazlardan biri de kişiye rehberlik edecek bir üstattır. İncil'deki "Aranızdan biri baş olsun; ama o hepsinin hizmetkârı olsun"³⁰⁷ emri uyarınca bir üstâda ihtiyaç vardır. Asketik hayatı disipline etmede rehberlik edecek böyle bir üstat olmazsa kişi doğru yoldan sapabilir.³⁰⁸ Basileus'un manastır düzeninde üstadın yokluğunda bir vekil keşiş üstadın görevini üstlenir. Bu vekil, manastırın ihtiyar heyetince seçilir. Bu heyetin yedek bir üstat seçmek dışında, genç üyeleri eğitmek, manastır kurallarını öğretmek gibi başka görevleri de vardı.³⁰⁹

Kuvvetle muhtemeldir ki Gregory yukarıda manastırcılığın uygulama alanına yönelik fikirlerini paylaştığımız ağabeyine tamamen katılmaktaydı. Bundan dolayı Gregory'nin yazdığı eserlerin hemen hemen hiçbirinde manastır hayatının nasıl yaşanacağına dair bir bilgiye rastlanmaz.

³⁰⁵ Elm, *Virgins Of God*, s.67.

³⁰⁶ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.131.

³⁰⁷ Markos 10, 44-45.

³⁰⁸ Elm, *Virgins Of God*, s.68.

³⁰⁹ Elm, *Virgins of God*, s.70.

Gregory, ne manastırda yaşayanların sayısından ve cinsiyetlerinden, ne onların yapacağı ibadetlerin özelliklerinden, ne de bir arada yaşayan münzevilerin uymaları gereken kurallardan bahseder. İnsanları uzlete davet eden Gregory bunun nasıl yapılacağı konusunda adeta sır küpüdür. Yalnızca *On The Christian Mode of Life* isimli eseri bu konuda bize oldukça belirsiz birkaç ipucu sunar. O, bu eseri keşişlerin ricası üzerine yazdığını ve bu eserle onlara bazı tavsiyelerde bulunduğunu bildirir.³¹⁰

Ağabeyinin *Rules* kitabıyla beraber mezkur eserinde Gregory'nin manastırcılıkla ilgili düşüncelerinin izini sürmek mümkündür. Gregory, bu yazıda keşişlere bazı tavsiyelerde bulunmuşsa da bunlar teferruata girmeyen genel tavsiyelerdir. Gregory bir arada yaşamaya niyetlenmiş keşişlere öncelikle sabrı ve sevgiyi tavsiye eder. Birbirini sevmeyen keşişlerin bu işi yürütemeyeceğinden bahseder. Gregory kendisinden yol göstermesini isteyen keşişlere ibadatlere devam etmelerini salık verir. Bir münzevi, gece-gündüz gözetmeksizin Tanrı'ya daima yakarmalıdır. Dik başlılık, inatçılık gibi şeytanın ruhta fitilini ateşlediği kötü hasletlerin de kardeşlerin arasını bozmaması gerektiğini söyler.

“...Fakat birbirleriyle ilahi bir kardeşlik; bir uhuvvet de kurulmalıdır. Aynı zamanda kişi kendi ruhunu da inkâr etmelidir. Kendi ruhunu inkâr etmek demek kendi arzusunun peşinden koşmamak demektir. Kendi arzusunu hiçe sayan kimse Tanrı'nın buyruğu altına girer. Bu kimse hem Tanrı'nın hem de diğer inananların hizmetkârıdır. Tanrı'nın hizmetine giren kimse hizmetten haz duyar. Kardeşlerinin hizmetini görmek ona kıvanç verir. Aranızda büyük olmak isteyen diğerlerinin hizmetkârı olsun.³¹¹ Bu hizmeti görürken hem maddi herhangi bir ücret talep edilmemeli hem de manevi olarak da herhangi bir paye, şan, şeref yahut onur beklenmemelidir. "Bunu sırf insanları hoşnut etmek isteyenler gibi, göze hoş görünmek için yapmayın. Mesih'in kulları olarak Tanrı'nın isteğini candan yerine getirin."(Efes 6.6) ...Tabii burada kardeşleri bazı tehlikeler beklemektedir. Unutulmamalıdır ki şeytan pusuda bekler. Şeytan, kardeşlerin hizmet anlayışı ile ilgili aralarına fitne sokmaya çalışır. Kul, şeytanın bu oyunlarına gelmemelidir. Bu manevi terbiyede nabza göre şerbet önemlidir. Her bünyenin ihtiyacı farklıdır. Herkesin manevi ihtiyacı, kalbinin ve ruhunun hastalığı birbirinden

³¹⁰ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.130.

³¹¹ Markos, 10.43.

farklıdır. Manevi hastalığı birbirinden farklı olan kimselere verilecek ilaçlar da tenevvü arz eder. Mesela kardeşlerine karşı nefret besleyen ve geçimsizce davranan birine nasihat gerekir. Onun devası budur. Kimisine daha ağır bir ilaç kimisine daha hafif bir ilaçla tedavi uygulanır. Bu sebeple siz de tilmizlerin arasında dolaşırken onların hastalıklarını ve ihtiyaçlarını iyi bilmelisiniz. Ruh ve nefis ancak bu yolla terbiye edilir. Babanın kutsal mirasını almak ve faziletlerle parıldamak ancak bu yolla mümkün olur. Eğer herkes bir diğeriyle bu çeşit bir münasebet içinde olursa, bu şekilde görev alırsa verilen emirlere manevi zevk duyarak mûti olursa, diğer kardeşlerinin yanında kendi ahlakını mükemmelleştirirse, kardeşleriyle iyi ahlakta erdemde yarışır, o zaman siz yeryüzünde meleklerle liderlik yaparsınız. Sakın aranızda gösteriş, kurum barınmasın. Bırakın aranızda sadelik ve âhenk hüküm sürsün. Tek bir kişi imişcesine yekvücut halinde hareket edin. Kendinizi yalnız kardeşlerinizden değil, bütün insanlardan aşağı seviyede kabul edin. Eğer bunu bilerseniz Mesih'in gerçek tilmizi olursunuz.”³¹²

Gregory, tıpkı Basileus gibi manastır hayatında bir rehberin varlığının elzem olduğunu düşünür. Ona göre bu yolu bir üstât olmadan yürümek imkânsızdır. Şeytanın sinsice pusuya yattığı riyazet uygulamalarında kişiyi pek çok tehlike beklemektedir. Bu yolu yürümüş birinin kılavuzluğunda ilerlemek hayati önem taşır.

“Kitaplarda nefis terbiyesi ile ilgili birçok bilgiye rastlanır. İnsanın kendini hangi nimetlerden men etmesi gerektiği, ne tür kısıtlamalara gitmesi gerektiği, nasıl bir hayat sürmesi gerektiği ile ilgili bu bilgiler çok fazla ve zaman zaman kafa karıştırıcıdır. Laf kalabalığından sıyrılmanın yolu ise bu hususta yol gösteren bir rehberle sahip olmaktan geçer. Hakiki bir rehber sözlerden çok daha etkilidir. Yeni bir dil öğrenmeye niyetlenen kimse nasıl bunu kendi kendine öğrenemez, bunun için o dili bilen birine ihtiyaç duyarsa manevi ilimlerde de bu böyledir. O yolu daha önceden yürümüş ve başarılı olmuş bir rehberle ihtiyaç vardır. Ben hiç kimsenin kendi kendine gelişecek ve yükselecek bir tabiata sahip olduğunu düşünmüyorum. Bunun için terbiye şarttır. Hayatta yaptığımız her şey için geçerli olan kural başlangıçta işi bilen birilerinin desteğine ihtiyacımız olduğudur. Hasta olan bir kişi iyileşmek için ilaç kullanır. Fakat ilaçları tanımıyorsa, yan etkilerini bilmiyorsa bu ilaçların onu zehirleme ihtimali de vardır. Aynı şekilde ruhunu iyileştirmek isteyen bir kişi bunun için uygulaması gereken tedavi hususunda gerekli bilgiden mahrumsa yanlış yöntemler izleyip hiç mesafe kat

³¹² Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.130-133.

edemeyebilir. Gayesi ruhunu ıslah etmek olan kimse, bu işi bilen doktor mesabesindeki birinin yardımına muhtaçtır. Hala gençken kendini bekârete adamaya karar veren insanların çoğu kendilerine güvenilir bir hoca bulmalıdır. Eccles 40 da da söylendiği gibi iki birden daha iyidir. Yolculuğa çıkan kişinin de yanında bir arkadaşı olması onun için daha iyi olur. Yanan bir muma başka bir mum yaklaşıtırsanız kendi alevinin eksilmediğini fakat bir başka mumu tutuşturduğunu görürsünüz. Mumu ne kadar tutuşturursanız tutuşturun ilk mumum parlaklığı azalmaz. Bu yolda merhale kat etmeye cehdetmiş bir kişinin de rehberi tarafından aydınlatılması ve o rehberin daha birçok kişinin yolunu aydınlatması mümkündür. Bu rehberlere güvenilmelidir.”³¹³

Gregory manevi rehberine duyulan ihtiyaç konusunda Basileus’la aynı fikirdedir. O, yalnızca bu hususta değil, asketik yaşamın pratiklerine dair her konuda Basileus’un izinden gider. Onlara göre inzivaya çekilip manastırda ömür geçirmek elzem olduğu kadar meşakkatli bir iştir. Bu yola çıkan kimseye Tanrı’nın yardım ve merhametiyle beraber şeytan da gelir. Şeytan kişiyi yolundan etmeye çalışır. Bunu yaparken de kimi zaman manastırdaki kardeşlerin arasını bozmaya, onları birbirlerine karşı kışkırtmaya çabalar. Bir keşiş, şeytanın bu hilelerine karşı teyakkuzda olmalıdır. Manevi rehberinin telkinlerine uymalı, manastır kurallarına riayet etmelidir.³¹⁴

3.5 Gregory’nin Asketiklere Yönelttiği Eleştiriler

Aziz Gregory asketik hayatın lüzumundan bahsederken, riyazet uygulamalarının ruhuna zarar verecek davranışlardan kaçınılması gerektiğini sık sık vurgular. Bunu yaparken manastır hayatının hakkını veremeyen bazı münzevileri eleştirmekten geri durmaz. Ona göre manastır hayatını seçen herkes bu yolda samimi değildir. Dünyevi menfaat elde etmek için Hıristiyanlığı seçenler olduğu gibi; halk nezdinde itibar görmek ya da başka dünyevi emellerle kardeşlik topluluklarına katılanlar da vardır. Gregory onların hakiki dervişlerin isimlerini lekelemelerine tepki gösterir. Gregory yalnızca riyakâr münzevileri değil ikiyüzlü Hıristiyanları da samimiyetsizlikle ve Hıristiyanlığı çıkarları için kullanmakla itham eder.³¹⁵

³¹³ Gregory, *On Virginitiy*, s.69-70.

³¹⁴ Gregory, *On The Christian Mode of Life*, 131.

³¹⁵ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.135.

Gregory'nin eleştirisi oklarını Hıristiyanlarına yöneltmesinin altında yatan bazı sebepler vardır. Bunu anlayabilmek için bir din olarak Hıristiyanlığın, Roma toplumunda nasıl bir dinamiği harekete geçirdiğini iyi kavramak gerekmektedir.

İlk üç yüzyıl boyunca çeşitli eziyetlere maruz kalan Hıristiyanlar 313 yılında ilân edilen Milan Fermanıyla kısmî feraha kavuşmuşlardı.325 yılında toplanan İznik Konsiliyle artık devlet dini olma noktasında destek bulan Hıristiyanlık hızla dünyevileşmeye başladı. Başlangıçta az kişiden oluşan, samimi bir topluluk olan Hıristiyanlık yaşanan gelişmelerle büyük bir dönüşüm yaşadı. Devlet otoritesinin Hıristiyanlığa kol kanat germesi, din adamlarının rütbelерinin artık devlet kademesinde bir karşılığa tekabül etmesi, maddi imkânların artması, kilisenin sadece inananların oluşturduğu küçük bir topluluk değil devlet eliyle yönetilen bir kurum olması Hıristiyan cemaatini derinden etkiledi ve büyük değişimleri beraberinde getirdi.³¹⁶

Hıristiyan söylemin kullandığı dil değişti ve entelektüel Romalılara hitap edecek felsefi bir söylem geliştirildi. Ancak toplumsal dönüşüm tam anlamıyla tamamlanmadı.³¹⁷ Hıristiyanlar hala geçmişte yaşananların etkisindeydi. İlk üç yüz yıl boyunca ciddi manada takibata ve zulme maruz kalan Hıristiyanların bir kısmı yeni sistemde sunulan dünyevi nimetler karşısında bocaladılar. Ayrıca geçmişte kalan samimi Hıristiyanlığa özlem duyan bir başka grup yaşanan bu refaha temkinle yaklaşıyordu. Evvelinde paganizmle arasına mesafe koymaya çalışan Hıristiyanlar artık İsa Mesih'in davetini pagan elitlere de ulaştırmak istiyorlardı. Bu da onların biraz daha ılımlı bir yol tutmalarını gerekli kılıyordu.³¹⁸

Tek tip samimi bir cemaat halinde olan Hıristiyanlığın değişmesiyle farklı tiplerde Hıristiyanlık anlayışları ortaya çıktı. Dünyevi makamlar elde etmek için Hıristiyanlığı kullanan ya da farklı amaçlarla Hıristiyan olan insanlar türedi. Kitlelere ulaşan her çağrıda olduğu gibi samimiyet azaldı. Bu samimiyetsizliğe tepki olarak

³¹⁶ Averil Cameron, *Christianity and the Rhetoric of Empire, The Development of Christian Discourse*, Berkeley: University of California Press, 1991, s.23.

³¹⁷ Cameron, *Christianity and the Rhetoric of Empire*, s.16.

³¹⁸ Cameron, *Christianity and the Rhetoric of Empire*, s.21.

ortaya çıkan asketizm bile kendi içinde müntesiplerin birbirini ikiyüzlülükle suçlamalarına şahit oldu.³¹⁹

Gregory bu türedi Hıristiyanlarla beraber türedi asketikleri de eleştiri yağmuruna tutar. Bir taraftan tek kurtuluş yolu olarak asketizmi gösterirken diğer taraftan riyakâr asketikleri eleştirir. Nyssalı piskopos, münzevilerin bazılarını toplum nazarında itibar görmek için manastırlara katılmakla itham ediyordu. Halk, manastırlara kapanarak kendilerini Tanrı'ya adayan, ibadetle meşgul olan bu kimselere hürmet ediyordu. Bunun nimetlerinden faydalanmaya çalışan menfaatçi kişiler Gregory'nin hedefindeydi. Gregory, *On The Christian Mode Of Life* isimli asketiklere tavsiye niteliğindeki eserinde cemaat üyelerinin bazılarını isim vermeden topa tutar. Onları riyakârlıkla, insanlar arasında makam mevki ve itibar elde etmeye çalışmakla itham eder. Gregory'ye göre bunlar asketizm yolunu tutmaya çalışan diğer insanlara da kötü örnek olur.³²⁰

Gregory'nin eleştirilerinin tek muhatabı münzeviler değildi. O, zahirde Hıristiyan olup esasında vahşi bir hayvandan farkı olmadığını düşündüğü kimselere de ağır sözler sarf eder. Hıristiyanlığın nüfusunun artıp kalabalıkların dini haline geldiği bu dönemde Gregory'nin bu hatırlatmaları önemli bir konuya işaret eder. Kişi Hıristiyan olabilmek için çaba göstermeli, imanının gerektirdiklerini yapmalıdır. İman-amel ilişkisi noktasında Gregory'nin yaptığı bu hatırlatma dikkate değerdir. *On What It Means To Call Oneself A Christian* isimli eserinde insanın herhangi bir meslek dalında uzmanlaşmak için nasıl çaba sarf etmesi gerekiyorsa Hıristiyanlığın hakkını vermek için de çaba gösterilmesi gerektiğini söyler.

“Nasıl ki doktor, vaiz ya da geometrici olarak anılan bir insan bu ünvanı alabilmek için bir eğitimden geçmeliyse, Hıristiyan namını hak etmek isteyen bir kişi de böyle bir olgunlaşma sürecini tecrübe etmelidir. Bu ismin işaret ettiği mana rahat içinde yaşamaya müsaade etmez.”³²¹

³¹⁹ Cameron, *Christianity ant the Rhetoric of Empire*, s.17.

³²⁰ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.133.

³²¹ Gregory, *On What It Means To Call Oneself A Christian*, s.82.

Gregory burada pagan dünyasında meşhur olan maymun meselini nakleder. Bu meselde profesyonel bir dansçı tarafından eğitilen maymun tıpkı bir dansçı gibi dans etmeyi öğrenir. Yüzüne maske takılarak sahneye çıkar ve insan gibi dans eder. İzleyicilerden birisi sahneye kuruyemiş atana kadar maymun insan taklidi yapmaya devam eder. Maymunun sahnede yemiş görmesiyle gizlediği maymun tabiatı ortaya çıkar. Maskesini fırlatıp yemişin üstüne atlar. Gregory bu meselle normal zamanda Hıristiyan gibi davranan bazı insanların imtihana tabi tutulduklarında ya da imanlarını ispat etmeleri gereken bir durumla karşılaştıklarında hakiki tabiatlarının ortaya çıktığına işaret eder.

“Bir mahluğun insan sayılması için insan maskesi takmasının yeterli olmaması gibi insanların tabiatlarındaki canavarı perdelemesi için inanç maskesi takmaları kifayet etmemektedir. Makam mevki sevdasıyla Hıristiyan olan ya da dünyalık zevklere, hırslara tamah eden bir kimse de tıpkı bademe atlayan maymun gibi inanç maskesini kaldırır ve gerçek yüzünü ortaya çıkarır. Bu yüzden Hıristiyan kelimesinin ne manaya geldiğini bilmeliyiz.”³²²

Gregory bu eleştirileriyle aynı zamanda ideal Hıristiyan modelini çizer. Ona göre, kendisine Mesih’i model alması gereken bir Hıristiyan, Mesih’e benzeyebildiği ölçüde Hıristiyandır. Yoksa onun ismini almak yetersizdir.

“Şükürler olsun ki biz isimlerin ilki olan Hıristiyan ismiyle isimlendiriliyoruz. Şüphesiz ki onun ismini almak bizi o yapmaz. Adı tahta ya da taş olan bir adam tahta ya da taş olmadığı gibi insanın isminin Hıristiyan olması da onu Hıristiyan öze sahip kılmaz. Bir Hıristiyanın bütün vasıfları Mesih’le ilgilidir. Öyle olmalıdır. Gerçekten Hıristiyan vasfını taşıyıp taşımadığını anlamak için kişinin bu özellikleri haiz olup olmadığına bakmak lazımdır.”³²³

Bir başka ifadesinde Hıristiyan olduğu halde Mesih’in üstün vasıflarını kendi ruhunda etkin hale getirmeyenleri; hala arzularına gem vuramayanları eleştirir ve onları mitolojik varlıklara benzetir. O mitolojik canlıların yarı insan yarı hayvan olmasından yola çıkarak Hıristiyanlığı tam anlayamamış ve tam yaşayamayan herkesi ucubeye

³²² Gregory, *On What It Means To Call Oneself A Christian*, s.82.

³²³ Gregory, *On Perfection*, s.98.

benzetir. Böyle Hıristiyanları nefislerini ıslah etmeye çağırın Gregory, yanlış yolda olan bu zevata Tanrı'nın yolunu tutmalarını tavsiye eder.

“At başlı boğalar ya da kentaruslar gibi yarı-insan yarı-hayvan tuhaf türlerin anlatıldığı hikâyeler vardır. Nasıl ki insana ait uzuvlar taşımalarına rağmen onlara insan denemez; aynı şekilde Hıristiyanlığa dair bir şeyler taşıdığı halde tamamen Hıristiyan olmayanlara da Hıristiyan denemez. Onlar çift tabiatlıdır. Görünürde insan olmakla beraber öfkelenişinde ejderha gibidir. Yahut insan karakterine sahip gibi görünse de onun tabiatında dizginlenemez bir kadın düşkünlüğü vardır. Bu tarz insanlarda bunun gibi birçok tuhafılık vardır. Putperestlikte boğa kafalıdır. Hıristiyan bedeniyle kendi ucubeliklerini birleştirmişlerdir. Kişi gerçek bir Hıristiyan olmak istiyorsa kendisinin Hıristiyan olmayan parçasını kesip atabilmelidir. İyi ve kötü ayırımını yapabilmelidir. Karanlık ve ışık arasında seçim yapabilmelidir. Böyle bir kişinin önünde fazilet ve şer yolu uzanır. Bu ikisinin bir arada bulunması imkânsızdır. Kişinin bu noktada kendisiyle bir savaşa girmesi gerekir. Bu savaşta hangi tarafın galip geleceği muammadır.”³²⁴

Gregory, Hıristiyanlığın hakkını vermeyen Hıristiyanları –dolayısıyla münzevileri- Tanrı'nın suretini bozmakla suçlar. Ona göre insan Tanrı suretinde yaratıldığından günahlar işleyerek kendi suretini bozması aynı zamanda Tanrı'nın da suretini bozması demektir. Her Hıristiyan, Tanrı'yı temsil eder. Onun yaptığı yanlış davranışlar, şeytanın adımlarını takip etmesi; Tanrı'nın da itibarına gölge düşürür. Gregory, bunu açıklarken ressam meselini kullanır. Bu meselde ressam, hükümdarını hiç görmemiş bir tebaa için hükümdarın resmini yapmakla görevlendirilmiştir. Resim aslına uygun olursa hükümdarın halk nazarında itibarı artacaktır. Resim gerçeği yansıtmaz ve hükümdarı küçük düşürecek şekilde yapılırsa, halkın da hükümdara olan hürmeti o ölçüde azalır;

“Hükümdarını hiç görmemiş bir tebaa için hükümdarın portresini yapmak üzere görevlendirilmiş bir ressam düşünelim. Kralı gülünç bir şekilde resmederse hem tebaa kralla ilgili olumsuz fikirlere kapılır hem de ressam kralı aşağılamış olur. Aynı şekilde Tanrı'nın sureti –yani insan- olumsuz bir biçime büründüyse bu Tanrı'nın mükemmeliyetine etki etmez. Fakat Tanrı'nın sureti olarak etrafındaki aciz insanları gören bir kişi de

³²⁴ Gregory, *On Perfection*, s.96.

tanrıyla ilgili olumsuz bir intiba edinecektir. Adı Hıristiyan olduğu halde hayvan karakterinde olan kimseler tabii ki etraflarına Tanrı'nın sureti ile ilgili doğru bir kanaat sunmazlar."³²⁵

Gregory, inziva hayatını tercih edenlerden Hıristiyanlığın gerektirdiği ahlaki ödevleri yerine getirmelerini ister. Gregory'nin, Hıristiyan isminin ağırlığını taşıyamayan münzevilere yönelttiği eleştirilerden biri de birbirleriyle ilişkileri hususundadır. Münzevilerin manastır içinde birbirlerine karşı sergiledikleri hal ve tavırlar Gregory için hakiki Hıristiyanlığın ispatıdır. Manastırdaki kardeşinin hakkını gözetmeyen bir kişinin yaptığı ibadetler de faydasızdır. İnsan en önce kendi ahlakını düzeltmeli ve etrafındaki insanları hoşnut etmelidir.³²⁶

Gregory, genelde Hıristiyanların Mesih'in takipçilerine yakışmayan hareketlerini, özelde de uzlete çekilmiş gibi görüldüğü halde dünyevi hırs ve kötü alışkanlıklarını terk etmeyen kimseleri eleştirmekten geri durmaz. Bununla beraber asketiklere, bu yolları daha önce yürümüş biri olarak tavsiyelerde bulunur.

3.6 Nyssalı Gregory'nin Asketiklere Tavsiyeleri

Gregory, gerek ailesi dolayısıyla gerek kendi tecrübeleri vasıtasıyla asketik hayatın her safhası hakkında bilgisi olan bir isimdir. O, ağabeyinin kurduğu manastırda yaşayan keşişlerin kendisinden yollarını aydınlatacak nasihatler istediğini kaydeder. Onlar bunu şifahi olarak bir vaaz halinde değil, kayıt altına alınmış bir halde, seneler sonra da okunacak şekilde bir eser olarak kaleme almasını isterler. Gregory, manastırdaki kardeşlerini kırmayarak onlar için daha önce bahsettiğimiz *On The Christian Mode of Life* isimli eseri yazar.³²⁷

Aziz Gregory bu eserde münzevilere kardeşleriyle iyi geçinmelerini tavsiye eder, yapılan iyi işlerin tamamı Tanrı'nın hoşnutluğuna kavuşmak içindir. Bir keşiş Tanrı'nın rızasını kazanmak istiyorsa evvela diğer keşişlerin rızasını kazanmalıdır. Kardeşlerini hoşnut eden bir keşiş Tanrı'yı da hoşnut eder. Mezkûr eserde bazı

³²⁵ Gregory, *On What It Means To Call Oneself A Christian*, s.85.

³²⁶ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.142.

³²⁷ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.130.

keşişlerin davranışlarını eleştirel biçimde ele alırken bir yandan da İncil'den yaptığı nakillerle onlara tavsiyelerde bulunur.³²⁸

Onun tavsiyelerinin başında yapılan her iyi amelin karşılığının Tanrı'dan beklenmesi gerektiği gelir. Manastırda yaşayan bütün talebelere hitaben kaleme aldığı tavsiyelerinde her şeyi Tanrı'nın sevgisini kazanmak için yapmalarını salık verir. "Mükâfatı yalnızca Tanrı'dan bekleyin. Günahlardan da insanlar sizi ayıplayacak diye değil, Tanrı'nın rızasından mahrum olmamak için kaçın."³²⁹ sözleri bu düşüncesini özetler. Ona göre insanlar arasında itibar görmek için sürdürülen erdemli bir hayatın kişiye bir faydası olmadığı gibi ahirette cezası bile vardır. Kişi mükâfatını cennette almalıdır. O bize dünyalık övgülerden ve yergilerden bir şey beklememeyi öğütler. "Birbirinizden övgüler kabul ediyor, ama tek olan Tanrı'nın övgüsünü kazanmaya çalışmıyorsunuz. Bu durumda nasıl iman edebilirsiniz? (Yuhanna 5.44)"³³⁰ Dünyaya sırt dönebilmek için evvela dünyalık övgü ve yergilere karşı duyarsız olunmalıdır.

Gregory kendisinden tavsiyeler isteyen keşişlere birbirlerini sevmelerini ve birbirlerinden nefret etmemelerini öğütler. Kardeşler arası hukukun çok önemli olduğunu, bir arada yaşayan bu biraderlerin aralarına nifak sokmak isteyen şeytana fırsat vermemelerini söyler. Ona göre kardeşini sevmeyen kardeşini öldürmüş gibidir. Hiçbir katilin de cennete gidemeyeceğini vurgular. Gregory'ye göre komşusuna, arkadaşına düşmanlık yapan kişi bir nevi katildir.³³¹

Gregory manastır yolunu tutmuş keşişlere büyük günahlardan olan kibirden kesinlikle kaçınmalarını söyler. Tanrı'nın gurur ve kibirden tiksindiğini belirtir. "Siz insanlar önünde kendinizi temize çıkarıyorsunuz ama Tanrı yüreğinizi biliyor. İnsanların gururlandıkları ne varsa Tanrı'ya iğrenç gelir."³³² Bu konuda keşişlere iyi amelleri ve ibadetleriyle de böbürlenmemelerini çünkü işlenmemiş bir günahın işlenmeyeceği anlamına gelmediğini söyler. Kişi sınanmadığı günahın masumu değildir.

³²⁸ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.130-145.

³²⁹ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.138.

³³⁰ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.136.

³³¹ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.136.

³³² Luka,16.15.

Günah işlememekle böbürlenmek ancak şeytanın amelidir. Gregory, “Kendini yücelten herkes alçaltılacak, kendini alçaltan yüceltilecektir.”³³³ manasındaki İncil pasajlarını naklederek görüşlerini destekler; hiç kimsenin işlemediği bir günaha güvenmemesini söyler.

Gregory kibir ve gururun ruhunu tekâmül ettirmeye çalışan bir kişi için tehlike teşkil edebileceğinden bahseder. Kibir, manevi ilerlemenin yolunu tıkar. Kişide filizlenen ruhunun artık olgunlaştığı düşüncesi şeytanın işine gelir. Gregory’ye göre Tanrı’ya yükselmenin sonu yokken azıcık amelle yetinmek ve kendinin olgunlaştığını düşünmek ahmakçadır.³³⁴ Bu habis gûnahtan, insanın amellerini yiyip bitiren bu fena halden insanî bir çabayla kurtulmak mümkün değildir. Gururundan ve kibrinden tamamen kurtulmak isteyen kişi kendini kimseden üstün görmemeli; bu kötü hasleti ruhundan arındırmak için Tanrı’ya bolca yakarmalıdır. Kul bu noktada Tanrı’nın yardımına muhtaçtır.

Gregory kibri büyük bir günah kabul eder ve bu konuda; İncil’den deliller getirir. Ona göre kibirden kaçınmak beraberinde alçakgönüllülüğü de getirmelidir. “Sizin aranızda birinci olmayı dileyen adam herkes arasında sonuncu olacaktır”³³⁵ manasındaki pasaj kişisel hırsın ve kibrin kişinin manevi ilerleme kat etmesine engel olduğunu gösterir. Aziz Gregory, bu alıntılarla kendisinden tavsiye isteyen kişilere hep tevazu ve nefis terbiyesini öğütler. İnsan kendi benliğinin hoşuna gidecek şeyler yapmaktan vazgeçmelidir. Kişi kendi nefisine ağır gelen ne varsa onu yapmalıdır. Kendinden önce kardeşini düşünmeli ve kardeşinin hizmetini görmelidir. Mesih de bu konuda aynı şeyi öğütler. “Nitekim insanoğlu hizmet edilmeye değil hizmet etmeye ve canını birçokları uğruna vermeye geldi.”³³⁶

Gregory’nin asketiklere tavsiyelerinde ele aldığı bir diğer konu da sabırdır. Ona göre ruhunu tekâmül ettirmek isteyenlerin bu konuda sabırlı ve ısrarcı olması gerekir. Nefis terbiyesi yolu gül yapraklarıyla döşenmemiştir. Dikenli ve meşakkatli

³³³ Luka,14.11.

³³⁴ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.140.

³³⁵ Markos,9:34.

³³⁶ Matta, 20:28.

olan bu yolda insanın sebatı çok önemlidir. Şeytan çeşitli yollarla insanı saptırmaya çalışır. Bu sebeple kişi ilgi ve dikkatini bu manevi terbiyeden başka yere yöneltmemeli, mümkün olduğunca bu noktaya odaklanmalıdır. Kişi, aklını ve kalbini başka şeylerin çelmesine müsaade etmemelidir.

“Musa’nın şeriatında iki farklı hayvan aynı boyunduruğa koşulamaz. Öküzle eşek bir değildir. Aynı yıl içinde bir tarladan iki farklı mahsul hasat edemezsin. Bütün bunları söylemekle ne kastedilir? Şeytan ve faziletler bir ruhta aynı anda bulunamazlar demek istenmiştir. Karanlıkla aydınlık arasında, masumiyetle suç arasında iffetle zina arasında nasıl bir ortak nokta olabilir. İyi bir mahsul elde etmek isteyen kimse temiz su kullanır. Mahsullerini üretirken her şeyin temizine ve güzeline dikkat eder.”³³⁷

Aziz Gregory kendisinden tavsiyeler isteyen kardeşlere böyle seslenmiştir ve onları bir üstad olarak kendilerini bekleyen tehlikelerden haberdar etmiştir. Onun yaşadığı dönemin sözü en çok dinlenen ilahiyatçılarından olduğu bilinmektedir. Asketik yaşamı da bizzat tecrübe ettiği için münzevilere yaptığı tavsiyeler içi boş laflar değil, oldukça kıymetli öğütlerdir.

³³⁷ Gregory, *On The Christian Mode Of Life*, s.137.

SONUÇ

Nyssalı Aziz Gregory bir piskopos ve bir münzevi olarak Anadolu asketizminin en önemli isimlerindedir. O, büyük emek verdiği Anadolu asketizmini şekillendirme sürecinde yalnız değildir. Ağabeyi Basileus, ablası Makrina, diğer erkek kardeşleri, ağabeyinin arkadaşı Nazienzuslu Gregory ve manastırdaki kardeşleri onun bu maceradaki yol arkadaşlarıdır. Dolayısıyla onun bu konudaki başarıları bir ekip çalışmasının ürünüdür.

Bu konuda onun en büyük destekçisi ise ağabeyi Basileus'tur. Basileus onu hem yönlendirmiş hem de ona yardımcı olmuştur. Basileus ve Gregory'nin giriştiği teorisi ve pratiğiyle bir manastır anlayışı inşa etme işi, içinde bulunduğumuz çağdan bakıldığında bir çeşit proje gibi görünmektedir. Muhtelif Hıristiyanlık yorumlarının ve manastır anlayışlarının hüküm sürdüğü bu renkli coğrafyada iki kardeş başta Aryüsçüler olmak üzere heretik gruplara karşı İznik Amentüsü'nün müdafaasını yapmışlardır.

Bunu takip eden süreçte bölgede tenevvü arz eden manastırcılık anlayışlarına karşı da ortodoks bir manastırcılık anlayışı ikame etmeye çalışmışlardır. Bir yandan asketizmin lüzumuna dair propaganda yapılmış; öbür taraftan asketik hayatı tecrübe etmek isteyenler için manastır düzeni oluşturulmuştur. Basileus, her yerde uygulanabilir ve bütün Doğu'da kabul görecektir Ortodoks bir manastır talimatnamesi oluşturmaya çalışmıştır.

Basileus ve Gregory'nin, Ortodoks bir asketizm inşa ederken iş bölümü yaptıkları bilinmektedir. Vaziyet öyle göstermektedir ki kalemi kuvvetli olan Gregory meselenin fikri boyutunu ele alarak teolojik temellendirmesini yapmış; Basileus ise işin pratik kısmını üstlenmiştir. Bu konuda Gregory'nin eserlerinde net bir bilgiye rast gelinirse de birlikte hareket ettikleri kesindir. Onlara bu vazifenin daha üst bir makam tarafından verilip verilmediği konusu ise muammadır.

Gregory'nin manastır hayatına başlamasında ağabeyi Basileus'un etkisinin olduğu aşikârdır. Basileus'un emellerine ulaşma konusunda son derece hırslı bir şahıs olduğunu bilinmektedir. O, Aryüşçülük tartışmalarının en hararetli döneminde ısrarla İznik Amentüsü'nü müdafaa etmiştir. Bu konuda kilise çevresinden desteğe ihtiyaç duyduğunda kardeşi Gregory'nin Nyssa'ya piskopos olarak atanmasını sağlamıştır. Bu şekilde bir cephe oluşturan Basileus, etrafındaki insanları kendi görüşleri etrafında kenetlemeyi bilmiştir.

Basileus'un Mısır, Yakınoğu ve Anadolu'daki manastırları incelemesi ve manastır hayatını tecrübe etmesi, onu mevcut manastırcılık uygulamalarına bir çekidüzen vermeye itmiştir. Ortodoks bir manastır anlayışı ikame etmeye niyetlenmiş ve bunu yaparken yine yakın çevresinin desteğine başvurmakta bir beis görmemiştir.

Basileus'un bu çeşit teolojik ve asketik projelerinde akla ilk gelen iki destekçisi yakın arkadaşı Naziensuslu Gregory ve kardeşi Nyssa piskoposu Gregory olmuştur. Nyssalı Gregory'nin, Basileus'un manastır sistemini oluştururken yaptığı yardımın mahiyeti bizim tezimizin esas meselesidir.

Ortodoks manastırcılık anlayışının inşası projesinde, Gregory asketizmin zihinsel altyapısını oluştururken asketizmin pratiğini oluşturma vazifesini Basileus üstlenmiştir.

Nyssa piskoposu Gregory'nin asketik düşüncesini ele aldığımız tezimizde onun eserlerini incelerken onun asketizmin pratiğine dair hemen hemen hiçbir şey söylemediğini fark ettik. Gregory'nin teolojik, antropolojik, mistik yaklaşımlarını anlamak istediğimizde onun eserleri bize kifayet eder. Ancak onun asketik yaşamın pratik yönüyle ilgili düşünceleri mevzu bahisse eserleri bize hemen hemen hiçbir şey anlatmaz. Asketizmi böylesine hararetle müdafaa eden ve kurtuluş için adeta tek yol olarak gösteren Gregory'nin bu mevzunun pratiği mevzubahis olunca sükûtu tercih etmesi dikkat çekicidir.

Aziz Gregory'nin ilk eseri *On Virginité*'nin Basileus'un ricası üzerine yazıldığı bilinmektedir. Bu eser ayrıca Gregory'nin asketik mahiyetteki ilk eseridir. Gregory, bu

eserinde asketik hayatın pratiğiyle ilgili konuşmayacağını belirtmiştir. Çünkü ona göre bu meseleyle ilgilenenler Aziz Basileus'un *Rules* kitabını okumalıdır.

Asketik hayatın lüzum ve ehemmiyetiyle ilgili düşüncelerini zikrettiği diğer dört asketik eserinde de manastır hayatının nasıl yaşanacağına dair birkaç küçük ima dışında hiçbir bilgiye rastlanmaz. Gregory'nin *De Virginitate*, *De Perfectione*, *On The Christian Mode Of Life* ve *On What It Means To Call Oneself A Christian* isimli asketik eserleri içerik itibarıyla asketizmin teorik detaylarıyla ilgilenmektedir. Gregory'nin asketik eserlerinde öne çıkan noktalar nefis terbiyesi, iffet, bekâret, ruhu arındırma, cennetten düşüş ve cennete geri dönüş, Tanrı'nın suretinde yaratılan insanın suretinin bozulması ve aslına geri dönme çabası şeklinde özetlenebilir.

Gregory'nin genel çabası manastırcılığın mahiyeti üzerinde değil de asketizme neden ihtiyaç duyulur sorusu üzerinde yoğunlaşmıştır. Onun eserlerinde neredeyse hiçbir yerde manastır kelimesine rastlanmaz. O, manastırlardan bahsederken manastır kelimesini kullanmaktan itinayla kaçınır. Bunun yerine bakire hayat ifadesini kullanır. Asketizmi kendi başına tecrübe etmenin tehlikelerinden ve bir rehberine olan ihtiyaçtan bahsederken manastırları işaret etmesine rağmen manastır kelimesini kullanmamıştır. Benzer şekilde asketik tecrübeler konusunda manevi bir rehberin lüzumundan bahsederken Basileus'u işaret etmiş, ama Basileus'un ismine yer vermemiştir.

Gregory asketizmi methederken manastır kelimesine yer vermediği gibi manastır hayatına mahsus diğer kelimeleri kullanmaktan da imtina etmiştir. Manastırda yaşayanlar için kullanılan keşiş kelimesi eserlerinin hiçbir yerinde kullanılmamıştır. Onun yerine Hıristiyan kelimesi tercih edilmiştir. Hatta metinde Hıristiyan kelimesinin bulunduğu her yerde bu kelimeyi keşiş ya da derviş kelimesi ile değiştirmek mümkündür.

Gregory'nin yere göğe koyamadığı, kristolojik açıklamalarında bile geniş yer verdiği bekâret ekseriyetle manastır hayatı yaşayan keşişlere mahsustur. O bunu geniş bir manada kullanmış, akla münzevileri getirmiş fakat onların isimlerini zikretmemiştir. Bu yönüyle Gregory'nin eserlerinde Basileus'ununki gibi elle tutulur bir manastır

yönlendirmesi ya da manastır pratiği mevcut değildir. Asketizme dair bu kadar çok şey söyleyen Gregory'nin söz manastıra gelince imalarla yetinmesi şayanı mucip bir şeydir.

Gregory'nin bu tavrının sebebini anlayabilmek için onun içinde bulunduğu devrin asketizme ve manastır yaşamına karşı tutumunu göz önünde bulundurmak gerekir. Onun, eserlerinde asketizmi yere göğe koyamazken manastır hayatı ile ilgili tek kelime etmemesinin altında yatan sebepler düşünüldüğünde akla gelen ilk şey onun asketik düşüncüyü manastırla sınırlamak istememesi olabilir. Çünkü Gregory'nin yaşadığı dördüncü asırda manastır hayatı neredeyse bütün Hristiyanlardan beklenen bir tavır halini almıştı. Ruhu arındırmak, nefsi tezkiye etmek gibi gayelerin bütün Hristiyanların hedefi olması gerektiğiyle ilgili yaygın bir kanı oluşmuştu. Ruhunu mükemmelleşmesini yalnız münzeviler değil, bütün Hristiyanlar dert etmeliydi. O, bu sebeple her zaman keşiş kelimesi yerine Hristiyan tabirini kullanmayı tercih etmiştir. Aziz Gregory, bu tercihiyle nefis terbiyesini ve ruhun tekâmülü ameliyesini yalnızca manastırlarda yaşayan insanlara münhasır kılan düşüncüyü reddetmiştir.

Asketizmden bahsedip manastır tercihi yapmamasının bir diğer sebebi herhangi bir manastır anlayışının hizmetinde hareket etmediği imajını çizmek olabilir. Tarafsız davranarak muhatabını asketizmin lüzumuna daha kolay ikna edeceğini düşünmüş olması ihtimal dâhilindedir. Herhangi bir manastır anlayışının güdümünde olmadan asketizm savunuculuğunu yapmak şüphe yok ki çok daha samimidir.

Bir diğer tahmin de onun muhatabını manastırcılığa değil de asketizme ikna etmek istemesi olabilir. Bilindiği üzere Gregory'nin manastır savunuculuğunu yaptığı bu yıllar adeta manastır savaşlarının yaşandığı yıllardı. Birbirlerine karşı üstünlük mücadelesi veren manastır ekolleri aynı zamanda kendilerini tehdit olarak gören yerleşik toplumsal düzene karşı da mücadele veriyorlardı. Çünkü hâkim kültür soylu ailelerden gelen insanların evlenmesine ve soylarını sürdürmesine izin vermeyen manastır anlayışına karşıydı. Çocuk sahibi olmayı reddetmek ne çevrenin ileri gelen ailelerinin ne de devlet otoritesinin işine geliyordu.

Gregory'nin asketizm anlayışı ise katı bir bekâreti öngörüyordu. Toplumun beklentilerinin, bilhassa evliliğin insanı dünyevileştirdiğini ve asketik yaşam yolunda insana ayak bağı olduğunu düşünen Gregory bedenini toplumun hizmetkârı olduğuna dair ön kabulü protesto ediyordu. Bu yüzden açıktan yapılan bir manastır çağrısının doğuracağı tepkileri hafifletmek istemiş olabilir.

Bu konuda onun içinde bulunduğu devrin asketizme ve manastır yaşamına karşı tutumunu göz ardı etmemek gerekir. Manastıra toplum tarafından ciddi tepkilerin olduğu böyle bir zaman diliminde Gregory manastır yerine asketizm, riyazet, uzlet gibi kelimeleri tercih etmesi makul bir tercihtir. Böylece o, açıktan yapılan bir manastır çağrısının sebep olacağı tepkileri bertaraf etmeye çalışmıştır. Gregory muhtemel tepkilerin şiddetini azaltmak için kontrollü bir ifade şekli kullanarak manastırı değil asketik disiplini öncelemeyi hedeflemiş olabilir.

Nyssalı Gregory'nin merak uyandıran bu tavrının altında yatan sebep ne olursa olsun şundan eminiz ki o adımlarını bir plan çerçevesinde atmıştır. Görünen o ki Gregory, asketik tavsiyelerini yalnızca bir din adamının uhrevi duygularıyla dile getirmemiştir. Onun riyazet tavsiyeleri dikkatlice okunduğunda dünyevi birçok gayeye hizmet ettiği fark edilir. Siyasi ve toplumsal sebepler bunlardan ilk akla gelenleridir. Tabiri caizse tam bir kalemşör olan Gregory vermek istediği mesajı tamamen kitabına uydurarak vermiştir. O, bütün ifadelerinde manastır yaşantısını işaret etmekle beraber bunu sadece dini bütün bir yaşama bireysel çağrı olarak sunabilmeyi başarmıştır. Çağın gerektirdiği birikime, edebi üslûba ve meramını anlatabileceği hazır bir dinleyici kitlesine sahip olmasının avantajlarından da faydalanmıştır. Gregory lehine olan araçları en iyi şekilde kullanarak vermek istediği mesajı kitlelere ulaştırmıştır.

Aziz Gregory'nin ağabeyi Basileus'la kurduğu manastır sistemi Doğu Manastırcılığı için bir şablon olmuştur. Onlardan sonra uzun yıllar boyunca iki kardeşin oluşturduğu bu düzenin izinden gidilmiştir. Beraber giriştikleri bu zorlu macerada onları bu şekilde katı bir manastır disiplini kurmaya iten şeyler ne olursa olsun bu konuda oldukça başarılı oldukları su götürmez bir gerçektir. Öyle ki onun asketizm çağrısı yüzyıllar sonra bile karşılık bulmuştur.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

Gregory of Nyssa. *Encomium of Saint Gregory on his Brother Saint Basil, The Catholic University of America Patristic Studies*, Sister James Aloysius Stein, A. M. C.17. Washington: The Catholic University of America Press, 1928.

Gregory of Nyssa. *Life of Macrina, The Fathers of the Church*. V.W.Callahan (çev.), Roy Joseph Deferrari (ed.), C.58. Washington: The Catholic University of America Press, 1967.

Gregory of Nyssa. *On Perfection, The Fathers of the Church*. V.W.Callahan (çev.), Roy Joseph Deferrari (ed.), Vol.58.Washington: The Catholic University of America Press, 1967.

Gregory of Nyssa. *On Virginity, The Fathers of the Church*. V.W.Callahan (çev.), Roy Joseph Deferrari (ed.), C.58. Washington: The Catholic University of America Press, 1967.

Gregory of Nyssa. *On What It Means to Call Oneself A Christian, The Fathers of the Church*. V.W.Callahan (çev.), Roy Joseph Deferrari (ed.), C.58. Washington: The Catholic University of America Press, 1967.

Gregory of Nyssa.*On The Christian Mode of Life, The Fathers of the Church*. V.W.Callahan (çev.), Roy Joseph Deferrari (ed.), C.58. Washington: The Catholic University of America Press, 1967.

Modern Kaynaklar

Albayrak, Kadir. “İznik Konsili Öncesinde ve Sonrasında Heretik Hıristiyan Akımları”, **Uluslararası İznik Sempozyumu**. 5-7 Eylül 2005. s.103-137.

Alexander, Paul J. “Gregory of Nyssa and the Simile of the Banquet of Life”, *Vigiliae Christianae*, 1976, C.30, No: 1, Brill (12.07.2017).

Aydın, Mehmet. “Hıristiyanlık, Kutsal Metinler ve Dini Literatür”. **DİA**. C.17, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1998.

Balás, David. L. “Gregory of Nyssa”, **Encyclopedia of Early Christianity**. 2nd ed. New York: Garland Publishing, Inc, 1990.

Baş, Bilal. “Orthodoxy of Origen of Alexandria’s Trinitarian Doctrine: Is his Theology Arian or Nicene?”. **Marmara Üniveristesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi**. No.37, 2009/2, ss.93-110.

Baş, Bilal. **Bir Hıristiyanlık Mezhebi Olarak Aryüsçülük**. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2016.

Baş, Bilal. **Çölü Fethetmek Geç Antikçağda Mısır Manastırları**. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2015.

Beeley, A. Christopher, “Response On History, Theology and Scholarly Method”, *Scottish Journal of Theology*, 2011.

Blowers, Paul M. “Maximus the Confessor, Gregory of Nyssa, and the Concept of Perpetual Progress”, *Vigiliae Christianae*, 1992, C.46, No: 2, Brill (12.07.2017).

Brown, Peter. **The Body And Society, Men,Women and Sexual Renunciation in Early Christianity**. 2. Basım. New York: Columbia University Press, 2008.

Cameron, Averil. **Christianity And The Rhetoric Of Empire The Development of Christian Discourse**. Berkeley: University of California Press, 1991.

Champion, Michael W. “Grief and Desire, Body and Soul in Gregory of Nyssa’s Life of Saint Macrina”, *Conjunctions of Mind, Soul & Body from Plato to the Enlightenment*, 2014, Complementary Index (02.08.2017).

Elm, Susanna. **Virgins of God, The Making Of Ascetism In Late Antiquity**. Oxford: Clarendon Press, 1994.

Foucault, Michel. **Cinselliğın Tarihi**. 6. Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.

Harman, Ömer Faruk. “Konsil”, **DİA**. C.26, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.

Hart, Mark Dorsey, “Marriage, Celibacy, And The Life Of Virtue:An Interpretation Of Gregory Of Nyssa's De Virginitate”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Boston College, 1987.

Harvanek, R. F. “Gregory of Nyssa St.”, **New Catholic Encyclopedia**. C.6, Washington: The Catholic University of America Press, 1967.

Hughes, Amy K. “Chastely I Live For Thee: Virginitiy As Bondage And Freedom In Origen Of Alexandria, Methodius Of Olympus, and Gregory Of Nyssa”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Wheaton College, 2013.

Keenan, Mary Emily. "De Professione Christiana and De Perfectione: A Study of the Ascetical Doctrine of Saint Gregory of Nyssa", *Dumbarton Oaks Papers*, 1950, C.5, No: 170-189, Dumbarton Oak (22 Haziran 2017).

Ladner, Gerhart B. "The Philosophical Anthropology of Saint Gregory of Nyssa", *Dumbarton Oaks Papers*, 1958, C.12, Dumbarton Oaks (12.07.2017).

Laird, Martin. "Gregory of Nyssa and the Mysticism of Darkness: A Reconsideration", *The Journal of Religion*, 1999, C.79, No.4, The University of Chicago Press Journals (02.08.2017).

Ludlow, Morwenna. **Gregory of Nyssa: Ancient and (post) Modern**. New York: Oxford University, 2007.

Mateo-Seco, L. F. ve G. Maspero. "Matrimony", (2010). **The Brill Dictionary of Gregory of Nyssa**, Netherland: Brill, 2010.

Mateo-Seco, L. F. ve G. Maspero. "Virginity", (2010). **The Brill Dictionary of Gregory of Nyssa**, Netherland: Brill, 2010.

Meredith, Anthony. **The Early Church Fathers: Gregory of Nyssa 1**. New York: Routledge, 2012.

Norris, Richard. A. "Gregory of Nyssa", **Encyclopedia of Religion**. C.6, Detroit: Thomson Gale, 2005.

Norris, Richard. A. "Gregory of Nyssa", **The Encyclopedia of Religion**. C.6. New York: Macmillian Publishing Company, 1987.

Peroli, Enrico. "Gregory of Nyssa and the Neoplatonic Doctrine of the Soul", *Vigiliae Christianae*, 1997, C.51, No.2, Brill (12.07.2017).

Quasten, J. **Patrology: The Golden Age of Greek Patristic Literature From the Council of Nicaea to the Council of Chalcedon**. C.3, Notre Dame: Christian Classics, 1995.

Ramelli, Ilaria L. E. “Christian Soteriology and Christian Platonism: Origen, Gregory of Nyssa, and the Biblical and Philosophical Basis of the Doctrine of Apokatastasis”, *Vigiliae Christianae*, 2007, C.61, No.3, Brill (12.07.2017).

Ross, D.R. *Gregory of Nyssa*, y.y, t.y. <http://www.iep.utm.edu/gregoryn/> (13 Haziran 2017).

Roth, Catharine P. “Platonic and Pauline Elements in the Ascent of the Soul in Gregory of Nyssa's Dialogue on the Soul and Resurrection”, *Vigiliae Christianae*, 1992, C.46, No.1, Brill (12.07.2017).

Silvas, Anna M. “The Rule of St Basil in Latin and English, A Revised Critical Edition”, Minnesota: Liturgical Press, 2013.

Srawley, J.H. “Cappadocian Theology”, **Encyclopedia of Religion and Ethics**. C.3, Edinburgh: T. & T. Clark, 1932.

The Oxford Dictionary of the Christian Church. “**Apollinarism**”, New York: Oxford University Press, 1984.

Wendebourg, Dorothea. “Capadocian Fathers”, **Encyclopedia Christianity**. C.1. Leiden: William B. Eerdmans Publishing Company Brill, 1999.

